

«Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті» КЕ АҚ

ӘОЖ:371 (091)

Қолжазба құқында

АБИРОВ ДАНИЯР АКПАРОВИЧ

**Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы
(1987-2017)**

6D010300 - Педагогика және психология

Философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін орындаған диссертациясы

Ғылыми кеңесші:
педагогикағылымдарының
докторы, профессор Абишев Н.А.

Шет елдік кеңесші:
педагогика ғылымдарының
докторы, профессор Чавдарова А.

Қазақстан Республикасы
Талдықорған, 2022

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....	3
АНЫҚТАМАЛАР.....	4
БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	7
КІРІСПЕ	8
1. ЕГЕМЕНДІ ҚАЗАҚСТАНДА ЛИЦЕЙ – ГИМНАЗИЯЛАР ЖҮЙЕСІНДЕГІ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ҚҰРУЫНЫҢ ТАРИХИ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	17
1.1 Қазақстанда лицей – гимназияның білім беру мекемелерін құрылуының қоғамдық әлуметтік сипаты.	17
1.2 Лицей – гимназияларының білім беру жүйесінде құрылуының тарихи – педагогикалық аспектілігі.....	35
1.3 Лицей – гимназиялар типіндегі білім беру мекемелерінің құрылу моделдері.....	52
2. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЛИЦЕЙ – ГИМНАЗИЯ ТИПІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ПЕДАГОГИКАНЫҢ ҮДЕРІСТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТӘЖІРБИЕЛІК ЖОЛДАРЫ.....	67
2.1 Лицей – гимназия типіндегі білім беру мекемесіндегі оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың бағыттары мен тәжірбиелері	67
2.2 Лицей – гимназия типіндегі білім мен тәрбие беру мекемелерінің мазмұндық жүйесінің бүгінгі күнмен сабақтастығы	80
2.3 Зерттеу жұмысы бойынша Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы (1987-2017 ж.ж.) атты элективті курсты жүргізу және эксперименттік-тәжірибелік жұмыстардың нәтижелері	99
ҚОРЫТЫНДЫ	120
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР	122
ҚОСЫМШАЛАР.....	134

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Докторлық диссертация жұмысында төмендегі нормативтік құжаттарға сілтемелер пайдаланады:

Қазақстан Республикасының Конституция 1995 жылы 30 тамызда Республикалық Референдумда қабылданды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылы 27 шілдедегі №319-ІІІ ҚРЗ.

Жалпы білім беру ұйымдарының (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру) түрлері бойынша қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 17 қыркүйектегі № 375 бұйрығы.

Барлық білім беру ұйымдарында оқыту процесінің тәрбиелік құрамдасын күшейту жөніндегі үлгілік кешенді жоспарды бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 29 маусымдағы № 873 қаулысы.

АНЫҚТАМАЛАР

Докторлық диссертацияда төмендегі терминдерге тиісті анықтамалар пайдаланады:

Шетелдік білім беру – бұл қабілетті және заманауи бірыңғай ғылымтеориялық платформасы бар салалық ғылыми-практикалық бағыт.

Коммуникативті - болашақта балалармен, сондай-ақ айналасындағы адамдармен қарым-қатынасты өзгертуге мүмкіндік беретін ата-аналардың коммуникативті дағдыларын дамытуды көздейді.

Консультативтік - білім беру дағдыларын игеру барысында балаға тиімді әсер ету әдістерін бірлескен педагогикалық іздеу.

Құзыреттілік – 1) сипаттамалары жүйелік сапалы жаңа формациялар ретінде білім беру процесінде қалыптасуы керек құзыреттер болып табылатын жеке тұлғаның интеллектуалды және кәсіби дамуының акмеологиялық категориясы мен әлеуеті; 2) бұл белгілі бір құзыретті жүзеге асыруға бағытталған іс-шараларды сәтті жүзеге асыру тәжірибесі.

Технократизм - техниканы қоғам тағдырын анықтаушы күш деп түсіндіретін әлеуметтік психологиялық нұсқау және саяси-қоғамдық ой бағыты. Технократизм қоғамдық елеулі өзгерістер тікелей техниканың әсерімен жүзеге асады деп ұғындырады. Технократизм идеологиясы адамзат үшін техниканың дамуы кашанда ізгілік көздеген үстірт көзқарасқа негізделген.

Постиндустриалды қоғам - 1) өндірістегі өзгерістің негізіне айналатын теориялық білімнің орталықтандырылуы; 2) экономиялық, инженерлік, әлеуметтік мәселелерді шешу үшін жаңа интеллектуалдық технологияның пайда болуы; 3) білім, ақпарат таратушы әлеуметтік топтың қалыптасуы; 4) билік қатынастарының өзгеруі: индустриалдыққа дейінгі қоғамда – аристократия, индустриалдық қоғамда – демократия, постиндустриалды қоғамда – меритократия. Постиндустриалды қоғам қала тұрғындары 70 – 85%-ға жеткенде басталады. Онда аграрлық және индустриалдық тіршілік екінші кезекке өтеді.

Қалыптастыратын құзыреті: (Әлеуметтік - этикалық құзіреттілігі - еңбек рыногындағы бәсекеге қабілетті болуы; педагогикалық және әлеуметтік қарым - қатынас амалдарын меңгеруі, өзінің кәсіби еңбегінің нәтижесі үшін әлеуметтік жауапкершілікті сезінуі білуі қажет.

Кәсіби құзіреттілігі – өзінің педагогикалық іс - әрекетті, педагогикалық қарым - қатынас пен белгілі бір педагогикалық сана мен идеалдардың, құндылықтардың иесі ретіндегі тұлғалық қасиеттерінің қалыптасқандығын анықтайтын пән, психологиялық - педагогикалық, әдістемелік білім, білік, дағдылар жүйесін меңгеруі, адамдармен қажетті қарым - қатынас орната білуі, өзінің даму мүмкіндіктерін анықтау, өзін дене, рухани және интеллектуалдық жағынан дамыту, өзінің көңіл - көйін реттеу және өзін - өзі қолдау амалдарын меңгеруі, инновациялық әдістерді бейімдеу және модификациялау, тандау туралы білімдерді меңгеруі қажет.

Концепция немесе тұжырымдама – бұл объектіні, құбылысты немесе процесті түсінудің (түсіндірудің, қабылдаудың) белгілі бір тәсілі; тақырып бойынша негізгі көзқарас; оларды жүйелі қамту үшін жетекші идея. Ол сондай-ақ ғылыми, көркемдік, техникалық, саяси және басқа қызметтегі жетекші тұжырымдаманы, сындарлы принципті белгілеу үшін қолданылады.

Стереотип - бұл бір әлеуметтік топтың екіншісіне қарағанда өзгермейтінбейнесі, идеясы немесе ұғымы, оған әдетте ерекше мінез-құлық, қасиеттер, қабілеттер немесе белгілер жатады. Сөз грек түбірлерінен тұрады *roots* *στε* (*стерео*), «қатты» дегенді білдіреді және *τύπος* (*балалар*), бұл «әсер» немесе «қалып» деп аударылады.

Лингвистикалық – бұл мәдениет аралық қарымқатынас жағдайында кәсіптің метатілдігін көрсететін білім құрылымы ретінде әлемнің кәсіби бейнесін қалыптастыратын тілдік тұлға.

Модельдеу – 1) кейбір қалыптасқан модельдерді құру арқылы жүйеге еліктеу, онда осы жағдайды ұйымдастыру мен жұмыс істеу принциптері көрініс табады; 2) жобалау әдістерімен толықтырылуы мүмкін педагогикалық шындықтың жаңа объектілерінің маңызды сипаттамаларын әздеу мен түсіндірудегі қазіргі зерттеудің негізгі әдістерінің бірі. Модельдеу дегеніміз - құзыретті композицияны және ішкі байланыстарды ашып көрсету арқылы, сондай-ақ мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін параметрлерді анықтау арқылы педагогикалық нысанның өмір сүру формасы, құрылымы, жұмыс істеуі немесе даму құрылымын бейнелеудің теориялық тәсілі. Зерттелетін педагогикалық құбылыстың өзгеру динамикасына сапалы және сандық талдау жасау.

Оқу үрдісі – оқытудың арнайы ұйымдастырылған түріндегі жеке тұлғаның жалпы дамуы мен тәрбиесінің, білім беру мақсатын айқындайтын біртұтас педагогикалық үдерістің нақты көрінісі.

Мотивация (түрткі) – баланың уәждемелік-жеке тұлғалық ерекшеліктері, олар белгілі бір пән саласындағы міндетке жоғары танымдық қажеттілік пен ішкі тұрақтылықтың (әуесқойлық) болуы арқылы көрінеді.

Модель дегеніміз – зерттеу нысанын бейнелейтін немесе көбейтетін, оны зерттеу бізге осы нысан туралы толық ақпарат беретіндей етіп ауыстыруға қабілетті, ойша елестетілген немесе материалдық тұрғыдан жүзеге асырылатын жүйе.

Әдіс (әдістемелік жүйе) – үлкен жүйелілікпен және ұйымшылдықпен сипатталады және бұл жүйелілік оның негізін құрайтын теориялық тұжырымдамамен белгіленеді.

Әдістемелік жүйе дегеніміз – белгілі бір әдістемелік тұжырымдамаға сәйкес келетін, материалды, мақсатты, формаларды, мазмұнды және оқу құралдарын таңдауды анықтайтын оқу процесінің жалпы үлгісі.

Әдістеме – 1) теориялық және практикалық қызметті ұйымдастыру және құру принциптері мен әдістерінің жүйесі; 2) теориялық және практикалық қызметті ұйымдастыру мен құрудағы әдістемелік (теориялық) қағидалар жиынтығы; 3) ғылыми танымның «әдіснамалық принциптері» арқылы жүйелілігін жүзеге асыратын, ғылыми тұжырымдамалардың

негіздері мен теориялық платформаларын әдіснамалық маңызды компоненттердің өзара байланысында алдын-ала анықтайтын ғылыми таным мен әлеуметтік практиканың жалпы принциптері мен әдістерінің жүйесі.

Парадигма – 1) теорияны түсіндіруде, эмпирикалық зерттеулерді ұйымдастыруда және ғылыми зерттеулерді түсіндіруде біртұтастықты болжайтын, ғылыми қызметтің тұрақты және жалпы негізді нормаларының, теорияларының, әдістерінің, схемаларының жиынтығы; 2) танымдық ісәрекеттің негізгі принципі ретінде әрекет етеді, проблемалық ситуацияларды шешудің әдістері мен стандарттарының қайнар көзі ретінде қызмет етеді, яғни «мәселелерді шешудің жалпы қабылданған түрі» ретінде анықталады.

Қағидалар – оқытудың мазмұны, ұйымдастырылуы, әдістері мен тәсілдерінде жүзеге асырыла отырып, оқытудың стратегиясы мен тактикасын анықтайтын бастапқы нүктелер.

Білім беру мазмұны – қоғамдық өмір мен жұмыс үшін оқушылардың психикалық және физикалық қабілеттерінің жан-жақты дамуын, олардың дүниетанымының, адамгершілігінің, мінез-құлқының, даярлығының қалыптасуын қамтамасыз ететін ғылыми білімнің, қабілеттің, дағдылардың, шығармашылық қызметтің тәжірибесінің жүйесі.

Функциялары – бұл мектептің жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің қажеттіліктерін қанағаттандырудағы рөлі. Төменде келтірілген адаптивті мектептің функциялары тұжырымдамалық идеяларды жүзеге асыру тұрғысынан қарастырылады.

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ҚР - Қазақстан Республикасы

АҚШ – Америка құрама штаттары

РСФСР - Ресей Кеңестік Федерациялық Социалистік Республикасы

КСРО – Кеңестік социалистік республикалық одағы

ЖОО – Жоғарғы оқу орын

ТМД – Тәуелсіз мемлекеттер достастығы

КІРІСПЕ

Зерттеудің көкейкестілігі: 1987-1991 жылдардағы Қазақстандағы қазақ лицей – гимназияларының тәжірибесіне тарихи-педагогикалық талдау әлі де болса, терең және ауқымды талдаулар жасалып, тарихи-педагогикалық тұрғыда көзқарастар қалыптастырылған жоқ. Сондықтан да, табиғаты мен мәндік құрылым жағынан жаңашыл педагогикалық идеяға негізделген лицей – гимназиялардың педагогикалық тәжірибелеріне жаңаша көзқараспен қарап, оның мазмұндық құрылымындағы педагогикалық қызметіне баға беру бүгінігі күннің үлесінде болып отыр. Алайда, лицей – гимназиялардың педагогикалық мәселелерді шешу тәжірибесі толық зерттелмеген. Бұл тарихи-педагогикалық әдебиеттерде Қазақстандағы лицей – гимназиялардың ірі ауқаты адамдардың балаларына арналған оқу орындары ретінде анықталғандығынан және соңғы кездері үстемдік еткен көзқарас тұрғысынан оларға қатысты керіқара пікірлерде орын алуы.

Кеңес өкіметінің соңғы жылдары мен егемен Қазақстанның мемлекетінің бас кезеңдерінде қоғам мен әлеуметтік ортадан орын алған бұл оқу-тәрбие мекемелерінің өзіне тән педагогикалық қызметтегі маңызды тарихи-педагогикалық салада орны бар. Білімін жаңғыртудың жүріп жатқан үдеріс қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдайдың талаптарына сәйкес білімді беру жүйелеріне мазмұны мен құрылымдық құрамаларын жаңартуға бағытталған. Зерттеу жұмысында белгілі Қазақстан философия ғалымдар Ә.Нысанбаев [1], Р.Ж.Абдильдина [2], Б.М.Сатершинов [3], т.б. Ресей философия ғалымдары Р.М. Алейник [4], М.Н. Варламова, М. Н. Толстякова [5] т.б.

Ресей педагогика ғалымдары Ю.А. Конаржевский [6], Ю.К. Бабанский [7], М.Н.Скаткин[8], В.В Краевский [9], И.Я. Лернер [10], В.С.Леднев [11] т.б., Қазақстан педагог ғалымдар К.Құнантаева [12], Қ.Жарықбаев [13], Г.М.Храпченков [14], Қ.Т.Ыбыраимжанов [15], А.К.Тлебалдиева [16], А.Н.Ильясова [17], т.б.

Ресей психология ғылымындағы ғалымдар Л.С.Выгодский, Л.В.Занков, В.В.Давидов т.б., Қазақстан психология ғылымындағы ғалымдар Ж.Аймауытов, Т.Тәжібеv, М.Мұқанов, С.Д.Жакупов, Қ.Жарықбаев, А.Алдабергенов т.б. өздерінің зерттеу еңбектерінде мектеп оқушыларын оқыту мен тәрбиелеудегі педагогикалық үдеріс тәжірибесіндегі мәселелері, жаңа білім беру концепциялары, мектептің жаңа типтері, 20-ғасырдағы екінші жартысындағы әлемдік білім беру үдерісінің жетекші бағыттарын, сондай-ақ Қазақстандағы педагогикалық ой мен мектеп ісін оқып үйренуге, білімді беру жүйелеріне қазіргі жағдайы мен даму бағыттары қарастыруға арнайы көңіл бөлінген.

Қазіргі мектептер және олардың типтік ерекшеліктеріне қарай мәселен, лицей – гимназиялардағы білім беру мен оқыту және тәрбиелеу барыстарының заманауи талаптарға сәйкес үйлесімді ұйымдастыру үшін, осы типтегі мектептердің қалыптасуы мен дамуы тарихындағы жүріп өткен педагогикалық тәжірибелерін бүгінгі ғылыми педагогика тұрғысынан талдап қарастыру мен оларға ақиқаттық бағасын берудегі көкейкестілік болып

табылады. Себебі, лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы тарихын жетік білу, осы типтегі мектептердің даму болашағын анықтауға негіз болады. Өйткені, өткеннің педагогикалық тәжірибесіндегі кеткен қателіктер мен олқылықтарды дұрыс түсінуге, озық үлгідегі тәжірибелерін бақылай білу мен оның келешек даму бағыт-бағдарын дұрыс бағыттауға және дамытуға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты ерекше басымдық пен мәртебеге ие орта мектепті лицей – гимназияларды біздің қоғамның зияткерлік әлеуметін толықтырудың негізгі көзі ретінде одан әрі дамытуға ерекше көңіл бөлінеді.

Отандық лицей – гимназия елдің білім беру мен тәрбиелеу бағыттағы салада орын алу әлеуметтік-педагогикалық мәртебесін орта білім беру ұйымының, академиялық бағытталған типі ретінде сыни тұрғыдан түсіну, оның қазіргі заманғы міндеттері мен қажеттіліктерінің мағынасын жеткілікті дәрежеде бағалауға және түсінуге мүмкіндік береді және жетілдіру жолдарын белсенді іздеуге ықпал етеді. Лицей – гимназиялардың білім беру қызметін сатылы және қызметіне өнімді талдау мақсат қоюда, лицей – гимназиялардың оқу үдерісін ұйымдастыруда тарихи сабақтастық механизмін анықтауға, қазіргі кездегі білім беру мекемелерінің жұмысына оң және теріс саяси, әлеуметтік-экономикалық факторлардың әсерін түсінуге көмектеседі.

Кеңес үкіметінің соңғы кезеңінде 1987 жылдан бастау алып, 1991 жылғы жаңа үлгідегі, яғни жаңашылық сипаттағы орын алған мектептер мен түрлі типтегі және сатыдағы орта білім беретін оқу-тәрбие мекемелері, мысалы, лицей, гимназия, т.б. типтегі мектептердің құрылуы және қоғам мен әлеуметтік ортадан орын алуы жайындағы мәселенің сол кезеңдегі заңдық-құқықтық негіздегі талаптық ережелермен реттелуі орын алды. Олар: 1995 жылғы Қазақстанда жаңа Конституция, ҚР 1992 жылға «Білім беру туралы» жаңа Заңы (1999 ж. 7 маусым) және 2007 жылдары қабылданған Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңына толықтырулар енгізу ерекшеліктері, т.б. ресми құжаттарды басшылыққа алынып, осылардың аясында білім беру мен оқытуда дамытуды реттеуде. Заңға сәйкес бұрынғы талаптық- құқықтық ережелер негізі жаңартылып, мемлекеттік білім беру саласын реформалаудағы «Білім» бағдарламасының жасалуы және «Қазақстан Республикасы гимназияларының қызметін ұйымдастыру тәртібі туралы ережелер», «Білім беру қызметін лицензиялау ережесі», «Білім беру ұйымдарын мемлекеттік аттестациялау туралы ереже» өмірлік тәжірибеде орын алған болатын. (Қазақстан Республикасындағы білім туралы заңнама: Заң актілерінің жинағы. - Алматы: Юрист, 2004. - 87-90-б). Бұндай үкімет тарапынан қабылданған құжаттар негізі Отандық білім беруді дамытудың бағыт-бағдарын анықтаушы өзек болып саналды деп түсінуге болады.

Біздің зерттеу тақырыбымыздың хронологиялық шеңберін таңдау 1987-1991 жылдардағы мемлекеттік басқарудың әртүрлі салаларын реформалау кезеңі болғандығымен анықталады, руханилықтың жаңа мұраттарын іздеу, қоғамдық-саяси өмірді ырықтандыруға және орта, жоғары білім берудің лицей – гимназияның жүйесін құру негізінен қазіргі заманға тән Қазақстан қоғамы.

Зерттеу тақырыбына арналған ғылыми ізденушілік жұмыста бізге дейінгі жұмыстарда лицей – гимназиялар мазмұндық құрылымдарына байланысты нақты бағыттық жүйелеген жұмыстардың әліде болса толық еместігі орын алуда. Бірақ, Қазақстандағы мектептер, лицей – гимназиялар, ұлттық мектептер т.б. қалыптасуы мен дамуы жайында орындалған зерттеушілік жұмыстар бар. Қазақстандағы мектеп жүйесі мен оның типтері жайында отандық зерттеулерде олардың қалыптасуы мен дамуын жалпы қазақ білімді беру жүйелеріне тарихын түсіну аясында қарастырылады. Бұған өзек болатын ол ресми қабылданған заңдық-құқықтық күші бар құжаттар топтамасы негіз болады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 17 қыркүйектегі № 375 бұйрығы (2019.30.07.) берілген өзгерістер мен толықтырулар. «Барлық білім беру ұйымдарында оқыту процесінің тәрбиелік құрамдасын күшейту жөніндегі үлгілік кешенді жоспарды бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 29 маусымдағы № 873 Қаулысы.

ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (09 Желтоқсан 2020) т.б. құжаттарды басшылыққа алып, құқықтық-талапқа ережелердің жаңа жүйесіне талдаулар жүргізілді.

Дегенмен де, Қазақстанның білім беру саласындағы лицей – гимназиялардың тарихи тәжірибесін пайдалану мүмкіндіктерін іздеу қажеттілігі мен оны талдаудың жеткіліксіздігі арасындағы қарама-қайшылық біздің зерттеуіміздің мәселесін айқындады:

- КСРО-ның құрамында және Егемен Қазақстан кезеңіндегі лицей – гимназиялық білім беруді ұйымдастыру, дамытудың негізгі тарихи-педагогикалық алғышарттары мен ерекшеліктері қандай. Лицей – гимназиялардағы оқу-тәрбие жұмысының педагогикалық тәжірибелік жүйе ретінде орын алу мәселесін талдау, оң бағасын беру заманауи қажеттіліктен туады;

- 1987-1991 жылдар кезеңінде Қазақстанда алғашқы құрылымдық жүйеге ие болған лицей – гимназия типіндегі мектептер жүйесіне ғылыми педагогикалық және тарихи-тәжірибелік тұрғысынан сипаттамалар жасау;

- қазақ лицей-гимназияларының қалыптасу үдерісін талдау, білім беру үдерісінің негізін құрайтын құндылық бағдарын ашу;

- оқу кезеңіндегі оқытушылар құрамы мен білім алушы оқушылардың құрамына сапалы сипаттама берілмеуі тағы басқалар арасындағы қарамақайшылықтар орын алуда.

Демек, аталмыш мәселенің қазіргі кездегі қажеттілігі мен оның білім беру тарихында бізге дейін ғылыми педагогикалық тұрғыдан жүйелі түрде зерделеніп, талданбау арасында жоғарыда келтірілген қарама-қайшылықтарды жою үшін және педагогика тарихын жүйелеп, толықтыру мақсатында, біз диссертациялық зерттеу жұмысы тақырыбы «Қазақстанда лицей - гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы» (1987-2017 ж.ж.) деп алуымызға негіз болды.

Зерттеудің мақсаты: 1987-2017 жылдарда Қазақстандағы білім беру саласындағы лицей – гимназиялар қалыптасуы мен дамуының тарихи-тәжірибесі мен әдістемелік негіздерін анықтау.

Зерттеу нысаны: 1987-2017 жылдардағы Қазақстандағы білім беру лицей – гимназиялардың оқу тәрбие үрдісі.

Зерттеу пәні: 1987-2017 жылдардағы лицей – гимназиялар қалыптасуы мен дамуы.

Зерттеудің ғылыми болжамы: *Егер*, 1987-2017 жылдар аралығында Қазақстандағы білім беру саласындағы лицей – гимназиялар типіндегі мектептерінің қалыптасуы мен дамуының тарихын жүйелеудің ғылыми-педагогикалық негізін ашуға мүмкіндік жасалса, *онда* білім беру тарихындағы осы типтегі мектептердің педагогикалық үдерісі жайындағы теориялық және тәжірибелік білімдерді толықтыруға негіз болады, *бұл өз кезегінде* қазіргі лицей – гимназиялардағы педагогикалық үдерісті заман талабына сәйкес дамытуға байланысты озық педагогикалық көзқарасты пікірлерді растауға және зерттеліп отырған мәселе бойынша даму бағдарын анықтауға бағытталған мақсатын бере отырып, Қазақстандағы мектептер және оның типтеріне қатысты тарихи білімдерді толықтыруға бағытталған болжамның дұрыстығын негіздейді.

Зерттеу міндеттері:

1. Білім беру жүйесіндегі лицей – гимназиялар типіндегі мектептердің қалыптасуы мен дамуын тарихи-педагогикалық тұрғыдан жүйелеу арқылы талдаулар жасау (1987-2017 жж);

2. 1987-2017 жылдардағы Қазақстандағы лицей – гимназиялардың құрылымдық мазмұнындағы ғылыми-әдістемелік негіздерін айқындау;

3. Зерттеуге алынған 1987-2017 жылдар кезеңіндегі Қазақстанда лицей – гимназиялардың педагогикалық үдеріс жүйесінің құрылуын талдау және қазіргі осы типтегі мектептердің мазмұндық құрылымымен сабақтастығын анықтау;

4. 1987-2017 жылдар арлығындағы лицей – гимназиялар типіндегі мектептердегі педагогикалық жүйенің қалыптасуы мен дамуын анықтауға бағытталған «Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы» (1987-2017 жж.) элективті курс және тәжірибелік жұмыстарды жүргізу.

Жетекші идея. Қазақстандық білімін беру тарихының даму үрдісінде еліміздегі жинақта отандық педагогикалық тәжірибелік жұмыстарды, соның ішіндегі 1987-2017 жылдарындағы білім беру жүйесінде лицей – гимназиялар типіндегі мектептердің дамуын зерттеп қорытындылау және бағалау, бүгінгі және келешек мектептер жүйесінің құрылымдық жүйесінің дамуына өзек ету.

Зерттеу жұмысы әдіснамасы мен теориялық негізі: Жеке тұлғаны, білім жүйесінде қайта құру, модернизация дамыту мен қалыптастыру жайлы тарихи диалектикалық даму заңдылықтары, тарихи педагогикалық құбылыстарды зерттеудегі ақиқаттық пен шындық, тарихи жүйелілікті сабақтастыру.

Зерттеудің көздері: 1987-2017 жылдардағы мерзімді басылымдар,

Қазақстандық және Ресейдің білім беру жүйесіндегі педагогикалық ой түйіндеген материалдар, кеңес үкіметі мен егемен Қазақстан кезеңіндегі педагогика тарихы, түрлі саладағы ғалым және тәжірибелі мамандардың зерттеу еңбектері, Қазақстан Республикасы Ұлттық кітапханасының кітаптары мен қолжазбалар қорындағы деректер.

Зерттеу әдістері: Зерттеу аумағана енетін кезеңдегі білім тарихына катысты тарихи-педагогикалық еңбектерге, заңды-құқықтық, ережелік құжаттарын салыстырмалы-тарихи талдау, зерттелетін тақырып бойынша деректерді логикалық-тарихи, теориялық және жүйелік талдау, сұрыптау, жалпылау, саралау және жалпы зерттеу нәтижелерін қорыту, бағалау.

Зерттеу базасы: І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті және Алматы қаласындағы Қайнар академиясы.

Зерттеудің кезеңдері:

1 -ші кезең (2017-2018 жж.) диссертациялық зерттеу жұмысымыздың тақырыбы белгіленіп, ғылыми-педагогикалық және білім беру тарих бағытында жазылған ғылыми-зерттеушілік әдебиеттерде бұл мәселенің қарастырылуы мен зерттелуі жайындағы көзқарастық ой-түйіндеулер қарастырылып, талданды. Анықталған тақырыптарға байланысты тарих педагогика, психология, тарих этнография, педагогика бойынша әдебиеттер мен зерттеулер жинақталып, сараптамалар жасалды. Зерттеудің мақсаты мен пәні және объектісі негізделіп, зерттеудің әдістері қаралды.

Зерттеудегі ғылым ұғымдар мен диссертацияның ғылыми аппараты анықталып, тиісті дерек көздері және қажетті материалдары жинақталып, салыстырып сұрыптау арқылы ғылыми негізділігіне көз жеткізілді.

2 - ші кезең (2018-2019 жж.) диссертациялық зерттеу жұмысына мазмұндық жағынан жақын келетін және толықты деректік мәліметтерді заманауи педагогикалық ғылымының теориясы негіздері жүйесімен талдауға алынады, 1987-2017 жылдар аралығында Қазақстандық қоғам мен әлеуметтік ортада орын алған Лицей – гимназия типіндегі жаңашыл бағыттағы оқу орындарын пайда болуы мен дамуын білім немесе педагогика тарихы тұрғысынан жүйеленіп, сипаттамалар жасалынды, түйінделді.

3 - ші кезең (2019-2020 жж.) жасалған ізденушілік пен зерттеушілік жұмыстардың табыстылығын қорытындылап, жүйесіне келтіру жүзеге асырылды. Диссертациялық зерттеу жұмысын орындаудағы кезеңге бөлуде пайдаланылған әдістер: іздестіру мен жинақтау, талқылау, сұрыптау, генетикалық, салыстырмалы, құрылымдарда және қызметтік құрылым жүйесіндегі лицей-гимназия типіндегі мектептердің құжаттар мазмұнының ерекшеліктерді анықтап, талдау. Ізденуші докторанттың жеке әрекетінде болашақ педагог мамандарға педагогика тарихы пәні курсының мазмұнын жаңа мәліметтік дерек көздерімен толықтыратын «Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы (1987-2017)» тақырыптағы электив курсты енгізуі және курс бағдарламасындағы берілген дәрістер, семинарлар жоғарғы оқу орындарында жүргізді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы:

1. Қазақстанда лицей – гимназиялардың тарихнамасына жүйелік

сипаттама беріп, жаңашыл болып табылатын мектептердің құрылуына өзек болған жағдаяттарды талдап, ақиқат пен шындық тұрғысынан бағалауға болады (1987-2017 ж.ж.);

2. 1987-2017 жылдар арлығында Қазақстанда құрылған лицей-гимназиялар типіндегі мектептерінің ғылыми-педагогикалық негіздері айқындалып, ғылыми жүйеге келтіріліп тұжырымдамалық тұрғыдан талдауға алынады.

3. Кеңес үкіметі мен егемен Қазақстан 1987-2017 жылдар кезеңіндегі білім беру саясаттарының жүйесінде құрылған лицей – гимназиялардың педагогикалық мазмұндық құрылымдарының қазіргі осы типтес мектептермен сабақтастықтарына талдаулар жасау арқылы олардың өзара байланысы анықталады;

4. «Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы (1987-2017)» тақырыптағы жасалған элективті курсты ЖОО-ның педагогикалық тәжірибесіне енгізу және оны анық-нақтылы (констатациялық) эксперименттік-тәжірибелік жұмыстарын жүргізу арқылы тарихи-теориялық педагогикалық білімдерді толықтыруды жүзеге асыру.

Зерттеудің практикалық мәнділігі:

Диссертациялық ізденушілік жұмыста қолданылған және зерттеушілікке қатысты нақты деректік мәліметтерді басшылыққа алу арқылы тарихи-педагогикалық мазмұндағы ой-тұжырымдар КСРО үкіметінің соңғы кезеңдеріндегі құрамында болған қазақ елінің 1987- 1991 жылдар мен 1991-2017 жылдардағы яғни, ХХІ ғасырдың бас кезеңіндегі егемен мемлекетіміздің алғашқы жылдарындағы білімді беру жүйелеріне өтпелі дәуіріндегі лицей – гимназия типіндегі мектептердің қалыптасуы мен дамуына қатысты білім тарихы бағытындағы білімдер мен тарихи-тәжірибелік мәселелерді зерттеп тану арқылы диссертациялық жұмыста, мүмкін қолданылады. Сондай – ақ, Отандық оқу-тәрбие барысындағы тәжірибе бағытындағы білім тарихында жалпы зерделеуде, оқулықтар және оқу-әдістемелік құралдар ретінде, жоғары білім орындарының, оқу білім бағдарламаларын дайындауда, ЖОО-да педагогикалық тарихи пәнінің курсына және отандық білім берудің тарихы жайындағы элективті курсты өткізу кезінде «Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы» (1987-2017) элективті курстағы бағдарламасындағы түйінделген. Ой-пікірлер негізінде педагогика тарихының білімдерін кеңейту бағытында пайдалануға болады.

Қорғауға ұсынылған негізгі қағидалар:

1. Қазақстандық білім беру тарихындағы лицей – гимназиялар типіндегі мектептердің қалыптасуы мен дамуының тарихи-педагогикалық негіздегі мәселелерін зерттеу нәтижелері (1987-2017 ж.ж.);

2. КСРО үкіметінің 1987-1991 жылдардағы соңғы ширегі мен егемен Қазақстанның 1991-2017 жылдар аралығындағы лицей – гимназиялар мектептерінде оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастырудың ғылыми-педагогикалық негіздегі пікірлерді қоғамдық-әлеуметтік және ұлттық мәдени тұрғысынан жүйелеуді негіздеу;

3. Қазақстандағы 1987-1991 жылдар аралығындағы лицей – гимназия мектептерінде мазмұндық құрылымдық жүйесіне ғылыми-педагогикалық тұрғыдан талдау және бүгінгі осы типтес мектептермен өзара сабақтастық байланысын негіздеу;

4. Зерттеуге алынған 1987-1991 кезеңдерде лицей-гимназия типіндегі мектептердегі мазмұндық құрылым және олардың қалыптасуы мен дамуындағы өзіндік педагогикалық ерекшелігін ашуға бағытталған «Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы» (1987-2017) атты элективті курсты ЖОО-ның педагогикалық үдерісіне ендіру арқылы тәжірибелік тұрғыдан дәлелдеп, негіздеу.

Зерттеу нәтижелерінің дәлелдігі мен негізділігі: ізденушілікке бағытталған диссертациялық жұмыста қол жеткізген нәтижелерде тарихи ғылыми білімдер мен тәжірибелік әдістемелер жүйесінде дәлелденуі және Қазақстандағы 1987-1991 жылдар кезеңіндегі жаңышылық сипатқа ие болған лицей-гимназия типіндегі мектептердің қоғам мен әлеуметтік ортада орын алып, дамуы барыстарына тарихи-педагогикалық мазмұнда талдаулар жасаумен, білім беруді ұйымдастыруға бағатталаған заңдық-құқықтық ережелік құжаттарды басшылыққа ала отырып, деректік мәліметтердердің тарихи-теориялық тұрғыдан қаралуы және зерттеудің нәтижесі ЖОО-да педагогикалық мамандықтардың оқу-тәрбие үдерісінде педагогика тарихы мен Отандық білім беру тарих курстарының мазмұндық білімдерін жетілдіруді қамтамасыз ете алады.

Зерттеу ғылыми нәтижесін сынақтан өткізуін мен ұсыну: зерттеудің басты мазмұндық қағидалармен ғылыми-әдістемелік еңбектер тұрғысында және тезистік баяндама қалпында Отандық және шетелдік ғылыми-тәжірибелік конференцияларда, Қазақстан Республикасы Білім мен ғылымда сапаны қамтамасыз ету комитетінде көрсетілген журналдарда, скопус(Scopus) базасына енетін ғылыми журналдарында жарияланған:

1. Қазіргі қоғамдағы инновациялық мектептердің ерекшеліктері. «Рухани жаңғыру – Қазақстанның серпінді дамуының негізі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары., Талдықорған, І.Жансүгіров ат. ЖМУ. 2018, 57-60 бб.

2. Қазақстандағы заманауи гимназиялық білімнің даму мәселелері. Қазақстанның ғылымы мен өмірі. №1 (74), 2019, 38-41 бб.

3. Траектория развития системы образования лицеев: сравнительный анализ Казахстана и зарубежных стран. Центр наукових публікацій Збірник наукових публікацій, IV МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «НАУКА В ЕПОХУ ДИСБАЛАНСІВ», (м. Київ | 30 листопада 2018р.), 2 частина - С. -38-44.

4. Қазақстандағы жаңа үлгідегі білім беру мекемелерінің ерекшеліктері. Қазақстанның ғылымы мен өмірі., №2 (77), 2019, 89-92 бб.,

5. Основные направления учебно-воспитательного процесса в лицеях и гимназиях. Инновационный потенциал развития науки в современном мире «НИЦ Вестник науки» Уфа, 31 октября 2019 г., Часть 3, С. 27-37.

6. Развитие университетского образования в аспекте подготовки

білімгерлеров оканчившие лицей и гимназии «Сборник с научни доклади» (трета книга)., - Болгария, Издателство; ЕКС-ПРЕС, 2019., - С. 161-166.

7. Публично-социальный характер создания в Казахстане образовательных учреждений типа лицеи и гимназии "Prospects for the Development of Modern Science" Materials of the V International Scientific-Practical Conference Международная конференция, - Сеул, Корея , 11-13 март 2020г., -Часть 2,-С.115-123.,

8. History of Formation of Lyceums and Gymnasiums in Kazakhstan and Peculiarities of their Educational Activities Talent Development & Excellence Vol.12, No.1, 2020, -495-506 pp.

9. Content system of the lyceum and gymnasium educational program. BULLETIN OF THE KARAGANDA UNIVERSITY, - №4,(100) - 2020, - 55-62 pp.,

10. Innovative features of education in Kazakhstan's Lyceum-Gymnasium Cypriot Journal of Educational Sciences, 17(1), -2022, -159–173 pp. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i1.6693>

Жарық көрген ғылыми еңбектер: зерттеудің негізгі нәтижелері мен қағидалары шет елдік және отандық халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарында (5) және ҚР БЖҒМ Білім және Ғылым саласындағы бақылау Комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда (3), Скопус деректер базасында саналатын ғылыми журналдарда (2) жарық көрді. Диссертациялық ізденушілік ғылыми жұмысты орындау барысында қол жеткізілген нәтижелер мен оның негізінде жасалған қорытынды ой-түйіндеулер негізі - зерттеу базасында көрсетілген ЖОО-да болашақ мұғалім мамандарды даярлау тәжірибесіне ендірілген элективті курсты оқытудағы көрсеткіштік мәліметтері өзек болды.

Диссертацияның құрылымы. Диссертацияда кіріспеден, екі бөлімнен, қорытындыдан, әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады.

Кіріспеде зерттеген тақырыбы өзектілігі анықталып, диссертациялық ғылыми зерттеу жұмысында ғылымдағы аппараты – яғни, зерттеудің мақсаты, зерттеу пәні, объектісі, ғылымдағы болжам, зерттеудің міндеттерлері мен зерттеу базасы, зерттелген кезеңдер, ғылымдағы жаңалықтар, әдістер, тәжірибелік және теориялық, қорғауына ұсынылған жаңалықтар беріледі.

«Егеменді қазақстанда лицей – гимназиялар жүйесіндегі мекемелердің құруының тарихи-әдіснамалық негіздері» атты бірінші бөлімде 1987-2017 жылдар аралығындағы Қазақстандағы Лицей – гимназия типіндегі мектептердің қалыптасуы мен дамудағы өтпелі кезеңдері мен олардың өзіндік ерекшеліктері, сол уақыттағы мектеп жүйесі мен олардың тарихы және даму бағыттық бағдарлары қарастырылады.

«Қазақстандағы лицей – гимназия типіндегі білім беру мекемелерінде педагогиканың үдерісті ұйымдастырудың тәжірибелік жолдары» атты екінші бөлімде зерттеу ауқымына енген кезеңдегі лицей – гимназиялар типтегі мектептердің оқыту мен тәрбиелеу барыстарындағы педагогикалық тәжірибесінің бүгінгі кезеңімен ұласымдылық табуы. Олардың

педагогикалық тұрғыдағы мазмұндық құрылымдары осы мектептерде оқу-тәрбие жұмыстарында оқушыларға жаңа бағытта білім мен тәрбие беруін ұйымдастыру мәселелері бойынша орын алған ой-пікірлерге талдау жасай отырып, білім беру тарихындағы педагогикалық құнды мұралардың мәні ашылды.

Қорытындыда зерттеу жұмысында нәтижесінен негізделген тұжырым мен ұсыныстар беріледі, көкейкесті мәселенің даму болашағы көрсетіледі.

1 ЕГЕМЕНДІ ҚАЗАҚСТАНДА ЛИЦЕЙ – ГИМНАЗИЯЛАР ЖҮЙЕСІНДЕГІ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ҚҰРУЫНЫҢ ТАРИХИ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1. Қазақстанда лицей – гимназияның білім беру мекемелерін құрылуының қоғамдық әлеуметтік сипаты

Қазіргі уақыттағы мемлекеттік құрылымдар мен оның салалары экономика, саясат, өмірдің әлеуметтік ортасындағы жеке адамдар арасындағы іскерлік байланыстардың өріс алуы жаһандық реформалық үдерістерге байланысты жалпы білім беру жағдайы және мазмұны мен оны ұйымдастырдың түрлеріндегі оқу-тәрбие мекемелерінің құрылымдық жүйесіде өзгерді. Біздің елімізде нарықтық экономиканың қалыптасуы мен дамуын заманауи талаптарға сай қанағаттандыру мен оларға бағдарланған үйлесімді кәсіби мамандарды даярлаудың сатылық жүйесін құрудағы жаңа білім беру қажеттіліктерінің пайда болуына ықпал жасады. Қазіргі кезде кәсіптік білім берудің қолайлы және тиімді жүйесін құру өзекті мәселе болып, оның басты міндеті нарықтық қатынастар жағдайында кәсіби санатты, өзінің кәсіби әрекетін жетік меңгерген, жоғары санатты кәсіби білімі мен білігі жетік мамандарды даярлау болып табылады. Бұл бүгінгі қоғамға кәсіби құзыреттілігін одан әрі жетілдіруге бағытталған бәсекеге қабілетті деңгейдегі жаңа құрылымдық жүйедегі мамандары қажеттігін білдіреді. Қазақстандағы оқытудағы заманауи жаңашылық үдерістердің ғылыми-әдістемелік жүйесі мен мәдениетін қалыптастыру үшін бұрын-соңды болмаған мүмкіндіктер ашты.

Мемлекетіміздің экономикасын, әлеуметтік және мәдени салалардағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру және оған қол жеткізуі жеке азаматтардың зияткерлік әлеуетін үнемі дамыту сапасына байланысты. Республикадағы мектептерді дамытудағы білім беру үдерісін ізгілендірумен оның мақсаттары мен мазмұнын жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуға, реттеуге бағдарланғандығы мен сондай-ақ, білім беру жүйесінде жаңа типтегі оқу-тәрбие мекемелерінің – яғни, лицей – гимназиялардың пайда болуымен сипатталады. Білім берудегі жаңашылдық сипаты мен бағытын анықтайтын объективті жағдаяттарға: 1987 жылдан бастап, кеңестік жүйенің өзінде уақыт талабына сай мамандарды даярлау мәселесі жаңа сипатқа ие бола бастауы орын алып, әлемдік және еуропалық білім беру кеңістігі мен ондағы болашақ кәсіби мамандарды даярлаудағы педагогикалық тәжірибелер алмасулар орын ала бастады; 1991 жылдан Қазақстан Республикасының тәуелсіз мемлекет болып қалыптасуы; Отандық білім беру жүйесін әлемдік және еуропалық білім кеңістігіне ықпалдасуы; білім беру үдерісінің тұлғалық-бағдарлы моделін жасау, жаңашылдық мазмұны мен педагогикалық технологиялардың енуі. Бұл Қазақстандағы 90-жылдардың алғашқы кезеңінде республиканың білім беру жүйесінде лицей мен гимназиялардың санының артуы [18]. 1996 жылы статистикалық ептік көрсеткіштер бойынша гимназиялар - 76, лицейлер - 93, жалпы білім беретін орта мектептердің құрамында Лицей – гимназия

сыныптары ашылған мектептер – 343 құрады. Лицей – гимназия типіндегі оқу-тәрбие мекемелері мен мектептердің құрамындағы осы бағытқа бағдарланған сыныптардың саны жылдан-жылға өсе түсті [19]. Сондай – ақ, 2017 жылғы статистикаға сүйенсек Қазақстанда 278 лицей және 275 гимназия білім беру жүйесінде тіркелген. Қарастырылып отырған, 1987-2017 жылдардағы кезеңдердегі лицей – гимназиялар қызметін ұйымдастыру үдерісінде бірқатар қиындықтар орын алуда. Бұл сол кездегі қоғамның осы типтегі оқыту мен тәрбиелеу мекемелеріндегі құрылым мен мазмұндық жүйесі және оның қажеттіліктері жайында республикадағы білім беру жүйесіндегі қызмет жасау тәжірибесінің аздығынан туындады. Нәтижесінде лицей – гимназиялардың дамуы жүйесіз, басқарылусыз бейтараптық бағытта (стихиялы) болып, осы оқу-тәрбие мекемелерін құру үдерісінде «бақыланбайтын жағдайда, белгілердің әдеттегі өзгеруі байқалады», [20] бағыттағы педагогикалық тәжірибелер орын алды. Кейбір бір жағдайда лицей – гимназиялар дарынды балаларға арналған жалпы білім беретін мектеп ретінде мәнге ие болды [21]. Сондай-ақ осы кезеңдерде лицей – гимназиялардың атаулармен бірдей атауға ие болған мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу мекемелер пайда болып балабақша-гимназия, балабақша-лицей типіндегі оқыту мен тәрбиелеу бағытындағы мекемелер жұмыс істей бастады [22, 23]. XIX ғасырдың соңғы кезеңдерінде, әлі де болса Кеңестік үкіметте қалыптасқан білім беру жүйесімен өзара байланыста болған. Қазақстанның білім беру мен оқыту және тәрбиелеу бағытындағы педагогикалық тәжірибелері бір орталықтан басқарылатын Ресейлік білім беру жүйелер шеңберінің ықпалында бола отырып, түрлі типтегі оқу-тәрбие мекемелерінің құрылуы мен мазмұндық жүйесі жағынан тәуелділікте болып отырғандығы анық.

Сол кезеңдегі уақытта Қазақстан Республикасында өздігінен дербестік бағытта білім беру жүйесі толық қалыптаспады және жаңа бағытта ғылыми-әдістемелік негіздемесіз жұмыстар жүргізді. Себебі, әлемдік және еуропалық білім беру жүйесіндегі педагогикалық тәжірибелер алмасудың алғашқы кезеңі ғана біздің білім беру жүйемізге ендіріліп, қалыптасулар орын ала бастаған уақыт. Алғашқы жылдары лицей – гимназиялар типіндегі мектептердің қалыптасуында олардың мазмұндық құрылымы мен бағыттық жүйесі және оның міндеттеріне қатысты мәселеде өткеннің педагогикалық тәжірибесіне сыни тұрғыдан қарау орын алмағандықтан, мәселен, қазан төңкерісіне дейінгі лицей – гимназиялар үлгісін көпшілігінде басшылыққа алғандықтан, олардың жеке қателіктерін қайталауға алып келді деуге болады. Осылайша, лицей – гимназиялардың Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіне ендіру үдерісі жүйесіз, басқарылусыз бейтараптық бағытта жүрді. Негізгі қайшылық әлемдік және еуропалық білім беру тәжірибесінде лицей – гимназиялардың жұмыс жасауының, тиімді тәжірибесін Қазақстанда білім беру жүйесінде қолдану деңгейінің арасында туындады. Бұл қарама-қайшылықты шешу және тиімді жолдарды табудағы әрекетте, өткен кезеңдегі осы бағыттағы педагогикалық тәжірибе мен 1987-2017 жылдардағы ғылыми-техниканың және адам капиталын дамуыту ерекшеліктерін ескере

отырып, педагогикалық жүйелер ретінде лицей – гимназиялардың білім беру ерекшеліктері мәселесін зерттеу қолға алынғанда ғана шешуге болатындығына ғалымдар мен тәжірибелі педагог-әдіскерлер мән берді. Көрсетілген өзекті мәселенің тарихи-педагогикалық тәжірибенің жағдайын бірқатар объективті және субъективті себептер бойынша қанағаттанарлық деп айтуға болады. Себебі, олар қазіргі лицей – гимназиялардың алғашқы құрылымын жасап, келешек дамудың өзегі болды десек, сондай-ақ педагогикалық тәжірибелер мен берілетін білім мазмұнының жүйесі өз уақытындағы ғылым мен техниканың дамуындағы озық ілімдер жүйесін оқушыларға беруге ұмтылыстар жасап, педагогикалық тәжірибенің жаңашылдық жүйесіне көшіру үдерісі орын алғын кезең деп айтамыз. Бұдан отандық мектептер мен педагогикалық ойлардың тарихы, қазан төңкерісіне дейінгі орын алған лицей – гимназиялардың түсіндірудегі әлеуметтік топ санатына бөлу тәсілдер арқылы зерттеліп түсіндіруін кеңестік жүйедегі педагогика тарихымен айналысқан ғалымдар бұларды негізінен қоғамдағы билеуші әлеуметтік топ санатына жататын реакциялық саясатының құралы ретінде негіздеген. Қазіргі тарихи-педагогикалық білімнің жаңа парадигмасына сүйене отырып, мектеп тарихындағы орын алған құбылыстарды түсіндіруде, түрлі әлеуметтік топтық көзқарастың әсерінен қалыптасқан. Бұрынғы тарихнамалық стереотиптерді жаңаша түсіндіру үшін мектеп, педагогиканың әлемдік және ұлттық білім беру тарих аясында лицей – гимназиялардың оқыту мен тәрбиелеу жүйесіндегі ерекшеліктерін жан-жақты және тиянақты зерттеуді қажет етеді.

Жоғарыда берілген ойларды негізге ала отырып, лицей – гимназиялардың оқу-тәрбие барыстарын педагогикалық жүйе тұрғысынан ерекшеліктерін беру үшін оларды құрайтын құрылымдардың екі тобын береміз:

1. Білім беру саласында бастапқы бір басты сызық жүйесінен орын алып осы қатынасына қарай екінші дәрежелі деңгейге шығуына, бұл белгілі бір уақыт кезеңінде басым бағытқа ие болып, өзіндік ерекшелігі бар бұқаралық басым бағыты (тенденцияларды) белгілеу ретінде қолданылуының негізгісі - білім берудің мақсаты, міндеттері және мазмұны;

2. Білім беру мекемесінің құрылымдық мазмұнының ерекшелігі мен типіне сәйкес көмекші немесе бастапқы қосалқылыққа бағытталған оқытушылар мен білімгерлердің құрылуы мен құрылымындағы бірлескен педагогикалық әрекеттерді іске асыру – жаңаша білімдер негізіндегі таным, тәрбие, бағдарлы оқытудағы оқу материалдары т.б.

Яғни, лицей – гимназиялар типіндегі мектептердің құрылымдық мазмұны мен ондағы оқыту мен тәрбие үдерістерін қолданылатын педагогикалық жүйенің тәжірибелік мүмкіндіктерін кешенді зерттеу қажеттілігін береді. Олардың дамуының әр түрлі тарихи кезеңдеріндегі білім беру жүйелеріндегі осы типтегі оқу-тәрбие мекемелерінің өзіндік ерекшеліктері мен сипатын ашып береді.

Гимназия, жалпы білім беру мекемесі ретінде Ресейде XVIII ғ. пайда болды. Гимназиядағы білім беру университетке дайындау бағытымен

(М.В. Ломоносов); оқушыларға жан-жақты білім беру қажеттілігімен (Н.И. Пирогов); гимназиялық білім берудің гуманитарлық бағытына назар аударумен (В.В. Розанов, В.Я. Стоюнин) байланыстырылды. 1804 жылы қабылданған алғаш гимназиялық жарғы бойынша, мұндағы білім беру классикалық және элитарлық болып табылады [24]. Қазақстандағы алғашқы гимназиялар патшалық Ресейдің білім беру жүйелерінің бөлігі ретінде XIX ғасырдың ортасынан бастап ашылды. Қазақстан сияқты патшалық Ресейдің қол астындағы шет аймақтардағы жергілікті ұлт өкілдерінің оқуына мүмкіндік берілді. Мәселен, Алматы (Верный), Орал, Семей, Омбы қалаларындағы гимназиялар ашылып және олардың жанынан жергілікті халықтың балалары үшін жатақханаларыда салынып, онда 1916 жылы 76 қыз және 139 ұл мұсылман балалары, негізінен қазақтар оқығаны тарихи деректерден белгілі. Сонымен бірге, Қазақстанда 1916 жылы 13 гимназия және лицей – гимназия типіндегі оқу-тәрбие мекемесінің мазмұндық құрылымына жақын келетін 4 реалды училище болған.

Қазан төңкерісінен кейін, 1918 жылғы 30 қыркүйекте қабылданған «Положение об единой трудовой школе» деп аталатын құжат қоғамның өмірлік тәжірибесіне еніп, іс жүзінде жалпы орта білімнің бір типтілігі қалыптастырылып, лицей – гимназиялардың тиіпдегі оқу-тәрбие мекемелері өз жұмыстарын тоқтатты. Лицей – гимназиялардың тиіпіндегі мектептер жүйесі тек, 70 жылдан астам үзілістен кейін қайта құрылып, жұмыс жасай бастады. Құқықтық, заңдылық, ережелік құжаттардың мазмұндық жағынан арнайы мәртебе алған КСРО-дағы алғашқы гимназиялар 1989 жылғы 1 қыркүйекте Мәскеу қаласында ашылды, бұлар бұрынғы №13, №67 және №388 мектептер еді [25].

Бұл типтегі мектептер жүйесі бұрынғы Кеңестік Одақтың барлық аймақтарына тарқай бастады. КСРО ыдырағаннан кейін тәуелсіз елдердің өздеріне тән білім беру жүйесін құруға байланысты, жаңа заңдардың қабылдануымен мектептің жаңа типтері қоғамдық өмірдің тәжірибесіне енуі және олардың әрекетіндегі педагогикалық тәжірибелері күнделікті құбылысқа айналды. Мысалы, 1992, 1999, 2007 жылдары қабылданған Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңдарында олар ерекше аталып өтеді. 1991 жылдан бастап Қазақстанда жаңа үлгідегі мектептер мен арнайы орта оқу орындары ашылды: лицей, гимназия, техникалық-кәсіптік мектептер, колледждер.

Гимназиялық білім берудегі жүйелік көзқарас, мұндағы білім беру дамуын қарастыратын түрлі аспектілерді зерттеу нәтижесінде, көптеген ғылыми зерттеулерді негіздеді. Қазіргі гимназияның ерекшеліктері, түрлі бағыттағы педагогикалық зерттеулердің негізіне айналды. Мәселен, гимназиялық білім берудің тарихын М.Е. Аксенов, В.А. Берлинских, М.В. Богуславский, И.И.Васильев, М.Г.Васильев, И.П.Виноградов, Т.Е.Денисович, А.Д.Егоров, Н.А.Константинов, Н.В.Флит, Ф.Ф.Шперк зерттеген; гимназияның жаңа білім беру мекемесі ретінде қалыптасуын А.Г.Каспр-Жак, Т.М.Плахомова, Н.В.Тамарская қарастырған. Н.Я.Корастырева, Н.Я.Лиц-мана, А.Ю.Пентин жұмыстарында гимназиялық

білім берудің әр түрлі аспектілері: тұлғалық-бағдарлы, адами қарым-қатынас, білім берудегі интеграция, мәдени сынды тәсілдер ретінде қарастырылды. 1995 жылдан бері гуманитарлы білім беру мекемесі ретінде гимназияны көркейтуге бағытталған зерттеулер жүргізілді. Олардың арасында гимназияны функцияландырудың педогогикалық шарттарын зерттеудегі жұмыстарды (С.А.Хайруллиннің), гимназияның оқыту үдерісіндегі мұрагерлікті педогогикалық түрде қамтамасыз етуді (С.А.Савинов), гимназиялық білім беруді дамытуда басқару негіздерін (Н.А.Шарай), оқушыларда профессионалды дайындықты алдын ала қалыптастыруды (Р.И.Степанов, С.Н.Чистякова), заманауи білім беру мекемелерін қалыптастыру мен дамытуды (Т.В.Орлова, И.Д. Чечель, Т.М.Ковалева), заманауи білім беру мекемелерінде диверсификация ерекшеліктерін (А.М.Новиков) айта кеткен жөн. Өзімізге мәлім бөлек еңбектерде жеке сұрақтар қарастырылады. Мәселен, білім берудің заманауи социалды-экономикалық шарттарының жаңаруының педогогикалық негіздері (А.Г.Каспр-Жак, 1995), жалпы білім беру мекемелерінің жаңа типінің қарқындауын басқару (Т.Г.Калугина, 2002), білім беру мекемесін инновациялы, көпсалалы басқару жүйесі (В.Н.Смирнов, 2001), заманауи гимназияның білім беру бағдарламасын жобалаудың педогогикалық негіздері (А.А.Галицких, 2001), гимназияның ұйымдық педогогикалық шарттарының, оқу-тәрбие процесінің гуманизациясы (А.М.Шатрова, 2002), пән аралық интеграция арқылы оқушыларда ғылыми көзқарас қалыптастыру (Е.А.Паладянц, 1999), Қазақстанда инновациялы мектеп құру (Т.М.Ковалева, 2002), жалпы орта білім беруде оқу әдістемелерінің нұсқаларын құрудағы теория мен практика (А.М.Шатрова, 2002), гимназиялық білім берудің дамуын басқарудағы теориялық негіздер (Н.А.Шарай, 2002), гимназия оқушыларында оқу-зерттеу мәдениетін қалыптастыру (Г.В.Макторова, 2003) [26, 27].

Ал, 1995 жылы Қазақстанда жаңа Конституция қабылданып, жалпыға міндетті тегін орта білім алу жарияланды. Қазақстанның көп мектептерінде ақ кофта, қара шалбар классикалық киім үлгісі сақталып келді. Бүгінгі күні елімізде гимназиялардың саны бірқатар өсті. 2011–2012 оқу жылының басында елімізде барлығы 149 гимназия мен 64 лицей тіркелді, ал олардың ішінде қазақ тілінде жұмыс жасайтын гимназия - 36, лицей - 11. Бұл барлық күндіз оқитын мектептердің 2,4 пайызын құрайды. Алматы облысы бойынша жалпы гимназия саны - 17, жалпы лицей саны - 9, Қарағанды облысында жалпы гимназия саны - 16, гимназия сыныптары бар мектептер - 12, лицей - 9 [28].

Қазіргі білім беру кеңістігінде, гимназия, нәтижелі іске қабілетті түлектерді дайындауға бағытталған жалпы білім беру мекемесі ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, гимназистерді тиімді іс-әрекетке дайындау, оларды тек когнитивтік-операциялық тәжірибеге үйретумен шектелмейді, сонымен бірге, саланы байыту мен кеңейтуге және адами субъективтілікті, ерік, сезім, эмоцияны қосарлауға бағытталған [29, 30].

Бүгінгі таңда білім беру жүйесін қайта құру жолдарын белсенді іздеу жүріп жатыр. Жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнын, әдістерін, қоғамның заманауи талаптарына сәйкес жаңарту қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты білімді беру жүйелеріне барлық құрылымдарының өзгеруі қазіргі заманғы мұғалімдер үшін ерекше қызығушылық туғызады, бұл процеске барлық жұмыс істейтін объектілер қатысады. Сонымен бірге білім беру жүйелерінің дамуы тарихи аспектісін қарастыра отырып, лицейлердің тарихи даму ерекшеліктерін атап өту қажет. Біртұтас білім беру жүйесі болмағанын ескере отырып, осы жағдайларда қоғамның озық өкілдері қоғамның білім беру әлеуетінің деңгейін көтеруге, сондай-ақ мемлекеттік аппараттың жұмысын жақсартуға мүмкіндік беретін озық оқу орындарын ұйымдастыру туралы идеялар ұсынды. Лицейлердің жаңа типтегі оқу орындарының құрылуы білімгерлерге кәсіптік бағдар беру кезеңінің басталғанын көрсетті. Сонымен бірге зиялы қауымды даярлау лицейлерде жүзеге асырылды. Оқу үрдісі баланың жеке басын жан-жақты дамыту негізінде салынғандықтан, бұл лицейлерді Пушкин заманындағы білім құрылымдары жүйесінде көтерді. Осылайша, білім беру мекемелерінің иерархиясындағы сапалы өзгеріс мемлекеттік жүйелерге сапалы дамуға мүмкіндік берді. Қазіргі кезде мектеп оқушының жеке басына бет бұрды, оның өз өмірінің субъектісі ретінде қалыптасуына жағдай жасауға тырысты. Оқушылардың өзін-өзі жүзеге асыруына қолайлы білім беру ортасын құрудың әр түрлі талпыныстарында мектептердің практикалық қызметтері мол. Білім деңгейінің жоғарлауын қамтамасыз ететін білім беру мекемелерінің (лицейлер, гимназиялар, авторлық мектептер) пайда болуы; бірінші кезекте білімгерлердің кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін шешетін мамандандырылған оқытуды енгізу; оқушылардың танымдық қызығушылықтарын ескеру негізінде шығармашылық бірлестіктердің жұмысына қосу және т.б. Бұқаралық білім беру ұйымын жетілдіру жолдарын іздеуде барлық оқушылардың мүмкіндіктерін ескеретін, олардың әртүрлі танымдық қажеттіліктері мен қызығушылықтарын қанағаттандыруға бағытталған, олардың өмір сүруіне жағдай туғызатын бейімделгіш мектеп салу идеясы маңызды рөл атқарады. Өзін-өзі анықтау және өзін-өзі жүзеге асыру. Мазмұнды модельдеу, педагогикалық процесті ұйымдастыру және адаптивті мектепте басқару бойынша жаңа идеялармен байыту (қазіргі кездегі ең танымал) интегралды білім беру жүйесін құру мәселесін шешеді. Білім беруді дамытудың заманауи тенденцияларына назар аудара отырып және білім беру қажеттіліктерін барынша толық есепке алуға және қанағаттандыруға ұмтыла отырып, сонымен бірге білім беру жүйесінде өзекті мәселе бар, ол білім беру ұйымдарының сапасын арттыру қажеттілігі болып табылады. Біз лицей – гимназиялар ашық білім беру жүйесі, сыртқы ортаның ықпалында болады, қоршаған шындыққа мақсатты ықпал ету қасиетіне ие болады деген ойдан шыққанбыз. Сонымен қатар, білім беру ортасына әсер ететін қоғамдық-саяси факторлар бар екенін атап өткен жөн. Бұл факторларға мыналар жатады: модернизация, мамандандырылған оқу бағыты, білім беру

маршруттарының әртүрлі нұсқаларын енгізу. Н.Г. Астафьева [31], бұл лицей – гимназия сияқты білім беру мекемелерінде инновациялық процестерді дамыту және «экологиялық таза» педагогикалық инновациялық оқыту әдістерін енгізу оқушылардың танымдық шамадан тыс жүктемесін жояды, сонымен қатар оқуды қол жетімді етеді. Білім беру мекемелерін қайта құрудың қоғамдық және әлеуметтік сипатына сүйене отырып, негізгі ұмтылыс білімгерлерді мамандандырылған білім алуға баулуға бағытталған, бұл тұтынушылардың сұранысына бағдарлануға негізделген. Сонымен бірге, экономикалық факторды ескере отырып, біз білім беру қызметіне, сондай-ақ оңтайлы білім беру жағдайларын жасау бойынша мемлекеттік шығыстарды оңтайландыру тетіктерінің дамуын талдай аламыз. Бұл аспекттің маңыздылығы мұғалімдердің ғылыми зерттеу және эксперименттік жұмыстарын жүргізу мүмкіндігінде көрінеді, нәтижесінде теориялық және әдістемелік базаның жаңаруы қамтамасыз етілді. Н.В. Акинфеев [32], лицей – гимназиялардағы білім беру саласын дамытудың басым міндеттерінің бірі - оқушыларға сапалы когнитивті дамудың ресурсын және қоғамның одан әрі бәсекеге қабілетті мүшесін ұсына алатын әлеуетті жаңа оқу орнын дамыту. Сонымен, білім беруді дамыту жүйесінің маңызды міндеті - барлық қатысушылар арасындағы серіктестік пен шоғырландырылған қатынастарды құру болып қала береді. Сыртқы саясат спектріндегі білім беру мекемелерін қарастыра отырып, білім беру әрбір түлек үшін жеке жетістікке жетудің құралы екенін атап өтуге болады. Алайда, білім берудің әлеуметтік жағын ескере отырып, лицей – гимназияларға үнемі жаңаруды ұсынатын технологиялық факторлардың әсер ету күшін де ескеру қажет. Сонымен бірге негізгі тенденция білім берудің материалдық-техникалық, әдістемелік және технологиялық базаларының векторында байқалады. Айталық, сыртқы саясаттың білім беру жүйесіне әсер ету дәрежесін ескере отырып, мемлекеттік және қоғамдық басқару тетіктерін дамыту да маңызды бағыт болып табылады. Өзінің зерттеуінде И.В. Гришина, А.Н. Шевелев [33] лицейлердің ұйымдастырушылық мәдениетін дамыту менеджментінің сапалы жүйесіне қол жеткізген кезде де мүмкін болады деп тұжырымдайды. Бұл білім беру процесін ұйымдастыру мен жүзеге асырудың сапасын бақылауға ықпал етеді. Оқу процесінің барлық қатысушылары бір-бірімен айқын қарым-қатынаста және келісілген әрекеттерді орындайды. Лицей – гимназиялардың қоғамдық-әлеуметтік сәйкестігінің табиғатын ескере отырып, біз осы білім беру мекемелерінің дамуы бірнеше мүмкіндіктерін бөліп қарастыруға болады:

- білім траекторияларын тиісті еңбек көздерімен үйлестіру, оқушылардың сапалы кәсіби бағдары үшін;
- білімгерлердің әр түрлі кәсіби дамуы үшін әр түрлі университеттер мен ынтымақтастық;
- кәсіптік бағдарланған оқу орны мәртебесін көтеру.

Лицей – гимназияларда әлемдегі заманауи білім беру мәртебесіне сәйкес келетін ішкі жағымды білім беру ортасын дамыту қажет. Бұдан

шығатыны, лицей – гимназиялар дамуының әлеуметтік факторларын ескере отырып, бірнеше жағдайларды бөліп қарастыруға болады:

- денсаулық сақтау білімін құру;
- оқытушылар құрамы үшін профилактикалық шаралар. Бұл шаралар күйіп қалудың алдын алуға бағытталған. Осы сәттен бастап лицей – гимназиялардағы психологиялық қызметінің сапалы дамуын ынталандыру қажет;
- ұйымдастырушылық мәдениетті дамыту;
- оқытушылар құрамына жедел білім беру мәселелерін шешу дағдыларын үйрету және алдағы іс-шаралардың ұзақ мерзімді жоспарларын құру. Білім беру жүйесін дамыту компоненттерін жүзеге асырудың сәйкестігінің, маңыздылығының функционалдық жағы бірнеше функцияларға негізделгенін атап өткен жөн. Осылайша, функционалдық аспект келесі функциялармен ұсынылған:
 - ақпараттық-аналитикалық білім беру мекемесінің ақпараттық ортасының дамуын басқарудың жай-күйі туралы ақпараттық базаның құрылуы, білім беру қызметінің нәтижелерінің өзгеруі ақпараттандыру процестерінің әсері;
 - мотивациялық-мақсатқа бақылау субъектілерінің білім беру мекемесінің ақпараттық ортасында өзара әрекеттесу әдістеріне деген танымдық, мінез-құлық, эмоционалдық қатынастарын дамыту кіреді;
 - жоспарлау және болжау білім беруді ақпараттандырудың болашақ жағдайымен байланысты оқу процесін дамытуға, жоспарлау, жобалау, болжау процедураларына бағдарланған;
 - ұйымдастырушылық және атқарушылық құқықтар, өкілеттіктер мен жауапкершілікті вертикал ретінде ашады;
 - бақылау диагностикалық (ақпараттандыру жағдайын диагностикалау, ақпараттық ортаның дамуын басқарудың тиімділігін бақылау);
 - түзету (білім беру ұйымының ақпараттық ортасының дамуын басқару компоненттерін ағымдағы реттеу және оның қалаусыз нәтижелерін түпкілікті түзету). Осылайша В.И. Загвязинский мен С.А. Гилманов атап өткендей [34], негізгі мақсаты келесідей: «қоғамдық ойда лицейлердің жағымды бейнесін құру қажеттілігі туындайды. Яғни, бұл оқу орнының бәсекеге қабілетті білім беретіндігін түсіндіру». Жеке мақсаттар да анықталады:
 - 1. Білім беру қызметтерінің стратегияларын құру;
 - 2. Қолайлы білім беру ортасын құру. Сонымен, қоғамдағы лицей – гимназиялардың имиджін қалыптастыру ішкі және сыртқы аспектілерге негізделген. Перспективалы іс-шараларды дәйекті түрде жүзеге асыру бізге келесідей нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:
 - 1) лицей имиджін қалыптастыру бағдарламасын әзірлеу және жүзеге асыру;
 - 2) білім беру ортасының сапасын бақылаудың цифрлық жүйесін құру. Осы нәтижелерге қол жеткізу нәтижесінде әлеуметтік саладағы лицей –

гимназиялардың қолайлы имиджі қалыптасқандығы атап өтіледі. Білім беру қызметін әлеуметтік аспектіде алға жылжыту үшін біз келесі қызмет бағыттарын жоспарлап отырмыз:

- білім беру қызметтерінің сапасы туралы қоғамның қоғамдық пікірін зерттеу;
 - бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара әрекеттесу;
 - білім беру қызметінің ашықтығын дамыту;
 - әлеуметтік серіктестікті дамыту;
 - «оқушы, ата-ана, мұғалім» үштігін құру үшін ата-аналармен жұмыс.
- Лицей – гимназиялардағы білім беру ортасын дамытудың келесі кезеңі:

- біз жоспарлап отырмыз, психологиялық қызметті оңтайландыруды дамыту;
- мұғалімдердің кәсіби деңгейін көтеру;
- ұйымдастырушылық мәдениетті дамыту Л. П. Ильенко [35], лицейлердің жетекші мақсаттары - баланың табиғатпен, табиғи байланысын қалпына келтіру, дүниетанымын кеңейту, лицей оқушыларының мүмкін болатын жеке және әлеуметтік мәселелерді шешуге қабілеттері мен тілектерін насихаттау. Сонымен бірге, шешуді қажет ететін бірінші кезектегі міндеттер бар:

1) жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесіндегідей лицей оқушылары мен мұғалімдерінің мәдениетке деген қажеттіліктерін анықтау және түсіну процесін ұйымдастыру;

2) лицейдің балалары мен ересектерінің өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі анықтауға және өзін-өзі басқаруға деген қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жағдайлар жасау;

3) лицей оқушылары мен мұғалімдерін психологиялық-педагогикалық қолдаудың кешенді бағдарламасын іске асырудағы сабақтастықты қамтамасыз ету;

4) лицейдің білім беру кеңістігінде инновациялық процестерді қамтамасыз ететін формалар мен әдістерді зерттеу, апробация, сонымен қатар енгізу. Тұлғаның қалыптасуы организмнің табиғи күштері мен оның өнуінің белгілі бір жағдайларының арқасында жүреді, сондықтан лицейге табиғатқа сәйкестік және білім мен тәрбиенің мәдени сәйкестігі қағидалары жетекші болып табылады. Лицей – гимназиялардағы білім беру саласын дамыту міндеті - түпкі мақсатты жүзеге асыруды қамтамасыз ететін ұжымдық қызмет жүйесінің үздіксіз, табиғи дамуы. Лицейдің басқару және педагогикалық қызметінде өзара байланысты үш фазаны бөлуге болады: даму кеңістігін зерттеу, проблемалық жағдайда ұжымдық қызметті ұйымдастыру және тұтастай алғанда ұжымның және әр адамның іс-әрекетін бейнелеу. Бірінші кезеңде «команда - адам» жүйесінің мүмкіндіктері, оның жұмыс істеу нұсқалары және жаңа проблемалық жағдайда негізгі қайшылықтардың пайда болу мүмкіндігі ашылады. Соңғы кезеңде ұжымдық қызметтің әр нақты сәтінде ұжымның дамуына нақты үлес қосуына байланысты, оның қажеттіліктері мен қабілеттеріне байланысты қызмет объектісінің экономикалық мәні ашылады. Сондықтан, экономикалық

құндылық динамикалық құндылық болып табылады және адамды өз қабілеттерін барынша дамыту қажеттілігіне итермелей алады. Лицейдегі менеджмент функциясы тек формальды көшбасшыларға ғана емес, сонымен қатар барлық педагогикалық және тәрбиелік топтардың мүшелеріне, білімгерлерге В.С. Лазарев [36]. Адам - өзін-өзі дамытатын жүйе, команданың әрбір мүшесі өзін-өзі басқару органы болып табылады. Менеджмент - өзін-өзі басқару. Бұл адамның, демек, тұтастай алғанда бүкіл команданың дамуына әкелетін біртұтас процесс. Орлова Т.В.[37] әлеуметтік аспектке негізделген лицей – гимназиялардағы білім беру жүйесін дамытудың бірнеше негізгі міндеттерін анықтайды:

1) лицейдің даму тәжірибесін шығармашылық тұрғыдан түсіну арқылы оқушылардың жеке басының интеллектуалды, нормативті, эмоционалды, экспрессивті компоненттерін дамытатын орта құру;

2) лицейдің балалары мен ересектерінің өзін-өзі анықтау және өзін-өзі бақылау процестерінің пайда болуы мен дамуы үшін жағдайлар жасау;

3) лицей оқушылары мен мұғалімдерін психологиялық-педагогикалық қолдаудың кешенді бағдарламасын жүзеге асыруда сабақтастықты қамтамасыз ету.

Тәрбие жұмысының функциялары:

- оқуға үйрету (оқулықпен және ғылыми әдебиеттермен жұмыс жасауға, конспект жазуға үйрету);

- мақсат қою (мақсат қою дағдыларын қалыптастыру, оларды жүзеге асырудың әлеуметтік қолайлы құралдарын таңдау, өзіңізді қоғамда қазір және болашақта көру);

- әлеуметтену (белгілі бір қоғамда қабылданған мінез-құлық нормаларын иемдену, құрдастарымен, ересектермен, билік өкілдерімен қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру және т.б.); Директивті емес педагогика қағидаларына сәйкес ортаны құру (К. Роджерс бойынша). Сонымен бірге, тәрбие жұмысының принциптері оқу процесінің ұйымдастырушылық қызметі құрылымында маңызды орын алатындығы сөзсіз. Бұл қағидаларға мыналар жатады:

- қайырымдылық пен адамгершілік қағидасы - жаңа педагогикалық философияға, білім берудің шынайы гуманистік жүйесіне көшудің негізі.

- идеяларға, әлемдік білім беру тәжірибесінің тәжірибесіне негізделген білім берудің үздіксіздігі мен сабақтастығы.

- оқушылардың тұлғалық дамуына бағытталған іс-әрекеттерді ұйымдастыру принципі.

Третьяков П.И. [38] лицейдегі негізгі принциптер:

1) жеке тұлғаның құндылық принципі және оның бірегейлігі деп атап көрсетеді. Ол әр баланың жеке басының өзіндік құндылығын, балалардың бірегейлігін, даралығын, қабілеттерін танудан және сәйкесінше осы даралықты барынша дамытуға бағытталған білім беру процесін құру қажеттілігін бекітуден тұрады. Қоғамда бар әлеуметтік рөлдердің біріне сәйкес келетін адам емес, бірақ рөлдер белгілі бір адамға таңдалады. Бұл

принцип, сайып келгенде, икемді оқу жоспарлары мен бағдарламаларында жүзеге асырылатын ең дараланған білім беру процесін белгілейді;

2) тұлғаны дамытудың басым принципі. Баланың жеке даму процесі білім беру процесінің жетекші буыны ретінде көрінеді. Білім беру жеке мақсат ретінде емес, тұлғаны дамыту құралы ретінде ғана әрекет етеді (дәстүрлі білім беру мен тәрбиелеу жүйесінде басымдылық, біз қаласақ та, қаламасақ та, баланың білім, білік және дағдыларды игеру процесіне беріледі, сол арқылы педагогикалық жұмыстың тиімділігі түпкілікті бағаланады). Бұл ұстаным оқудың сыртқы емес, ішкі (белгі, мадақтау, жазадан жалтару) мотивациясына, баланың бүкіл өмірін лицей өмірін ұйымдастыру процесінде күш қолдану аясын таңдау еркіндігіне бағдар ұсынады;

3) Л.С. Выготский зерттеген проксимальды даму аймағына бағытталу принципі. Бұл қағида оқытудың жеке деңгейіне және баланың қабілеттеріне сәйкес оқытудың дифференциациясын қамтиды, оған білім беру мазмұнының фрагменттерін игерудегі қол жетімді «қиындық деңгейін» қамтамасыз етеді және әр оқушымен бірге оның жеке даму аймақтарын салады;

4) білім беру процесінің эмоционалды құндылық бағдар ұстанымы. Педагогикалық процестегі сезім, ой және мінез-құлық бірлігін болжайды. Бұл тұлға аралық қатынастардың арнайы жүйесін сақтау арқылы да, оқу жоспарлары мен бағдарламаларын арнайы құрумен де қамтамасыз етілді. Осы қағидаларды ұстану білім беру жүйесін басқарудың негізінде жатыр және лицейдің ерекше «рухын», эмоционалды жайлы ортаны құруға ықпал етеді. Тәрбие жұмысының әлеуметтік бағыттағы моделін жүзеге асырудың тетіктерін де атап өткен жөн. Біріншіден, белсенділікке негізделген тәсіл өзінің жеке мақсаттарын анықтауға мүмкіндік береді; білім беру мақсаттарына қатысты мәртебені анықтау; белсенділіктің мотивациясы; даму міндеттерін анықтау, білімгерлердің қажеттіліктеріне сәйкес келетін қолдау моделінің формаларын, әдістерін және құрылымын анықтау; дамушы, сезімтал, коммуникативті әрекеттерді ескеру. Мұндай теориялық және әдістемелік тұжырымды М.М. Поташник және А.М. Моисеев [39]. Осылайша, барлық білім жетістіктеріне уақыт тұрғысынан қарау керек. Оқу жетістіктерінің деңгейі туралы хабардар болу үшін барлық рейтингтер оқушының қатысуымен жасалуы керек. Тәрбие жұмысының құралдарын саралау объективтілікті қамтамасыз етеді және білім беру қызметінің сапасын жақсартады. Оқушылардың жеке басының эмоционалды сферасының ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі оқу процесінде эмоционалды жайлылықты қамтамасыз етеді. Өзінің білім беру қызметінде өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі дамытуға қабілетті тұлғаның дамуын қамтамасыз ететін топты дайындау. Лицейдегі оқу бағдарламасы икемді және жан-жақты. Біріншіден, бұл оқушылардың қызығушылықтарына, сондай-ақ қоғамдастықтың талаптарына байланысты. Яғни, бұл дамуды қажет ететін әлеуетті білдіреді. Оқушылардың дамуын басқаруда белгілі бір білімді жаңа қырынан ұсыну үшін өзіндік формаларын қолдану қажет. Бұл іс-шаралар

білімгерлердің саяси және жалпы білім беру көкжиегін кеңейтуге, дүниетанымын қалыптастыруға ықпал ете алады.

Жалпы, гимназиялық білім беруді дамыту мәселесі отандық педагогикада аз қарастырылғандар қатарына жататындығын айтуға болады. Теориялық зерттеулер мен шынайы практиканың салыстырмалы анализі, Қазақстандағы заманауи гимназиялық білім беру қарқынының зерттеуінде, ғылыми түрде құрылған тәсілдердің жоқтығын көрсетеді. Бұл мынадай мәселелер арасында қарама-қайшылықтар туғызады:

- алдыңғы қатарлы отандық, шетелдік педагогикалық тәжірибенің қолдану маңыздылығы, оның гимназиялық білім берудегі негізгі бағытын анықтау арналған жалпылаудың жоқтығы және олардың тез дамығыш социалды-экономикалық шарттарындағы түзету тапшылығы;
- қоғамның болашақ интеллектуалды элитаны дайындау талабы мен қоғам қойған мәселелерді тиімді түрде шешуге жол беретін, гимназиялық білім берудің даму қиындығының педагогикалық ғылым арқылы шешілмеуі;
- заманауи гимназиялық білім беруді дамытуға, педагогикалық ұйымдастыру шарттарының кешен құру қажеттілігіне және аталмыш мәселеге жасалған жұмыстың жоқтығы;
- заманауи гимназиялық білім беру тақырыбының профильді оқу түрінде, шешімдерді табу маңыздылығы және осы сұрақтардың теориялық және практикалық деңгейде іске аспауы;
- гимназия мұғалімінің мұғалім-зерттеуші, оқу зерттеу жұмыстарының менеджері ретінде қалыптасуы сынды мұғалімнің жаңа функцияларының өзектілігіне, осы сұрақтардың теориялық және практикалық деңгейде жүзеге аспауы; Аталған қарама-қайшылықтар тек педагогикалық практиканың айналасында шешілуі мүмкін емес. Заманауи гимназиялық білім берудің, отандық және шетелдік тәжірибе ескерілулерімен тарихи маңызда ғылыми зерттеулер өткізілген жоқ. Қазіргі көптеген мәселелер терең тарихи түрде бастау алады, соның ішінде, гимназиялық білімнің дамуында да, революцияның алдындағы кезеңнің зерттеулері бастама болды. Зерттеуге ХІХ-ХХІ ғасырлардағы хронологиялық кезеңнің алыну себебі, сол кездері социалды экономикалық негізде құрылған, гимназиялық білім берудің пайда болуы мен дамуы болып табылады. Қазақстандағы заманауи гимназиялық білім берудің дамуы жоғары білімді және бәсекелестікке төтеп берер түлекке бағытталған, ол мына жағдайларда берілген мақсатқа жетеді:

1. Гимназияның білім беру желісінің барлық субъектілер арасындағы қарым-қатынасты демократияландыру, әлеуметтік әріптестікке негізделген рөлдерді әлеуметтік әріптестер арасында қайта бөлу, әр түрлі аспектілер бойынша гимназияның білім беру желісі ішіндегі интеграциялық бірлестіктерді қалыптастыру, білім беру қызметін ұйымдастыру желі субъектілерінде жаңа міндеттемелер мен басымдықтардың пайда болуы, жоғарғы оқу орындарында білімді, табысты, жалғастыруға дайын, бәсекеге қабілетті болуы.

2. Өзекті мәселелерін шешудің негізгі жолдары анықталған, негізделген және анықталған гимназиялық білім беру; гимназия түлектеріне білім беру сапасына қол жеткізу өзінің зияткерлік әлеуетін іс жүзінде барынша ашу және іске асыру; білім беру үрдісін әмбебап құралдармен жүзеге асыру, саралау және денсаулығын сақтау.

3. Қазіргі заманғы гимназиялық білім беруді дамыту моделі құрылды. Үш белсенді компоненттердің интеграциясын болжайды: гимназиялық білім беруді дамытудың кіші жүйелері мен механизмдерінің жиынтығы. Модельді гимназиялар қызметінің әр түрлі бағыттарының динамикасын қарастырады. Оның ішінде: денсаулық сақтау технологиялары негізінде білім беру процесін ұйымдастыру; бейіндік оқыту аясында гимназиялық қалыптастыру; гимназияның кәсіби мұғалімдері қабілетті және дайын гимназиялардың ашық білім беру жүйесін құру және соған үлес қосу (ғылыми, білім беру, өндірістік және т.б.) [40].

4. Гимназия мұғалімдерінің ғылыми зерттеу инновациялық тәжірибелік эксперименталды жұмыс барысында олардың кәсіби шеберлігінің өсуіне қажетті факторы болып табылады. Оқушылар мен ата-аналардың мәртебесін көтереді.

5. Мазмұны нысандары мен әдістерін әзірлеу кезінде ескерілуі қажет факторлар анықталды. Гимназиялық білім берудің алдын алу мақсатында шамадан тыс жаңа басымдықтар мақсатында үй тапсырмасының мөлшердегі маңызды ретінде бейімдеу құрал көп және қаруландыру оқу кестесін төмендету; формада түсіру; мазмұны бар заттар оңтайлы құрылым; сабақ кестесі; психологиялық және дене бітімі жайлы білім беру ортаға маңызды.

6. Қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық – педагогикалық жағдайлар әзірленді қазіргі заманғы гимназиялық білім шеңберінде әмбебап – бейіндік оқыту; гимназиядағы ақпараттық білім беру кеңістігі; әлеуметтік серіктестік жүйесін әзірлеу оқытудың, басқарудың негізінде ақпараттық – коммуникациялық технологиялар; бағдарламаны педагогикалық жылжыту нәтижелерін зерттеу, шығармашылық әлеуметтік кеңістіктегі гимназия оқушылары мен мұғалімдерінің іс-әрекеті.

7. Гимназиялардағы жан-жақты бейіндік оқыту түсінігі негізделген, іріктеу принциптері белгіленген мазмұнының өзгеруіне негізделген әмбебап экономикалық бейіндік мазмұны сондай-ақ жалпы білім берудің негізгі мазмұндық оқушылар кездесетін процессуалдық және уәждемелік қиындықтар гимназия түлектері болып табылады. Елдің барлық білім беру жүйесін реформалаудың нәтижесі бір уақытта демократиялық топтардың көпшілігінің қатысуын тудырған, гимназия сияқты білім беру мекемелерін құру болды. Қазіргі уақытта гимназиялар кең таралған және үздік оқу орындарының бірі болып табылады.

Қорытындылай келе, заманауи гимназиялардың негізгі мәселелеріне назар аударғымыз келеді. Біріншіден, қаржылық мәселелер. Үлкен қаржылық проблемалардың бірі – көптеген гимназиялар өзін-өзі қамтамасыз етуге ауысты. Осыған байланысты бірқатар мәселелер туындайды. Барлық оқушылар оқу ақысын төлеуге дайын емес (бірақ білім деңгейі білім

алушыларға қарағанда әлдеқайда жоғары). Оқу әдебиетіне аз ақша бөлінеді (оқушылар өздері сатып алуға тура келеді, олар өте қымбат). Сондай-ақ, мектептегі тамақтанумен байланысты (олар осы мәселені орталықтандырылған түрде шешуге тырысады). Таяу болашақта да шешілуі керек басқа да мәселелер бар. [41]

Біздің заманымыздың жаһандық өзгерістері білім берудің бүкіл қоғам прогресінің жетекші факторы ретіндегі маңызын арттырады. Білім беру әлеуметтік институт ретінде өзінің мәңгілік функцияларын орындай береді: оқушылардың жеке қабілеттерін ашу, олардың жеке әлеуетін дамыту және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға ықпал ету. Мұны жаһандық өзгерістер жағдайында қалай жасауға болады? Бұл процесте не өзгеруде? Басқаша айтқанда, білім беру жүйе ретінде де, процесс ретінде де жас ұрпақты тәрбиелейді, бірақ уақыттың сын-қатерлеріне сай болу үшін нені нақты өзгерту керек. Бұл тұрғыда қазіргі заманның өзекті мәселелерінің бірі - білім беру нәтижелері: түсіну, анықтау, иерархия, тізім, өлшеу. Білім беруді «нәтиже» ұғымы тұрғысынан қарастырғанда басқа сұрақтар туындайды: мектептегі білім қандай нәтижелерге ұмтылуы керек? Мұндай тапсырманы лицейлер жеңе ала ма? Лицейлердегі білім беру мазмұны қандай болуы керек? Осы және басқа сұрақтарға жауаптар түсінуге мүмкіндік береді: ақпараттық қоғамда адам үшін не маңызды және қажет? Процесс ретінде де, нәтиже ретінде де білім берудегі өзгерістер оның мазмұнымен байланысты. «Лицей» - бұл ежелгі грек Λύκειον («Lykeion») латынша бейнесі, Аполлон лицейіне арналған классикалық Афиныдағы гимназияның атауы. Бұл түпнұсқа Лицей Аристотельдің перипатетикалық мектебінің орны ретінде есте қалды. Кейбір елдер өздерінің қазіргі мектептерінің атауын латын тілінен алады, бірақ ежелгі мектептің грекше атауын қолданады: мысалы, голландтарда «Лицей» (ежелгі) және «Лицей» (қазіргі) бар, олардың екеуі де ағылшын тілінде «лицей» болып шығады [42]. Бұл атау, Лицей қалпына келтірілді және 1802 жылы Наполеон негізгі орта мектептерге атау беру үшін қолданды. Франциядан бұл атау көптеген елдерге француз мәдениетінің әсерінен тарады. Лицейлер оқушыларды білікті кәсіпке даярлау үшін негізгі кәсіптік білім береді, сонымен бірге жалпы академиялық білімді де қамтиды. Оқу мерзімі - үш жыл. Мемлекет білім беруге шығындарды бюджеттен қамтамасыз етеді [43]. Лицей ең қабілетті және дарынды балаларға кең білім алуға, шығармашылық сұраныстарды жүзеге асыруға, тереңдетіп оқыту үшін пәндерді өз бетімен таңдауға мүмкіндік береді. Осы мақсатта мектеп ішіндегі олимпиадалар, білімге шолу, байқаулар, ғылыми-практикалық конференциялар, пікір-сайыстар өткізіліп, лицей оқушыларының қалалық (облыстық және республикалық) олимпиадалар мен жарыстарға қатысуы қамтамасыз етілді, бұл ғылыми жұмыс дағдыларын игеруге ықпал етеді және жоғарғы оқу орындарында кәсіби даярлықты жүзеге асырады. Бұл мәселені жақсы түсіну және салыстыру үшін шетелдегі лицейлердің даму тарихына тоқталайық. Американдық лицей (lyseum) қозғалысы 1820 жылдары Англияда халық ағарту үшін құрылған әртүрлі мекемелерге таңданған Джозия Холбруктан басталды. Бұл сол кездегі АҚШ-тағы жаңа

тұжырымдама болғанымен, Джозия Холбрук пен Гораций Манн сияқты адамдардың күшімен халыққа білім беру тез қолдау тапты. 1826 жылы Массачусетс штатындағы Милбери қаласында алғашқы американдық орта мектеп ашылды, ал Жаңа Англияның тасты топырағы бұл мақсат үшін өте құнарлы жер болды. Көп ұзамай бүкіл қалада лицейлер пайда болды, олар көптеген қалалар мен қалалардың пайдасын көрді, сондай-ақ саяхатшылар мен олардың тыңдаушылары үшін жақсы көлік жүйелері. Оңтүстіктегі жағдай басқаша болды, алайда шашыраңқы халық пен жеке оқыту дәстүрі бірнеше ерте лицейлерге аудиторияны тартуға кедергі болды. Тек оңтүстік лицейдің ұйымдастырушылары қалаларда үлкен жетістіктермен кездесті. 1838 жылы Бенджамин Галловелл атты квакер мұғалімі және тағы алты танымал Александрия лицейін құрып, әр түрлі тақырыптарда бірқатар дәрістер мен дебаттар ұсына бастады. Әдетте, Халлоуэлл мектебінде лекциялар көбінесе биология және философиямен айналысатын, осы кезеңде Александрияны тарқата алмайтын тақырыптар болды. Саясат пен дін туралы пікір-таластарға ашық түрде тыйым салынды, өйткені олар жиі өткір дауларға алып келді. 1839 жылға қарай бұл бағдарламалардың танымалдығы соншалықты арта түскені соншалық, Александрия лицейі оның қажеттіліктеріне сәйкес келетін жаңа зал салуға ұмтылды. Өз ұйымына осы іс бойынша Александрияның ескі кітапхана компаниясымен бірігіп, құрылысты қадағалады. Жаңа лицейдің танымалдылығының маңызды белгісі - бұл ел экономикалық депрессия жағдайында болғанымен, жұмысшыларды акцияларға жазылымды бір акцияға 25 доллардан сату арқылы қаржыландырылды. Жергілікті газет атап өткендей, 1839 жылы 12 желтоқсанда кешке «Александрия лицейі Вашингтон көшесіндегі жаңа және әдемі залда ашылды», АҚШ-тың почта шебері Даниэль Брайан алғашқы дәрісін оқыды. Уақыт өте келе ғимараттың өзі Лицей деген атқа ие болды [44]. Азамат соғысына дейін екі онжылдықта Лицей Александрияның интеллектуалды және мәдени орталығы болған, бірақ соғыс оның ағартушылық қызметін тоқтатқан. 41 қаладағы басқа ірі құрылымдар сияқты, бұл ғимарат 1861 жылдың көктемінде одақтас армия ауруханасы ретінде пайдалану үшін алынды. 1868 жылы Лицей Джон Б. Дейнгерфилдке сатылып, оның қызы Мэри Хелен үшін сәнді резиденцияға айналдырылды. 1938 жылы соңғы тұрғын үй иесі, доктор Хью Мак Гуар қайтыс болғаннан кейін ғимарат қайтадан сатылып, кеңсе ғимаратына айналды. 1960 жылдардың аяғында бір кездері әсемдікке ие болған лицей еріксіз тікенекке айналды және оны жоюды жоспарлап отырған кезде. Жан Кит және басқа жергілікті адвокаттар құрылымды сақтау үшін үлкен күш жұмсады, 1969 жылы Александрия қалалық кеңесінің сатып алынуына 4-3 дауыс беруімен шектелді. Жаңартылған және жаңартылған лицей 1974 жылы Вирджинияның алғашқы екі ғасырлық орталығы ретінде қайта ашылды және 1985 жылы қаланың тарихи мұражайы болды. Бүгінгі күні Лицейдегі Александрия тарихи мұражайы Александрия қаласына тиесілі және оны басқарады және өзі құрған сол рөлге қайта оралды - қоғамға тарихи білім мен мәдени қызмет орталығы ретінде қызмет етті [45, 46]. Ресейде ризашылық білдіретін мектеп-

интернаттардағы лицейлер тарихын бірқатар кезеңдерімен ажыратуға болады.

1 кезең – XIX ғасырдың басы, қарастырылып отырған бірінші оқу орындарының пайда болуын белгілейді. XVIII ғасырдың аяғы - XIX ғасырдың басында бұл кездейсоқ емес еді, өйткені ол жалпы еуропалық ағартушылық пен утилитаризм идеяларымен байланысты. Бұл идеялар Ресейде XVIII ғасырда бастапқыда жалпы білім беру сипатындағы сыныптық мектептер - кадет корпусының пайда болуымен көрінді, бұл өз кезегінде 1779 жылы Мәскеу университетінің интернатының пайда болуына үлгі болды.

2 кезең - университеттердің жалпы еуропалық дағдарысымен тұспа-тұс келген Ресейдегі ерекше типтегі оқу орындарының гүлденуі. XIX ғасырдың басында Еуропада мамандандырылған мектептер сәтті жұмыс істеді, олар белгілі бір мағынада университеттік білімнің баламасын білдірді. Ресейде, әсіресе 1812 жылдан кейін, осындай баламаны арнайы артықшылықтар берілген және белгілі бір мағынада университеттік білімге балама ретінде көрсету үшін әлдеқайда тартымды лицейлер мен асыл интернаттар берді. Ресейде, әсіресе университеттерге қарағанда, ерекше артықшылықтар берілген және мектеп-интернаттар дворяндар үшін әлдеқайда жағдай жасалған. Алайда, 1820 жылдардың басынан бастап лицейлер мен мектеп-интернаттарға қатысты мемлекеттік саясаттың жаңа **3 кезеңі** басталды, бұл олардың сенімсіздік қорқынышының пайда болуымен және оларға деген сақтықпен сипатталды. Осыған байланысты 1820 жылдардың ортасында «ерекше типтегі» оқу орындарын реформалауға және қайта құруға тырысулар жасалды, бұл қажетті нәтижеге жеткізбеді. С.С.Уваровтың Ресейдегі халық ағарту министрі қызметіне келуімен «классикалық» мұраттарға негізделген интегралды университет жүйесі тұжырымдамасына қайта оралу болды. Сондықтан, қарастырылып отырған топтың тарихындағы соңғы IV кезеңде - XIX ғасырдың 30-жылдары - олар өздерінің артықшылықтары мен мәртебелерінен айырылды немесе өмір сүруін тоқтатты немесе кәсіптік-техникалық училищелерге айналды. Петербург дворяндары мен Царское Село лицейі тек дворяндарға арналған. Демидов мектебі, Нижин гимназиясы, Ричелиевский және Кременец лицейлері де текті емес жастарды қабылдады, бірақ мұнда оқушылардың көпшілігін дворяндар құрады. Түлектердің мансабы туралы, оларды әлеуметтік элитаның өкілдері деп атауға болатын мәліметтер Царское Село лицейі мен Мәскеу университетінің ақ сүйектер мектеп-интернатынан алынған [47].

Қазақстандағы лицейлердің қалыптасуы мен дамуы кейінгі жылдарға қатысты. Кеңес Одағынан тәуелсіздік алғаннан кейін үлкен экономикалық депрессия Қазақстандағы білім беруді «мемлекеттік қаржыландыруды» азайтты, «бұл 1991 жылы жалпы ішкі өнімнің 6% -дан 1994 жылы шамамен 3% -ға дейін төмендеп, 1999 жылға қарай 4% -ға дейін өсті». Лицей – гимназиялардың мұғалімдерінің жалақысы әлі де төмен; 1993 жылы білім беруді 30 мыңнан астам мұғалім мамандығын ауыстырды, олардың көпшілігі пайдалы жұмыс іздеді. 1994 жылы Қазақстанда 8575 орта мектептер жұмыс істеді (1-ден 11-ге дейін), оған 3,2 миллионға жуық оқушы қатысты, ал 244

орта арнаулы оқу орындарында - 222 000-ға жуық оқушы. 1992 жылы талапқа сай балалардың шамамен 51 пайызы Қазақстандағы 8,5 мыңға дейінгі мектепке дейінгі мекемелерге барды. 1994 жылы республиканың алпыс бір жоғарғы оқу орнына шамамен 272 100 білімгерлер қабылданды. Білімгерлердің елу төрт пайызы қазақ, 31 пайызы орыс болды. Қазақстанның 1995 жылғы Конституциясы жалпыға міндетті орта білім беруді көздейді. Азаматтар әлеуметтендірілген жоғарғы оқу орындары үшін бәсекелес. Елде жеке білім беру өсіп келеді, оқушылардың шамамен 5% -ы жеке меншік мектептерде оқиды, олар негізінен үкіметтің ерікті бақылауында қалады. Алғаш рет 1999 жылғы Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында гимназиялар мен лицейлердің мәртебесі мен құқықтық негіздері нақтыланып, анықталды [48, 49].

Гимназия - бұл негізгі және бір-бірін толықтыратын жалпы білім беру бағдарламаларын ұсынатын, оқушылардың қабілеттеріне қарай тереңдетуге, бөлісуге және ажыратуға мүмкіндік беретін орта мектеп. Лицей - негізгі және қосымша жалпы білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын орта мектеп оқушыларына кәсіби бағдар беретін орта мектеп. Лицейлердің басты айырмашылығы - бұл жастарды ақыл-ой қабілеттеріне тәрбиелейтін және оларға жоғары білім беретін қарапайым элиталық мектеп. Лицейге қабылдау ең алдымен олардың табиғи қабілеттерін, интеллектуалды ерекшеліктерін анықтауға, содан кейін баланың дамуын ескере отырып, іріктеудің бірнеше кезеңіне негізделген. Түлектер университетте оқуға құқылы болады. Бұл мекемелердің басты қағидасы - бірнеше жыл бойына балаға нақты кәсіпке сәйкес қажетті білікті таңдауға және осы мамандықты жоғары деңгейде игеруге көмектесетін арнайы тренингтер ұйымдастыру. 2017-2018 оқу жылының соңында жаңа оқу бағдарламаларын сынақтан өткізген Талдықорған қаласы №24 мектеп-лицейінің 5-сынып мұғалімдеріне жедел сауалнама жүргізілді. Мұндағы мақсат жаңа оқу бағдарламаларының қабылдануын зерттеу, сондай-ақ олардың білім мазмұнын құрылымдаудың жаңа тәсілдерімен байланысын анықтау болды. 5-сыныпта жұмыс істеген барлық мұғалімдер сауалнамаға қатысты, олардың жалпы сан 38 адам, оның ішінде екінші тілдегі пән мұғалімдері (қазақ / орыс), ағылшын тілі, АКТ, музыка, бейнелеу өнері, дене шынықтыру және т.б. Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің көпшілігінің (78,5%) жалпы педагогикалық өтілі 15 жылдан 22 жылға дейін. Лицейдегі жұмыс өтілі 4-5 жыл аралығында (64,2%). Сауалнамада ұсынылған сұрақтардың жауаптарын таңдауды ұсынған 5 жартылай ашық сұрақтар болды. Осылайша, 5 және 7 сұрақтарға 10 жауап нұсқасы ұсынылды, олардың ішінен мұғалім жауаптар бойынша ең маңызды 5 сұрақты таңдады. Сонымен бірге мұғалімге өзінің басқа, өзгеше пікірін жазу үшін қосымша жол қалдырылды. 6-сұрақ екі балама жауаптың біреуін таңдауды немесе мүлде басқа пікірді жазуды қамтиды. Соңғы сұрақ ашық болды, оған мұғалімнің жаңа оқу бағдарламасының қабылдануы туралы пікірін жазу кірді. Жауаптарды талдау көрсеткендей, мұғалімдердің көпшілігі «орта білім берудің жаңа оқу бағдарламалары қазіргі кездегі мектептерде жұмыс істейтін оқу бағдарламаларынан өзгеше» деп санайды. Жаңа оқыту

бағдарламалары жауаптардың ішінде үшеуі ағымдағы оқу бағдарламаларына қатысты болды. Сұрақтың мақсаты: 1) мұғалімдердің пікірінше, ең маңыздыларын, жаңалықтарды анықтау, 2) ескі бағдарламамен салыстырғанда жаңа оқу бағдарламасының ерекшеліктерін ажырата білу. Сонымен, осы мәселе бойынша деректерді талдау маңыздылығы жағынан білімгерлердің алған білімдерін шығармашылықпен қолдануға және оқушылардың сыни ойлауын дамытуға, бағыттау сияқты оқу жоспарларындағы жаңашылдықтардың бірінші орын алатындығын көрсетеді. Жаңа оқу бағдарламаларының маңыздылығы бойынша екінші орынды иеленді. Оқу нәтижелерін бағалаудың және білімгерлерді күтілетін нәтижелерге жетуге бағыттаудың жаңа жүйесін қалай пайдалануға болады. Келесі ең маңыздысы мұғалімнің «мазмұны (бөлімдер мен 44 тақырыптың сипаттамасы), тізбесі мен оқу кезектілігі жаңа оқу бағдарламаларында көрсетілген» деген жауабы болды. Бұл жауап қолданыстағы бағдарламалардың құрылымына тән қасиет. Осылайша, сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 92,8% -ы жаңа пәндік оқу бағдарламасы қолайлы деп санайды. Бұл мақалада лицейдегі білім беру мазмұнының барлық мәселелерін қайта қарау үшін дәлелдер ұсынылды, сондай-ақ Қазақстандағы және шет елдердегі даму кезеңдері талданды. Қорытындылай келе, білім берудің жаһандануы және «білім экономикасының» дамуы жағдайында лицейлердің білім мазмұнын жаңарту және жетілдіру мәселесі уақыттың сын-қатерлерін ескере отырып, Қазақстан үшін үлкен маңызға ие екендігін атап өтеміз. Мемлекеттік білім беру стандартын жаңарту процесі үш аспектіні ескереді. Білім берудің құрамын (компонентін) анықтау, оқу пәндерінің жиынтығын нақтылау және жеке оқу пәндерінің мазмұнын таңдау. Сонымен бірге, білім беру процесінің нақты жағдайында пәнаралық принципке, білім мазмұнының аксиологиялық жағын ескеруге, сонымен қатар, оқушылардың ізденісі мен зерттеушілік әрекеттерін дамыту арқылы, оқытудың эмпирикалық аспектісінде көрінетін Джон Дьюидің прогрессивті педагогикасының постулаттарын ескеруге тиісті назар аудару қажет. Оқу барысында білім беру мазмұнын ұйымдастырудың жаңа тәсілі, эмпирикалық деректерді талдау маңыздылығы жағынан білімгерлертердің алған білімдерін шығармашылықпен қолдану мен оқушылардың сыни ойлауын дамытуға бағытталуы сияқты активтер мен оқу бағдарламалары бірінші орын алатындығын көрсетеді. Осылайша, білім берудің еуропалық тұжырымдамасын және әсіресе лицейлердің еуропалық білім беру моделін зерттеу мен талдау Қазақстанның білім беру жүйесін оңтайландырудың перспективалық бағыттарын табуға қосымша мүмкіндіктер ашады. Алайда, қазақстандық білім беру модельдерін жаңарту бойынша ұсыныстарды әзірлеу кезінде отандық дәстүрлерді ескеріп, олардың тиімділігін дәлелдеген тұжырымдаманың ережелерін ғана қолдану қажет.

Заманауи қоғамның барлық саласындағы дәстүрінің бірі болып технологиялық жаңартулар есептеледі. Орын алып жатқан жаңартулардың жеделдеген қарқынының бір факторы, Қазақстанның халықаралық аренадағы бәсекеге қабілеттілігі, болашақ профессионалды элитаның, қоғамға үлгі

беретін жоғары деңгейлі адамдардың дайындығы болып табылады. Қоғамдағы тәрбиелеу мен қолайлы жағдайлар жасау кәсіби элитаның өзіндік динамикасы. Болашақ кәсіби элиталарды дайындау тапсырмалары әртүрлі элитарлық білім беру мекемелерінің, соның ішінде гимназиялардың түрлерін тануға шақырады.

1.2 Лицей мен гимназияларының білім беру жүйесінде құрылуының тарихи – педагогикалық аспектілігі

Қазақстанда лицей - гимназиялардың білімді беру жүйелеріне тарихи дамуы қарастырылады. Қазіргі заманғы отандық білімді беру жүйелеріне дамуы адамдар санасындағы өзгерістердің күрделі процестерімен қатар жүреді және іргелі және жалпыға бірдей білімді қайта қарауды талап етеді. Отандық білім беру жүйесін демократиялық қайта құру принциптеріне негізделген елеулі өзгерістерді қажет етеді. Қазіргі қоғамның басты ерекшелігі - ғылыми білімдердің озық үлгілерін меңгеру және жаңаруының жоғары қарқыны. Өмірдің әртүрлі салаларында қолданылатын инновациялық жүйелері жасалуда.

Білім беру жүйесіндегі проблемалық бағдарды талдау жүзеге асырылып, оқу және еңбек қызметінің табысты болуын қамтамасыз ететін білімі мен дағдыларын жаңарта алатын адамды даярлау қажеттілік еттеді. Оқу тәрбие мекемелерінде жеке өзін-өзі тәрбиелеу мен жағымды әрекет дағдыларын қалыптастыру көзіне айналды. Мемлекеттік стандарттарды енгізу қоғамның сұраныстары мен мемлекеттің білім сапасына қоятын талаптарының өзгеруі жағдайында білімді беру жүйелеріне дамуын қамтамасыз етуге арналған. Демек, барлық оқу орындары мен оқу- тәрбие мекемелерінің жаңа бағдарға ие болуда миссиясы.

Бұнда білім сапасын арттыратын, сонымен қатар оқушылардың денсаулығын жақсартуға қажетті жағдайларды сақтайтын инновацияларды педагогикалық тәжірибелерге енгізу.

Соңғы онжылдықта Қазақстанда оқушылардың жеке дамуына, сондай-ақ білім беру қызметін ұсынуды жақсартуға бағытталған көптеген түрлі білім беру бағдарламалары құрылды. Болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыру бойынша жұмыстар да кіреді. Басқаша айтқанда, бізді жалпы білім беретін мектептің мүмкіндіктері емес, біздің функцияларымыздың, міндеттеріміздің көрінісі мен жалпы білім беретін мектеп моделімен байланысты мүмкіндіктер қызықтырады. Бұл лицей – гимназия мектептерін құру мен дамытудың маңызды нәтижесін білдіреді, яғни білім беру проблемалары неғұрлым айқын болса, оларды шешу мүмкіндіктерін көру оңайырақ болады. Жоғарыда айтылғандарға сүйеніп отырып, бірқатар ғалымдар мектептің және жеке типтік даралығын дамыту - бұл мекеме басшылары мен қызметкерлерінің маңызды міндеті екенін айтады [50].

Білім беру жүйесіндегі аталған дағдарыс, қоғамдағы болып жатқан өзгерістерге білімді беру жүйелеріне ілесе алмауынан туындаған болатын.

Кеңес Одағында қалыптасқан стандарттау, мемлекет тарапынан бағдарлау мен әкімшілік-әміршілдік басқару жүйесі білім беру ұйымдарының қарқынды дамып келе жатқан қоғамдық қатынастарға ілесуіне мүмкіндік бермеді. Орта мектептер бір типті күйінде қала беріп, әлемдік және еуропалық білім беру кеңістігінен тыс қалып жатты. Онымен бірге білім беру жүйесін қаржыландырудың жылдан жылға азая түсуі де білімді беру жүйелерін тоқырауға ұшырауына алып келді.

Адамдардың жан-жақты білімді болуына ықпал ететін әлемдік және еуропалық білім беру жүйесінде енгізілген функционалдық сауаттылықты енгізуге ұмтылу мектептердің алдында жаңа талаптар қойды. Осы кезеңге дейін қолданылып келген оқу жоспарларының нұсқалары, білім беру ұйымдарынан талап етіліп отырғанына байланысты білім берудің жаңа мазмұнына көшуге мүмкінді бермеді. Дәстүрлі білімді беру жүйелеріне өз міндеттерін орындағанымен, қоғам дамуы барысында туындаған мәселелерді шеше алмайтыны айқын болды. Нәтижесінде білімді беру жүйелеріне тереңдетілген мақсаттарын жүзеге асыратын білім беру бағыттарын қарастыруға, туындаған проблемаларды шешудің жаңа жолдарын іздеуге алып келді.

Білімді беру жүйелеріне мақсатты проблемаларын талдау барысында білімді беру жүйелеріне алдына келесі мақсаттар қойылды:

- білім беру мазмұны білім алушылардың тек білімді алуға дағдыларын қалыптастырмай, олардың талдау, логикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру қажет;

- білім беру мекемелерінің алдына қойылатын негізгі талаптардың бірі көпнұсқалы білім беру бағдарламаларын енгізу, білім беру бағдарламаларын жеке тұлғаның сұраныстарына сай болуын қамтамасыз ету;

- білім алушылардың сұраныстарын қамтамасыз ету мақсатында білім беру мекемелерінің жалпыға бірдей білім стандартын сақтай отырып, білімді жетілдіру түрлерінің дербестенуін қамтамасыз ету.

Қалай болғанда да, орта білім беру деңгейі білім беру саласындағы негізгі деңгей болып табылады. Бір-ақ, осы білім беру ұйымдарындағы білім алушыларды дайындау кәсіпалды және кәсіптік бейімдеу бағытында жүргізілсе, білім алушылардың өмірге бейімділігі мен талдау және синтездеу дағдыларын қалыптасаруға және оқушылардың шығармашылық дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жағдайда лицей – гимназиялар өзінің білім беру жүйесіндегі орнын таба алады.

Қазақстанның жалпы білім беру мектебінің алдында тұрған өзекті міндеттер және оларды инновациялық сипаттағы гимназиялар мен лицейлердің қалыптасуы мен дамуы бойынша шешу жолдары әлемдік педагогикалық тәжірибие мен жалпы дамудың диалектикалық заңы тұрғысынан қарастыруды қажет етеді. Шетелдік «білім әлемін» заманауи позициялардан оқып үйрену әдеттегі стереотиптерден арылуды көздейді, олар ұзақ уақыт бойы күмән тудырмайды, бірақ мектептер мен педагогиканың дамуындағы диалектикалық күрделі суреттің примитивтенуіне әкеледі [51].

Қазақстан 1991 жылға дейін Ресей сияқты бір мемлекеттің құрамына кіргендіктен, лицейлердің, гимназиялардың құрылуы мен дамуыда ортақ тарихы болғандықтан, «жалпы, жеке және арнайы» диалектиканың заңына сәйкес келетін Ресейден басталуы заңды. Жалпы алғанда, біз объектінің қасиеттері мен байланыстарын, яғни білім беру кеңістігіндегі әр түрлі пәндердің күш-жігері неге бағытталғанын түсінеміз. Бірақ, сингулярлық ұғымдарда біз субъектілердің тек Қазақстан шеңберіндегі күш-жігерін айтамыз, бұл оны белгілі бірегейлікке айналдырады.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламасының мақсаты екі мәселені қамтиды. Оның бірі Қазақстандық білім мен ғылымның бәсекеге қабілеттілігін арттыру болса, екіншісі елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ғылымының қосатын үлесін арттыру.

Қазақстандық білім жүйесінің дамуы барысында білім сапасының бәсекеге қабілетті болуы, мектеп бітірушілердің мектеп қабырғасында алған білімдерін практикалық қолдана алуы, білім жүйесінің экономикамен ғылыммен тығыз байланыста болуы мәселелері бүгінгі ғана туындап отырған өзекті мәселе емес.

Педагогика мен мектептердің дамуы үшін білім алуға реформалардың маңызы ерекше орынға ие.

Философтардың, мұғалімдердің, психологтардың, әлеуметтанушылардың ғылыми еңбектерінде, сонымен қатар педагогикалық практикада әлеуметтік прогресінің негізгі кезеңдеріне сәйкес келетін педагогикалық ойдың қалыптасуы, Қазақстанның бүгінгі күнге дейін біз үшін Қазақстан Республикасының егемендігі мен тәуелсіздігін алған кезең маңызды. XX ғасырдың басында соңында әлеуметтік және демократиялық идеялардың жаңа толқынының ену кезеңінде аймақтың педагогикалық ойы қарқынды дами бастады. Қоғамда жаңа ғылыми көзқарастарын лайықты дамытып, оқыту мен тәрбиелеу саласына жаңа идеялар мен көзқарастарды енгізетін еуропалық білім кеңістігінен білім алған жаңа ұрпақ өкілдері келді.

Қазіргі жалпы білім беру мектебі қоғамдық байланыстар мен қатынастардың өмір сүруі мен дамуы. Жеке формасы ретінде әр түрлі қасиеттермен, белгілермен, сипатталатынын лицей – гимназиялар түріндегі алуан түрліліктің табиғи екендігін мойындап отырмыз. Теория мен практика өзекті мәселелерді шешуде ерекше маңызды рөл атқаратындарды зерттейді және оқшаулайды [52].

Лицей – гимназияларға арналған оқу бағдарламаларын жасаудағы теориялық зерттеулер мен практиканы зерделеу бізге тиімді білім беру процесінің тұтас бейнесін құруға мүмкіндік берді. Лицей – гимназияларда бірінші кезекте білімгерлер үшін тиімділікке, содан кейін білім беру процесіне қатысатын әр тұлғаның дүниетанымын өзгерту ерекшеліктерін ескеруге бағытталған, білім беру процесін ұйымдастыруға ерекше назар аударылатындығын атап өту керек. Сонымен бірге, лицей – гимназиялардағы оқу үдерісін ұйымдастыру аспектілерін жоспарлау және дамыту автономия мен тәуелсіздік қажеттілігін, сонымен қатар түлектердің білім беру

дайындығы мен олардың кейінгі кәсіптік бағдары үшін жауап беретін әр түрлі пәндермен бірлескен іс-әрекеттің мүмкіндігін білдіреді.

Оқытудың іздеу тәсілінің негізгі ағымындағы дидактикалық ізденістердің айқындаушы тенденциясы, олардың оқытудың процедуралық және мазмұндық жақтарын сипаттайтын білімгерлердің рефлексиялық белсенділігі негізінде дамитындығы, игерілетін мазмұнға арнайы енгізілген.

Іздестіру тәсіліне сәйкес дидактикалық ізденістер мыналар болып табылады: а) оқытудың даму әлеуетін баса көрсету; б) іздеу әрекетінің дербес мәнінен шығуға; в) жоғары когнитивті деңгейдің диагностикалық мақсаттарын қою; г) оқытушыны білім беру зерттеулерінде серіктес жағдайына қою; д) тренингке қатысушылардың барлығының жеке қатысуын, білімгерлермен икемді, тактикалық өзара әрекеттесуге мұғалімнің жоғары жеке және кәсіби дайындығын болжайды, мұнда білімгерлердің тікелей тәжірибесі мен білімгерлердің түсінуі шекаралары кеңейеді [53].

Сонымен бірге, лицей – гимназиялардағы оқу-танымдық процесті ұйымдастыру аспектілерін жоспарлау және дамыту автономия мен тәуелсіздік қажеттілігін, сонымен қатар түлектердің білім беру дайындығына және олардың кейінгі кәсіптік бағдарына жауап беретін әр түрлі пәндермен бірлескен іс-әрекеттің мүмкіндігін білдіреді. Лицей – гимназиялардың, сондай-ақ жалпы білім беретін сыныптардағы білім мазмұнына іріктеу критерийлері мыналар болып табылады: а) жеке тұлғаның үйлесімді дамуы мен оның негізгі мәдениетін қалыптастыру міндеттерін жалпы білім беру мазмұнындағы тұтас көрініс; ә) ғылым негіздеріне кіретін мазмұнның ғылыми және практикалық маңыздылығы; в) академиялық пәндер мазмұнының күрделілігінің белгілі бір жастағы оқушылардың нақты оқу мүмкіндіктеріне сәйкестігі; г) оқу пәні мазмұнының оны зерттеуге бөлінген уақытқа сәйкестігі; е) жалпы орта білім беру мазмұнын құрудың халықаралық тәжірибесін қарастыру; и) жалпы білім беру мазмұнының қазіргі мектептің бар оқу-әдістемелік және материалдық базасына сәйкестігі [54]. Б.И.Мұқанова [55], лицей – гимназия сыныптарындағы оқу-танымдық процестің жүзеге асырылуы жалпы білім беру сыныптарымен салыстырғанда әр түрлі болуы керек, бұл оқу-танымдық іс-әрекет субъектілерінің білім беру талаптарына, оқу бағдарламаларына және әрине субъектілердің даралығына байланысты. Сонымен қатар, Мұхамеджанов өзінің еңбектерінде дәлелдегендей [56], лицей – гимназиялардың оқу практикасы мұның оқушылар үшін маңыздылығы ғылыми-әдістемелік әдістер мен тәсілдер арқылы жалпы дидактикалық, әдістемелік мақсатқа жету болып табылатындығын сенімді түрде көрсетеді Н.Н.Хан [57], білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара іс-қимылын ұйымдастыруда келесі аспектілерді алға тартады:

а) жоғары білімнің талаптары деңгейінде білім беру мәселелерін шешуге арналған білімдер мен практикалық дағдыларды меңгеру;

ә) оқу-танымдық іс-әрекет әдістерін жүзеге асыру механизмін және тұлғаны дамытудың өзекті мәселелерін білуі керек;

в) өзін танитын субъект ретінде сезіну, ойдан шығарылған оқу және практикалық шындықты ойша елестету;

г) өзінің ақыл-ой және мінез-құлық ресурстарын басқара білу;

д) білім беру практикасын қарау, қабылдау, талдау және осы әлемді қабылдау негізінде жеке тұлғаны қалыптастыру және жетілдіру.

Осы мақсаттар үшін субъектілердің оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру олар орындалатын оқу-танымдық міндеттердің күрделенгендігін үнемі сезінетіндей, өз білімін оқудағы жетістігін сезінуден оң эмоцияларды сезінетін, қарқынды шығармашылық жұмыстармен айналысатын, әлеуметтік тұрғыдан дұрыс және дәл шешімдер іздейтін етіп жоспарлануы керек. Білім беру міндеттер Баранов С.П. шығармаларындағы оқу және оқу іс-әрекеті бірлігінің заңдылығын қарастыру [58]. Баранов С.П. және В.Е. Гмурман [59], білім беру процесі білім беру субъектілерінің өзара байланысты және тәуелді қызметі ретінде қарастырылады. Сонымен бірге, оқыту ғылыми немесе білім беру ақпаратын беру, оны игеру және жаңа білімнің бейнесін жасау және оны тәжірибеде жүзеге асыру жүйесін құру және олардың негізінде білім беру құзыреттіліктерін қалыптастыру байланыстыратын дидактикалық үшбұрышқа негізделеді деп болжануда. Осылайша, білім беру практикасында белгілі, іске асыруға ұсынылған әлеуметтік тәжірибені алып тастаудың ассоциативті-рефлекторлық тұжырымдамасы қажетті білім беру міндеттерін шешеді. Алайда, білім беру субъектілерінің өзара байланысты және өзара тәуелді қызметі ғана емес, сонымен бірге ол барған сайын терең қатынастарды сақтайды деген кең таралған түсінікке қарамастан, еңбектерінде атап өткендей,

Н.А.Менчинская [60] оқытудың ассоциативті-рефлекторлық тұжырымдамасы. Сонымен қатар, білімді беру жүйелеріне дамуы мен өзгеруіндегі маңыздылардың бірі болып табылады. Негізгі идея - адам миының жұмысын және адамның танымдық қабілеттерін зерттеу. Адам миы сезім мүшелерінің сигналдарын қабылдап қана қоймай, жекелеген оқиғалар арасында байланыс (ассоциация) орнатуға қабілетті, содан кейін ассоциация қатарлары ассоциациялық қатарларды үздіксіз өзгертеді, кеңейтеді. Ал білімді игеру, білік пен дағдыны қалыптастыру, қабілеттерді дамыту (яғни бірлестіктерді құру процесі) белгілі бір логикалық жүйелілікке ие, оған келесі кезеңдер кіреді:

а) оқу материалын қабылдау;

б) ішкі байланыстар мен қарама-қайшылықтарды түсінуге алып келген оны түсіну, өйткені сенсорлық таным - визуалды бейнелер сананың жалпылауға жетуін қамтамасыз етеді.

Бірінші кезең - жергілікті бірлестіктер оқшауланған білім алу;

Екінші кезең - жеке жүйелік бірлестіктер құрылады (мысалы, тақырып, тарау және т.б. шектеу);

Үшінші кезең - ішкі жүйені немесе пәндік бірлестіктерді жинақтау. Жүйелеудің негізі - кеңістіктік, сандық, уақыттық, себеп-салдарлық қатынастар.

Төртінші кезең - жүйеаралық, пәнаралық бірлестіктерді дамыту. Сонымен бірге, мағыналы жалпылау - бұл объектілердің (құбылыстардың) белгілерін (қасиеттерін) психикалық оқшаулауынан және оларды маңызды белгілердің жалпылығына сүйенуде отырып біріктіруден тұратын таным процестерінің бірі. Мағыналы жалпылау термині ұғымдар жүйесінің бірлігі мен олардың өзара байланысын орнататын. Осылайша жалпылаудың жалпылауын білдіретін психикалық операциялар арқылы адам санасында алынған теориялық бейнені білдіреді. Оқу-танымдық іс-әрекет процесінде білім, білік пен дағды емес, олардың психологиялық баламасы - когнитивті құрылымдар пайда болады. Когнитивті құрылымдар - бұл адамға қоршаған шындықты қабылдауға мүмкіндік беретін схемалар. Бұдан шығатыны, оқу-танымдық іс-әрекет субъектісінің психикасында когнитивті неоплазмалардың пайда болуы ретіндегі даму тікелей тренингтермен қойылмайды, бірақ ішкі, терең интеграциялық процестердің нәтижесінде пайда болады.

Білім беру жүйесі:

- а) білімді есте сақтау емес, оларды терең түсіну;
- б) білім мазмұны: объективтік шындық бейнеленетін көріністер, тұжырымдамалар, заңдар, теориялар;
- в) есте сақтау кезінде білім мәнінің көрінісі көрсетілген объектінің психикалық суретін жасау болып табылады, ол әр түрлі логикалық операцияларға негізделген күрделі психикалық әрекетті қамтиды;
- г) білгенді практикада қолдануға.

Логикалық ұйымдастырылған білім беру процесі білімді өзара байланысты себептілік негізінде қалыптастырады, білім беру мәселелерін шешу жолын бағытты түрде көруге, білімді олардың ұғымдарының, белгілі заңдылықтарының байланыстары мен байланыстарында қабылдауға мүмкіндік береді. Білімді игеру, білік пен дағдыны қалыптастыру, қабілеттерді дамыту, яғни қауымдастық құру процесі белгілі бір логикалық жүйелілікке ие, оған келесі кезеңдер кіреді:

- а) оқу материалын қабылдау;
- ә) ішкі байланыстар мен қарама-қайшылықтарды түсінуге жеткізген оны түсіну;
- в) есте сақтау;
- г) практикалық қызметте үйренгендерді қолдану [61]. Е.Н. Кабанова-Меллер [62], оқу-танымдық іс-әрекеттің негізгі мотиві - танымдық қажеттілік. Оқу-танымдық іс-әрекеттің субъектісін пассивті қабылдаушы жағынан өзгерту идеясы белсенді қатысушыға айналады. Мұғалімнен арнайы білімдер жүйесін игеруге, оларға деген құндылық қатынасты қалыптастыруға бағытталған, арнайы дағдылар мен қабілеттер, әр пәнмен жеке жұмыс жасау қабілеті талап етіледі;

- педагогикалық ойлауды нақты білім беру жағдайындағы білім беру проблемаларын есептеу мен шешудің алғышарты ретінде дамыту;

- танымдық іс-әрекеттің репродуктивті және шығармашылық әдістерін және жалпы педагогикалық шеберліктің негіздерін қалыптастыру;

- жеке тұлғаның маңызды қасиеттерін дамыту;
- өзін дамыту қажеттілігі мен оның өмірі мен білім беру стратегиясын жобалай білу қабілетін қалыптастыру негізінде оқушының субъективтілігін қалыптастыру.

Бұл жағдайда біз пәндерді оқытуды ұйымдастырудың кейбір әдістерін келтіре аламыз: а) қарапайым пайымдау әдісі қарапайым логикалық байланыста бақылау және басқа ақпаратқа негізделген ойларды жүйеге келтіруге мүмкіндік береді; ә) кешенді ойлау әдісі, жан-жақты байланыстарды қарастыруды және оларды талдауды қажет етеді; в) индуктивті, негізделген болжамдарға негізделген еркін ойлау әдісі; г) дәлелді дәлелдеу үшін қатаң дәлелдемелерді қолдануға негізделген дәлелді дәлелдеу әдісі.

Оқу процесінің рационалды-теориялық аспектісін бағалау кезінде оң формалар анықталды:

- а) пікірталастар;
- ә) жаңа қызықты мәселелерді тұжырымдау;
- в) өз бетінше ойлауды жандандыру;
- а) білімгерлердің «өткір» сұрақтарынан аулақ болу;
- ә) ұсынылған негіздемелердің жеткіліксіз ережелері;
- в) сабақтарда, семинарларда еркін пікір алмасудың болмауы.

Ю.А.Самариннің [63] пікірі бойынша, білім беру мен ғылыми оқытуда логикалық ақпараттарды өңдеу әдістері мен принциптерін қолданған кезде олар білімгерлерде белгілі, өзара байланысты дәлелді ойлау әдісін құруды қамтамасыз етеді. Оқу процесінің теориясы мен практикасына қатысты ақыл-ой жұмысын логикалық ұйымдастырудың ең маңызды әдістері мен принциптері: құбылыстарды талдау және синтездеу, дедукция, индукция.

В.П. Зинченко [64] оқыту мазмұны оқушы үшін басты мақсат болған кезде және осы мақсатқа жету жолдары мен тәсілдерімен байланысты болған кезде оқыту ең нәтижелі болады деп санайды. Осы ойды толықтыра отырып, ол оқу материалын есте сақтауға байланысты мотивтердің төрт салдарын келтіреді:

- а) есте сақтау кезінде мотивтің тапсырмаға қатынасы басты рөл атқарады, бұл қатынас белгілі бір қызметте дамиды;
- ә) мазмұны бойынша мотив пен тапсырма арасындағы байланыс неғұрлым жақын болса, саналы есте сақтау соғұрлым тиімді болады;
- в) мотивтің беріктігімен бірге оның мазмұны да маңызды. Бұл берілген тапсырманың «білім беру» немесе «бәсекеге қабілетті» мотивпен пән үшін қандай мағынаға ие болатындығына байланысты;
- г) шешілетін тапсырманың мағынасын анықтайтын мотив қызмет құрылымының өзгеруіне әкеледі.

А.В. Петровский [65] оқыту психологиясының алдыңғы қатарында оқытудың мақсаты мен міндеттерін жүзеге асырудағы ойлау сапасы мен қызметтің әлеуметтік, әлеуметтік және жеке мотивтерінің үйлесімділігі проблемасын алға тартады. Осылайша, бірнеше аспектілер ерекшеленеді:

а) оқу процесінің негізгі талаптарына бейімделудің тереңдігі мен сапасы;

в) олардың нәтижелері;

б) оқу қызметі мен ғылыми жұмыстың сипаттамалары;

г) кәсіби бағдар көрсеткіштері. Кәсіптік бағдар әр уақыт білімгерлертерді оқу процесінің қатынастарына қатысудың шарты, құралы және нәтижесінде қызмет етеді.

Лицей – гимназиялардағы педагогикалық процестің ерекшеліктерін теориялық тұрғыдан зерттеу оқу процесін ұйымдастырудың әртүрлі аспектілерін ашатын мұғалімдер мен психологтардың жұмысына негізделген. Сонымен бірге әр түрлі елдердегі білім беру жүйесінің, басқару принциптерінің және ұйымдастырушылық құрылымдарының (лицейлер, гимназиялар) даму деңгейін бағалау олардың дамуының ұлттық-тарихи және әлеуметтік-экономикалық сипаттамаларын, олардың болашақ ұрпаққа қатысты міндеттерін түсіну дәрежесін міндетті түрде қарастыруды қажет етеді [66]. Лицейлердің, гимназиялардың инновация ретінде қалыптасуы мен дамуы, мұнда педагогикалық және басқарушылық қызметтің негізгі ұғымдарын түсіндіруден басқа, инновациялардың түрлері, қайнар көздері, даму идеяларын таңдау негіздері, мектеп дамуының маңызды тәсілі ретінде инновацияларды дамыту және игеру технологиясы қарастырылған [67]. Ұлттық мектеп дамуының жалпы мәселелерін зерттеуді Т.Т. Тәжибаев [68], Қ.Б. Жарықбаев [69], Қ. Қунантаева [70], А.Қ. Қусайынов [71], саланы зерттеушілердің бірі жүргізді. Педагогика, білімді беру жүйелеріне қызметіне салыстырмалы талдауды А.Қ. Құсайынов, А.И. Сембаев [72] әр түрлі типтегі мектептердегі білім беру мазмұнын зерттеді. Сондай-ақ А.Ситдыковтың [73] еңбектерінде лицей мен гимназиялардың жұмыс істеуі мен реформалануы үшін ұйымдастырушылық қызметтің ерекшеліктері қарастырылған.

Білім беру мекемелерін құру және дамыту туралы қолда бар ғылыми еңбектерді зерттеу педагогикалық жүйелерді жетілдіруді егжей-тегжейлі қарастыруға мүмкіндік берді, сонымен қатар педагогикалық жүйелердің пайда болуы мен даму механизмдері зерттелді. Нәтижесінде, біз лицей – гимназиялардағы оқу-тәрбие қызметінің негізгі бағыттарын анықтай аламыз. В.С. Лизинский [74], лицей - бұл жалпы білім беру бағдарламасынан ерекшеленетін жалпы білім беру бағдарламасында білім беру қызметін жүзеге асыратын оқу орны. Бүгінгі күні жалпы білім беретін мектептер негізінде кәсіби бағдарланған мамандандырылған сыныптар ашуға болады. Сонымен бірге мектептердің қызметі білім беру стандарттары мен бағдарламаларымен реттеледі. Лицейлердің қызметі тек мемлекеттік бағдарламалар мен стандарттармен ғана емес, сонымен қатар бағытына қарай әр білім беру мекемесіне бейімделген авторлық құқық бағдарламалары негізінде реттеледі.

Сондай-ақ, лицей – гимназиялардағы педагогикалық процестің ерекшеліктерін теориялық тұрғыдан зерттеу шетелдік және отандық мұғалімдердің, сонымен қатар білім беру процесін ұйымдастырудың әр түрлі

аспектілерін ашатын психологтардың жұмысына негізделген. Сондай-ақ, білім беру технологиялары саласындағы жаңалықтар зерттелді.

Тұжырымдамалық ережелерді қарастыра отырып, біз С. Смирнов [75], Ю.Н. Емельянов [76], Е.Н. Селиверстова [77], Е.В. Коротаева [78], жасаған білім сапасы теорияларын зерттедік. Л.М. Митина [79], Т.С. Панина [80] және басқалар. Бұл теориялар жоғары талаптардың жағдайында оқу қызметін ұйымдастыру аспектісін қарастырады. Х. Дривелов, Д. Гесс, Х. Век [81], Е.П. Белозерцев [82], Т.В. Габай [83] және басқалар сияқты авторлар жасаған басқару жүйелерін құру теорияларында, біз білім беру мекемелерінің оқу қызметінің негізгі бағыттарын анықтадық. Бұл білімді беру жүйелеріне қолданыстағы және ескірген тенденцияларын өзгертуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, зерттеушілер - С.Д. Муканова [84], Ш. Таубаева [85], Г.К. Селевко [86] және басқалар, педагогикалық технологияларды жаңарту бағыттарын сипаттады. Лицей – гимназиялардың тиімді қызметін модельдеу үшін И.Ф. Исаевтың [87], Н.В. Кухаревтің [88], В.Старчевский [89] және т.б. теориялары үлкен үлес қосты. Бұл теорияларда білім беруді басқару модельдері білім беру стандартының талаптарын ескере отырып, лицей – гимназиялардағы процесс.

Біздің тақырыпты зерттеудің тарихи әдісіне фактілер мен олардың арасындағы қатынастардың, яғни процестердің, білім беру мекемелері мен қоғамның, оқиғалардың қызмет ету барысында белгілі бір хронологиялық тәртіпте жинақталуы жатады; зерттелетін объектілердің (жалпы білім беретін мектеп - лицейлер, гимназиялар) және психологиялық-педагогикалық құбылыстардың маңызды, типтік элементтерін (білім берудің құрылымы, мазмұны, жеке қасиеттерін дамыту, дәрежесі, өлшемдері мен көрсеткіштері, оқушылардың оқу қызметі, мұғалімнің шеберлігі) және психологиялық-педагогикалық құбылыстарды таңдау.

Сонымен бірге, тарихи әдіс өз зерттеуінде салыстырмалы әдісті қолданады, оның көмегімен кейбір фактілер білім беру мекемелерінің әртүрлі деңгейлерінде басқалармен салыстырылып, бағаланады. Яғни, тарихи даму білім беру процестерін өзгерте алатынын, сонымен бірге оның білім беру мекемелеріне қойылатын дәстүрліден қазіргі талаптарға көшу механизмі болуы керек екенін түсіну керек.

Тарихи деректерге сүйенуде отырып, біз білім беру саласындағы реформалардың динамикасын байқай аламыз. Мысалы, XX ғасырдың 70-80-ші жылдарының бас кезінде КСРО мектептеріндегі, оның ішінде Қазақстандағы жағдайдың күрт нашарлауы, ол мыналардан көрінді:

- а) дағдарыс пен тоқырау белгілерінің қоғамда;
- б) мектеп оқушыларының оқуға деген қызығушылығының төмендеуінде;
- в) мектеп оқушыларына тәртіпті және талаптылықтың төмендеуі;
- г) мектепті еңбек пен қазіргі заманғы ұйымдастыру мен өндіріс технологиясынан бөлу;
- д) тәрбие жұмысының формализмі;

е) ғылыми негізсіздігі және білім беру бағдарламаларының шамадан тыс болуы және т.б. [90]. Осы жағдайларда жалпы білім беретін мектеп дамуының ескі мәселелері шиеленісіп, жаңалары пайда болды. Пікірталас барысында мектепті жаңа жағдайлардағы басқару мәселелері жиі көтеріледі. Алайда, олар әрдайым жаңаша бола бермейді.

Инновация дегеніміз - мақсаттарды, мазмұнды және оқыту әдістері мен формаларын өзгертетін өзгерістер. Білім беру жүйесін өзгертетін инновациялар бірнеше деңгейге бөлінеді: абсолютті, жергілікті абсолютті, шартты, субъективті. Лицей – гимназиялар инновация санатынан шыққан мекемелер екенін атап өткен жөн. Білім беру жүйесіндегі инновациялардың қолайлылығын анықтайтын магистралды компоненттер мыналар:

1. интеллектуалды әлеуетті сақтау және молайту;

2. даму;

3. интеллектуалды қызметке біртіндеп және жүйелі түрде дайындалу.

Білім берудегі инновациялардың сипаты мен бағытын анықтайтын объективті факторлар бар:

- білім беру процесінің тұлғалық-бағдарлы моделін құру;

- білім беру тұтынушыларының сұранысын саралауды тереңдету;

- әлемдік білім кеңістігіне Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін енгізу [91].

Білім беру жүйесіне инновацияларды енгізуге деген ерекше қызығушылық білім беру жүйесінде бар бағдарламалардың өзгермелілігінің артуымен түсіндіріледі, сонымен қатар интеллектуалды капиталдың деңгейін көтеру қажеттілігі туындайды. Әр түрлі инновациялар жоғары деңгейге жетуге ықпал етеді. Осыған қарамастан, барлық заманауи білім беру үрдістеріне қарамастан, білім беру жүйесінде бірқатар түрлі проблемалар тұр, оларды шешу үшін бірқатар күш-жігер жұмсалады [92].

1993-1994 оқу жылында Қазақстандағы облыстық білім беру бөлімі кәсіби лицейлердің есебін тыңдады. Оған аудан, қала әкімдері және лицей типіндегі мектептер орналасқан жердегі басшылар мен жұмыс берушілер қатысты. Жиын соңында қабылданған қаулыда: облыс аймағындағы экономика кейбір саласының құлдылау себептерінен көптеген кәсіби жұмысшы мамандар жетіспейтіндігі айтылып, облыстық білім беру бөлімі, аудан және қала әкімдері кәсіби оқу орындарымен біріге отырып қажеттілік пен сұранысқа ие болып отырыған кәсіби мамандарды даярлауды жүзеге асырсын. Облыстық еңбек нарығын зерттеу басшылыққа алынып, қажеттілік сұранысына ие кәсіптерді ашу мен мамандарды даярлау мәселесін қолға алу. Бұған кәсіби лицейлерде білім алушы шәкірттердің санын арттыру және олардың қажетті кәсіптер бойынша білім алуларына жағдайлар жасап, қажетті мамандардың қатарын көбейті мәселесі айтылып, оларды даярлайтын әрбір жаңа кәсіп бойынша зертхана, оқу бағдарламалары жасалып, оқу бөлмелері ашылсын т.б. Сондай-ақ, №7, 6, 9, 15, 17 оқу орындарының директорларына қатаң ескерту жарияланған болатын [93].

Лицей – гимназияларды қалыптастыру мен дамыту стратегиясы білім мазмұны мұғалімдер мен оқушыларды рухани азат ету миссиясын

орындайтын жағдайда, егер ол әлемнің қазіргі заманғы көрінісіне, ғылымның қазіргі деңгейіне, қоғам дамуының болжамды модельдеріне, мәдени дамудың аймақтық және ұлттық модельдеріне, тәжірибе мен практикалық сұраныстарға сәйкес келсе жүзеге асырылады. білім беру мазмұнының, дидактикалық талаптардың, оның ішінде оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерінен туындайтын талаптардың қолдану мүмкіндігі [94].

Кәсіби лицейлердің Қазақстандағы дағдарыс жылдарындағы қызметіне өзіндік оң баға беру қажет. Мәселен, осы кезеңде отандық лицейдің саны және қабылданатын оқушыларда қысқарды және бұндай мәселе азда болса, гимназияларда да орын алған болатын. Бұл кезеңде нарықтық қатынастардың ретсіз немесе құқықтық ережесіз дамуының ықпалынан мемлекеттік емес оқу орындары көптеп құрыла бастады. 1996 жылы алғаш рет - 9 кәсіби лицей болса, 2001 жылы олардың саны 37-ге жетті. [95].

Осылайша, мақсаттардың өзгеруі және Лицей – гимназиялардың міндеттерінің кеңеюі білім беру мазмұнын, олардың құрылымын, оқыту жүйелерін кеңейтуге және бүкіл мектеп өмірін демократияландырудың күшеюіне әкелді. Лицей – гимназияларға арналған бағдарламаларды дайындау мен жүзеге асыруды регламенттейтін сапалық жаңа мектепшілік әкімшілікке сәйкес келуі керек. Жалпы білім беретін мектептердің сапалы жаңа дамуы бар деп айтуға болады [96]. Сондай-ақ, гимназиялардың лицейлерден айырмашылығын атап өту маңызды. Лицей - бұл оқу орны, оның негізгі мақсаты білімгерлерді жоғарғы оқу орындарына түсуге дайындау. Лицейдің білім беру траекториясы лицей ынтымақтастық жасайтын университеттің профилімен анықталады деп болжануда. Бұдан оқу бағдарламасының ерекшелігі шығады. Гимназия элиталық оқу орны болып саналады. Орта немесе орта мектепте бейіндік оқыту деп аталатын әдіс енгізіледі, бұл, әрине, көп уақытты қажет етеді. Бағдарлама мен оқу жүктемесі әр оқу орны үшін жеке. Әдетте білімгерлер дәл осы оқу орнына түсуге дайындалады. Сонымен қатар, оқытуды белгілі бір университеттің оқытушылары жүзеге асырады. Білім деңгейі әлдеқайда жоғары. Сонымен бірге басты назар мамандандырылған пәндерге аударылады. Бұл лицей – гимназиялардың кемшіліктері. Мектептің лицей – гимназиялардың айырмашылығы қандай деген сұраққа жауап беру үшін алдымен осы оқу орындарының жағымды және жағымсыз жақтарын бөліп көрсету керек. Алдымен минусын бастайық. Кейбір мекемелерде (лицейлерде, гимназияларда - таңдау бойынша) белгілі бір сабақтардан кейін емтихандар өткізіледі. Егер нәтиже нашар болса, бала оқу орнынан шығарылуы мүмкін және бұл белгілі бір стресс. Сондай-ақ, жақсы нәтижеге жетуге ұмтылғандықтан, мұғалімдер мен басшылық жүктеменің артуына төтеп бере алмайтын білімгерлерді арылтуға тырысуда. Мұны жасаудың әртүрлі тәсілдері бар, кейде жасөспірімнің өзін-өзі бағалауына кері әсер етеді. Қарама-қайшы мәселе - бұл қарапайым қаржылық деңгейден гөрі жоғарғы оқу орнын қаржылық қолдау. Бұл жағы негізінен ата-аналардың иығына түседі. Лицей – гимназиялардың артықшылықтары. Бұл мекемелердің

мұғалімдері жоғары санатты болуы керек. Сонымен қатар, оқытушылар құрамы толықтай қамтамасыз етілуі керек.

Мектептен айырмашылығы, мұнда әр мұғалім тек бір пәннен сабақ береді. Әр түрлі кезеңдерде әртүрлі оқушылар шығарылатындықтан, қалғандары өте жоғары. Бұл білімгерлерді үлкен жетістікке ұмтылуға мәжбүр етеді. Мұндай мекемелерде олар түрлі жанжалды жағдайлар мен мүмкін болатын ұрыс-керістерді болдырмауға тырысады. Сондықтан оқушыларды мектептердегіден гөрі бақылайды, сабақтан қалу және оқу үлгерімінің нашарлауы ата-аналарға бірден хабарланады. Бұл оқу орындарындағы таңдау сабағының әртүрлілігі маңызды фактор болып табылады. Сондай-ақ, мұнда кем дегенде екі шет тілі және тереңірек формада оқытылады [97].

Тарихи әдісті қолдана отырып, білім мазмұны мен стандарттарын, сондай-ақ білім беруді жүзеге асыру нысандарын және оларды жинақтау. Жинақталған педагогикалық тәжірибені жаппай жалпы білім беру мектебінде өзгертудің объективті жағдайында белгілі бір процестердің қалыптасуы мен даму деңгейін (лицейлерді, гимназияларды құру және дамыту) анықтауға болады. Білім беру тәжірибесіндегі педагогикалық құбылыстар, мұның барлығы зерттеу жүйесі ретінде қарастырылады, зерттелетін объектінің сыртқы және ішкі байланыстарын, оның жұмыс істеу жағдайындағы тәуелділіктер мен қарама-қайшылықтарды анықтайтын әдістемелік тәсілдер. Сондай-ақ, жалпы білім беретін мектептің әлеуметтік институт ретінде өзіндік тарихы бар. Қайта құру, гласность, қоғамдағы демократияландыру жағдайында Қазақстандағы лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы көптеген себептер бойынша сөзсіз болды.

Кәсіби техникалық және кәсіби білім беру лицейлері, жұмысшы мамандарды дайындауда өзіндік үлестерін қосты. Бұнда әрбір лицей мамандық кәсібіне дайындауға бағытталған бағдарламалар түзеліп, жұмыстарын жүргізді және соған сәйкес 307 кәсіби лицейлерде 2001-2006 жылдары 105,5 мың білім алушылар болды. Еңбек нарығына қажетті техникалық кәсіптер бойынша маман жұмысшыларды дайындауда 2006 жылы 107 техникалық кәсіби лицейде 53,6 мың білім алушылар оқыды. Онда техникалық кәсіптің бастауыш білім жүйесі меңгерген кіші мамандарды дайындады: «Машина құрылысының технологиясы», «Электромашина құрылысы», «Электротехнология және электромеханика» (білім алушылар саны саны 17,4 мың немесе 18,4 пайызы); «Көлік техникасы» (11,5 мың немесе 12,0 пайыз); «Информатика және есептеу техникасы» (4,9 мың немесе 5,1 пайыз); «Байланыс электротехника және телекоммуникация» (1,4 мың немесе 1,5 пайыз); «Таукен ісі» (горное дело) (1,15 мың немесе 1,3 пайыз); «мұнай-газ ісі» (1,1 мың немесе 1,2 пайыз); «Геология және пайдалы қазбаларды зерттеу» (0,7 мың немесе 0,7 пайыз); «Электрэнергетика және металлургия» (1,6 мың немесе 0,6 пайыз); «Полиграфия» (0,5 мың немесе 0,4 пайыз); «Мұнай газ» (1044 адам немесе 1 пайыз).

Жоғарыда аталған кәсіп мамандарын даярлаудағы оқу бағасы жоғары болғандықтан, бұларға мемлекет тапсырыс беріп оқытты. Яғни, сол кезеңде кәсіби лицейлердің көпшілігі техникалық кәсіп иелерін дайындады. Сондай-

ақ, сол кезеңдегі орын алған заңды құқықтық ережелер. Мысалы, бағдарламада түрлі кәсіп мамандарының кіші қызметкерлерін дайындайтын негізінен техникалық мектептер кәсіби жұмысшы мамандарын дайындауға бағдарланады деген.

Отандық экономиканың тұрақты даму жағдайына бағытталуына байланысты кәсіби техникалық лицейлерге қабылданатын білім алушылардың саны жылдан жылға арта түсті. 2001 жылмен салыстырғанда, 2006 жылы кәсіби техникалық лицейлерде оқитын білім алушылар саны 17 мыңға өскен, ал мемлекет есебінен оқитын білім алушылар да 17 пайызға артты.

2005-2006 оқу жылында оқыған 105 мың білім алушы 19,4 пайызы ауыл шаруашылығына дайындалған, ол қызмет көрсету саласына – 19,7, өнеркәсіпке – 24,2, құрылысқа – 13, көлік саласына – 10,3, экономика саласына – 4,6, мұнай мен газға – 1,1, басқаларға – 7,7 пайызы дайындалды.

Кәсіби лицейлерді 1999-2000 жылы – 52,0, 2000-2001 жылы – 43,7, 2001-2002 жылы – 49,7, 2002-2003 жылы – 59,9, 2003-2004 жылы – 60,4 мың мамандар бітіріп түрлі салаларға жұмысқа жіберілген [98]. Оларда 19443 мың білім алушылар - оқушылар 9 сынып, ал 9023 білім алушылар - оқушылар 11 сынып негізінде оқыды. Ал № 34 кәсіби лицей мемлекеттік емес деп саналды, дегенмен олар 772 оқушы 9-сынып, 3885 оқушы 11-сынып негізінде білім алды.

Техникалық және кәсіби білім департаментінің келтірген есебінде кәсіби лицейлерде жылына 19-20 мың білім алушылар - оқушылар қызмет көрсету кәсіби мамандығы, 12-13 мың білім алушы - оқушылар машина технологиясы және құрал-жабдықтары, 9-10 мың білім алушы - оқушылар көлікті пайдалану, 6-7 мың халыққа қажетті тауарлар технологиясы, 19-20 мың білім алушы - оқушылар ауыл шаруашылығы саласы бағытындағы мамандықтарда білім алып, оқыды. Сол кездегі ең көп дайындалған мамандықтар машина технологиясы және құрал-жабдықтары бойынша 350-370, газэлектробалқытушы мамандығына 220-250, автокөліктерді өндеуге 350-360 білім алушы шәкіріт болған. Орта есеппен мемлекеттік емес лицейлерде 3900 – 4000 білім алушы оқушылар болды. Бұлардың саны 2000 жылы 26 болса, 2005-2006 жылы 34-ке жеткенде 4660 білім алушы оқушылар оқыған, осы мемлекеттік емес кәсіби лицейлерде жыл сайын халыққа қызмет көрсету саласына 10-11 мың білім алушы оқушы болды [99].

1993-1994 оқу жылында Талдықорған облысында 18 кәсіби-техникалық оқу орны болды онда, 2192 білім алушы-оқушы оқыған. Бұнда 20 кәсіби мамандықтар бойынша жұмысшылар дайындалды. Мысалы, тігінші, аспаз, кең профильді тракторист, машинист, ауылшаруашылық өндірісінің шебері, кең профильді құрылысшы, ЭВМ операторы, техник, құрылысшы-технолог, музыкалық құралдардың шебері, электрогазбалқытушы, автокөлік жүргізуші, мелиоративтік жұмыстың механизаторы, ауыл шаруашылығының шебері.

Облыста кәсіби лицейлердің бірігу жүзеге асырылды, ал Жаркент ауданындағы № 6 лицейді екінші бір оқу орынымен қоспай, жауып тастаған болатын, бірақ, бұл қателік реттеліп оны № 3 лицейге қосты. Облыс

аумағындағы кәсіби лицейлерде 1994-1995, 1995-1996 оқу жылдарында жаңа кәсіптік мамандар даярлау қарастырылды, себебі 1992 жылдары енгізілген мамандықтардың кейбіреулері еңбек нарығында сұранысқа ие болмады. Жаңа кәсіптік мамандықтар ретінде: ауылшаруашылық өндірісінің бухгалтері, зергерлік бұйымдарды өңдеу шеберлері, тамақ және қоғамдық тамақ дайындаудың технологиясы, ЭВМ-ге қызмет ететін және оларды өңдейтін электромеханик т.б.

Талдықорған облыстық білім беру бөлімінің 1991-1994 жылдар аралығындағы берген есептерінде, олар еңбек нарығының сұраныс талабы мен заңдылығын жете түсіне алмағандығы байқалады. Аталған кәсіби маман жұмысшыларды дайындауда, оқу бағдарламалары мен қажетті оқу-әдістемелік кешендер және қажетті база мәселесі жетіспеді.

Алматы облысында кәсіби лицейлерді біріктіру жұмыстары жүргізіліп, 27 осы типтегі оқу-тәрбие мекемесі болды. 1996-1997 жылы ол оқу орындарында 9061 білім алушы оқушы оқыған, оқу 54 кәсіптік мамандықтар бойынша жүргізілген. Телерадио өңдейтін шеберлер, шаштараз, есептеу техникасын өңдейтін шеберлер, ауыл шаруашылығы өндірісінің техник-механигі, техник-технологы, ұлттық тағамдардың аспазы, менеджер, есепші-аудитор, тауартанушы, фермер-арендатор.

1996 жылы облыста мамандыққа бағытталаған кәсіби лицейлері келісім шарты бойынша еңбек нарығында 2112 кәсіби жұмысшы дайындап, 27,5 млн теңге табыс түсірген. Ал, 1997 жылы тоғыз айда келісім-шарт бойынша ақылы жұмысшылар дайындап, 18 млн теңге тапқан. Ерекше жұмыс істеген №1, №3, №13 лицейлер болды.

1998 жылдың қыркүйек айында облыс бойынша оқу шеберханалары және оқу шаруашылықтары 23 мың теңгенің өнімін, 714 мың теңгенің халық тұтыну тауарларын, 2 миллион 210 мың теңгенің ауылшаруашылық өнімдерін шығарған, сол сияқты коммерциялық іс-әрекеттен 1 млн 135 мың теңге табыс тапқан. Оқу шеберханаларында 1 млн 205 мың теңгенің дүниелерін өңдеуден өткізген, 11 млн. теңгеге төлем алу негізінде шартпен жұмысшы дайындалған. Бұл мәселелерді шешуде көзге түскендер №5, 2, 4, 6, 13, 8 лицейлер болған [100].

Алматы облыстық білім беру бөлімінің 1993-1998 оқу жылдарындағы есептерін талдай келе, өкінішке орай, лицейді аяқтап шыққан түлектерге байланысты, олқылықтар орын алғандығы байқалады. Мәселен, кәсіби маман жұмысшыларды даярлаудың сапасына, білім алушы оқушы жастардың үлгеріміне, жұмысқа орналасуына ешқандай назар аударылмағандығы орын алып отырғандығы анық болды. Білім беру мен оқыту және тәрбиелеу үдерісіне бұрынғы мекемелер, кейінгі әлеуметтік серіктестер туралы, байланыстар туралы ешқандай мәліметтер болмағандығы негіз болып отыр. Яғни, 1991-1998 жылдарда да облыстың кәсіби лицейлерде болашақ кәсіби маманның нарықтық эконмика жағдайында бәскелестікке қабілеттілік мәселесін қарастырмаған, тек «өкініштісі» оқу мекемесі үшін ақша табу басты мәселе ретінде бірінші шыққан деп түсінуге болады.

Білім және ғылым министрлігі 1999 жылдың ақпан айында «Республикадағы бастауыш және орта кәсіби білім саласындағы оқу орындарының жағдайы» атты мәселені қарап, кәсіби кіші маман жұмысшылар мен орта буын мамандарды даярлау ісіндегі оқу сапасына, оны жақсарту үшін алдыңғы қатарлы педагогикалық технологияны қолдану, жұмысшылар мен орта буын кәсіби маман жұмысшыларын дайындау ісін басты бағыт-бағдар ретінде ұстану. Жұмыс берушілерді кеңінен тарту, осы салаға байланысты «Әлеуметтік серіктестік туралы» Заң жобасын дайындалып, оқушылар мен ата-аналар арасында мамандық таңдауға бағытталаған кәсіби бағдар беру бағдарламасын жетілдіру, кәсіптің адам және қоғам өміріне баса назар аудару ісін жақсарту мәселесі туралы бұйрық шығарды.

Тәуелсіздік жылдарында кәсіби білімнің заңдылық және талаптық-құқықтық ережелерге сәйкес, заңды базасын қалыптастыру қажеттілігі туралы ұсыныстар жасалды. Сонымен қатар кеңес одағы құрамында болған кезеңдерде қалыптасқан, озық тәжірибені сақтау және кәсіби маман жұмысшылар даярлау сапасын жақсарту. Мақсат білім беру мен оқытудың жаңа технологияларын меңгеру, сабақты өткізуде жаңашыл тәсілдерді пайдалану. Кәсіби кіші мамандар дайындауды нарық экономика талабының сұранысымен, қарқынмен бейімдеу мәселелері туралы көптеген ұсыныстар енгізілді [101].

Бастысы, елдегі мектеп реформасын жүзеге асыру өткендегі жағымсыз тенденциялардың бетбұрысына әкеліп соқтыруы керек еді және қайта құрудың негізгі бағыттары бойынша мектепті алға тартты. Лицей – гимназиялардың қалыптасу және даму процестері негізінен оқу жоспарлары мен оқу-әдістемелік кешендерді, оқыту мен тәрбиелеу әдістерін жетілдіру жолымен шешілетін міндеттердің жиынтығы ретінде қарастырылды. Лицей – гимназиялардың білім беру жүйесіндегі жаңалық ретінде қалыптасуы мен дамуы нақты тарихи сипатта болады. Белгілі бір уақытта туылу, заманауи тарихи кезең, лицей - гимназия мәселелерін біртіндеп шеше отырып, тез педагогикалық практиканың меншігі болды, оның нормасы болды [102].

Білім беру жүйесіндегі тарихи мәні, ғалымдар бұл туралы әр түрлі авторлардың пікірлерін түсіндіре отырып, жүйенің өзін құрайтын компоненттер арасындағы байланысты тарихи уақыттың, қазіргі болашақ үш өлшемімен байланыстыратын ғылыми тұжырымдамалар арқылы ашылады.

Зерттеудің идеясы - орта білім берудің негізгі ғылыми, әдістемелік және теориялық негіздерін, лицей – гимназияларды құру мен дамыту бағдарламаларын және жалпы орта білім беру жүйесін құру бойынша нұсқаулықтарды сипаттау және ғылыми тұрғыдан түсіндіру. Сонымен бірге, жалпы білім беретін мектептегі ғылыми пәндердің негіздері білім жүйесі мен оқушының оқу іс-әрекетінің нәтижелерін осы білімге сәйкес, кейде интеллектуалды қасиеттерді қажет ететін мүлдем жаңа жағдайларда синтез ретінде әрекет етеді. Дәл осы шарттар, яғни олардың білім беру практикасында баламасы жоқ, лицейлер - гимназияларды құру мен дамыту практикасы, оқу-танымдық сыныптардың механикалық үйлесімі емес.

Ғылымда абстракцияны қажет ететін пәннің, ғылыми негізделген оқу мазмұнының өзара байланысты кешенді екенін анық көрсетеді. Таным пәнінде негізгі және маңызды рөл атқаратын осындай жалпы ережелерді, бөліп көрсету үшін, шынайы білім, сіз білетіндей екі жақты өрнек арқылы анықталады: біріншіден - жалпы принциптерді білу, екіншіден - оларды белгілі бір іс-әрекетте қолдану мүмкіндігі.

Лицей – гимназияларды құру және дамыту практикасына қатысты теория абстракциялар жүйесі, маңыздыларды жалпылау және жетекші идеялар жүйесі ретінде әрекет етеді. Лицей – гимназияларды білім беру процесінде, қолданылатын теория мен практиканың арасындағы, осындай өзара байланыстардың бірлігі ғана емес, жалпы білім беретін мектептегі қайшылықтардың өзара әрекеттесуі де байқалады:

а) қоғамның мектеп оқушыларын оқытуға қойылатын талаптары мен нақты нәтижелері;

б) мектеп оқушыларында мұғалімінің әсерінен белгілі бір білімді, білік пен дағдыларды және осы қажеттіліктерді қанағаттандырудың нақты мүмкіндіктерін игеру үшін туындайтын қажеттіліктер;

в) тағайындалған оқу мақсаттары мен қол жеткізілген нәтижелер;

г) жаңартылған білім беру мазмұнына көшу, мұғалімнің біліктілігін жоғарылату және мұғалімнің осыны жүзеге асыра алмауы, прогрессивті технологияларды қолдана отырып, инновацияларды басқара алмауы салдарынан болатын қажеттіліктің арасында [103].

Қазіргі қоғам, ақпараттық жарылыспен, ғылыми-техникалық революциямен, әлеуметтік өмірдің жаһандануы және мәдениеттердің өзара әрекеттесуінің артуымен сипатталады. Осы жағдайларда мектептен оқушыларға жаратылыстану-гуманитарлық ғылымдар саласындағы соңғы біліммен ғана емес, сонымен қатар ақпаратты өз бетінше іздеу және түсіну қабілетімен де қаруландыру қажет. Ақпараттық қоғамның қарқынды дамуы және Қазақстан экономикасына, ғылымды қажетсінетін технологияларды белсенді енгізу жағдайында, оқушылардың және олардың ата-аналарының білім қажеттіліктерін ескеру негізінде, лицей - гимназияларда білім беру жаңартудың мүмкін бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Лицейлік білім беруді дамыту білімгерлердің өзін-өзі жүзеге асыруы мен әлеуметтенуі үшін жағдайлардың кешенін құруға, ақпараттық мәдениеттің заманауи деңгейіне сәйкес білімді, ұтқырлықтың жоғары дәрежесін, мінез-құлық қызметінің алуан түрлі формаларын, тұлғаның тұтастығы мен құндылық бағдарлары, адамгершілігін сақтай отырып, қалыптастыруға бағытталған. Сонымен бірге, жас ұрпақтың нарықтық экономика жағдайында өмір сүруі қажет негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыру ғана емес, мемлекеттің заңнамалық базасы, ақпараттық революция, жеке тұлғаның стилі мен өмір салты, бұл тәуелсіздік деңгейі, кәсіпкерлігі, шешім қабылдау үшін жауапкершілік, жеке жетістік үшін сонымен қатар жоғары адамгершілік қасиеттерді тәрбиелейді. Оқу іс-әрекетінің негізгі міндеті - экономиканың нарықтық негіздерін бекітуімен сипатталатын қазіргі заманғы жағдайларға бейімделген тұлғаны қалыптастыру [104].

Лицей – гимназиялардағы білім беру - бұл жалпы білім беру бағдарламаларымен реттелетін және оқушыларға арнайы дайындықты қамтамасыз ететін мемлекеттік білім берудің бір түрі. Білімгерлердің қызығушылықтары, бейімділіктері мен қабілеттерін толығырақ ескеретін білім беру процесінің құрылымы, мазмұны мен ұйымдастырудағы өзгерістер болжанады. Сонымен қатар, бұл оқушылардың жеке қабілеттеріне және оларды әр түрлі қызмет түрлері арқылы дамытуға бағытталған білім беру процесін ұйымдастырудың ерекше формасы [105].

Қазіргі қоғамның басты ерекшелігі - ғылыми білімдердің жаңаруының жоғары қарқыны. Сонымен бірге білім беру саласындағы ахуалды проблемалық-бағдарлы талдау жүзеге асырылады. Алдыңғы қатарға оқу, танымдық және еңбек іс-әрекетінің сәттілігін қамтамасыз ететін білімі мен дағдыларын жаңарта алатын адамды даярлау қажет. Лицей – гимназия пәндер бойынша өзін-өзі тәрбиелеу мен өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру көзіне айналады. Мемлекеттік стандарттарды енгізу қоғамның сұраныстары мен мемлекеттің білім сапасына қоятын талаптарының өзгеруі жағдайында білімді беру жүйелеріне дамуын қамтамасыз етуге арналған. Соңғы онжылдықтарда Қазақстанның білімгерлерді жеке дамуына, сондай-ақ білім беру қызметін ұсынуды жақсартуға бағытталған көптеген түрлі білім беру бағдарламалары құрылды. Мұнда педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру жұмыстары да кіреді, өйткені қазіргі заманғы отандық білімді беру жүйелеріне дамуы адамдар санасындағы күрделі өзгерістер процестерімен қатар жүрді және іргелі және жалпыға бірдей білімді қайта қарауды талап етті.

Лицей - гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы жағдайында мұғалімдер белгілі кемшіліктерді жою тенденцияларын дамыта алды. Бұл кезде олардың қызметі, оқушылардың жеке басын дамытуға емес, өз пәні бойынша білімді тарылтуға бағытталды. Бұл жағдайда, әрине, мұғалім мен оқушылардың толық өзара әрекеттестігі, мектеп пен қоғамның толыққанды өзара әрекеттестігі туралы сөз болуы мүмкін емес еді.

Лицей – гимназиялар жұмысының мағыналы моделін зерттеу барысында, біз «педагогика және психология» мамандығы бойынша оқитын білімгерлерге арналған элективті курстардың арнайы курсы әзірледік және университет процесіне енгіздік. Бұл курс «Қазақстандағы лицей-гимназиядағы білім мен тәрбие тарихы» деп аталады. 15 сағатқа арналған, аптасына 1 сабақ өткізу жоспарланған.

Бұл арнайы элективті курстың мақсаты - болашақ мамандардың құзыреттілігін дамыту. Бұл сонымен қатар білім беру жүйесіндегі, ғылыми көзқарастарды ойлау тәсілдері, сонымен қатар кәсіби және тұлғалық дамуды өзгертуді білдіреді. Бұл бағдарламаны енгізу білімгерлерге білімді беру жүйелеріне қалыптасуының тарихи-педагогикалық ерекшеліктерін зерттеуге жағдай жасауға бағытталғанын атап өткен жөн. Сонымен қатар, білім беру құрылымдарының бастапқы мазмұнын ашатын, тарихи деректермен талдамалық және іздестіру шараларын жүргізу қарастырылған. Болашақта бұл іргелі тұжырымдамаларға негізделген, заманауи инновациялық

деректерді, егжей-тегжейлі құрылымдауға мүмкіндік береді. Сабақтарды ұйымдастыру дәрістер, семинарлар, конференциялар түрінде, сонымен қатар атқарылған жұмыс туралы жеке есептер түрінде өтеді. Осы элективтік курсты игергеннен кейінгі, қорытынды бақылау рефераттар мен жобаларды қорғау түрінде жүзеге асырылады. Осы арнайы курсты дамытудың негізгі идеясы, Қазақстан Республикасындағы лицей – гимназиялардың даму теорияларын зерттеуді көздейді. Білім беру процесін трансформациялау аспектілері де қарастырылған. Білім беру жүйесіндегі гуманистік, педагогика мен заманауи инновациялық технологиялар арасындағы өзара байланыс жүзеге асырылады. Тағы бір айта кететін жайт, бұл элективті курс үш бөлімнен тұрады. Бірінші бөлім лицей – гимназиялардың құрылу тарихын қамтиды. Екінші бөлім Еуропа мен Ресейдегі осы оқу орындарының даму ерекшеліктерін ашуға бағытталған. Үшінші бөлім Қазақстандағы лицей – гимназиялардың негізгі даму бағыттарын ашады. Бұл арнайы курсты зерттеу білімгерлерге педагогикалық іс-әрекетке қажетті негізгі кәсіби сапалар мен білімнің теориялық деңгейін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Білім беру мекемелерінің түрлену және өзгеру деңгейі зерттелуде. Сонымен қатар нарықтық экономика сұраныстары жағдайында өзін-өзі реттеуге қабілетті мамандарды даярлауға мүмкіндік береді.

Жалпы, лицей – гимназиялардағы оқу процесінің ұйымдастырылуы мен қызмет ету ерекшеліктерін зерттеудің бүкіл зерттеу процесі үш кезеңде жүзеге асырылды:

1. Аналитикалық және диагностикалық. Теориялық талдау негізінде Қазақстандағы, сондай-ақ шет елдердегі білім беру қызметінің нақты жағдайы жүйеленіп, қорытылды.

2. Дизайн және белсенді. Бұл кезеңде лицей – гимназиялардың оқу процесінде орын алған проблемаларға талдау жасалды. Нәтижесінде қолданыстағы құрылымдарды реформалаудың тиімді бағыттары әзірленді.

3. Жаңартылған ұйымдық құрылым да құрылды.

1.3 Лицей – гимназиялар типіндегі білім беру мекемелерінің құрылу моделдері

XXI ғасырда әлеуметтік дамуды қамтамасыз ететін құндылық басымдылықтарының өзгеру тенденциялары күннен-күнге айқындала түсуде. Адамзат индивидуалды қоғамнан, ойлаудың айқын технократизмімен постиндустриалдыға ауысады, бұл интеллект пен адамның біліктілігінің рөлін қайта бағалауды көздейді. Қазіргі Қазақстандағы бұл процестердің бірегейлігі оның аумағында қоғамдық қатынастардың жаңа жүйесінің қалыптасуымен анықталады. Трансформациялардың ауқымы мен қарқыны қоғамның білімге арта түсетіндігі соншалық, нәтижесінде жоғары білім мен ғылыми зерттеулер Қазақстандық қоғамда мәдени және әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды компоненттері болып табылады. Орыс классикалық университетінің генезисінің ерекшеліктерін түсіну дәстүрлі

түрде оған тән сипаттамаларды анықтауға мүмкіндік береді. Білім беру саясатын оңтайландыру тек көптеген онжылдықтардан бастау алатын проблемалардың табиғатын дәл диагностикалау арқылы ғана мүмкін болады. Қазақстандағы білім беруді модернизациялау жағдайында классикалық университеттің, жоғары білім беру мұғалімін даярлаудағы орны мен рөлін анықтау, оның маңызды сипаттамаларына және олардың қалыптасу тарихына жүгіну мәселелері өзекті болып табылады [106]. Әлемдік білім беру кеңістігінің қарқынды дамуы, жоғары білім берудің маңызды міндеті - жоғары білікті мамандар даярлау. Осыған байланысты осы бағыттағы зерттеулерді талдау қоғамдағы прогрессивті идеялардың бастамашысы және кәсіби кадрларды үздіксіз даярлау көзі және білімгерлердің интеллектуалды әлеуетін қалыптастыру көзі ретінде университеттік білім беруді дамытудың жоғары білім беру жүйесін қалыптастырудағы маңызы зор екендігін көрсетті. Шынында да, өткен және қазіргі кезде тарихи түрде дамыды, сондықтан дәл университеттік білім әрдайым білімгерлерді мамандық бойынша, гуманитарлық бағыттағы терең іргелі біліммен қаруландыруға, жан-жақты жалпы мәдени, психологиялық-педагогикалық дайындыққа, оның түлектеріне ғылыми кең ауқымды игеруге мүмкіндік берді. Жан-жақты ұйымдастырушылық қызметтің практикалық дағдыларын игеретін пәндер, ғылыми, білім беру мәселелерін кешенді түрде шеше білу. «Университеттік білім» тұжырымдамасын талдай отырып, Халықаралық жоғары білім академиясының ғалымдары В.Е. Шукшунов, В.Ф. Взятыхшев, Л.И. Романкова қазіргі кезде жоғары білім беруді реформалау кезек күттірмейтін қажеттілік екенін атап көрсетеді [107]. Тәуелсіздік алған қысқа тарихи кезеңде Қазақстан экономикада, әлемдік өркениетке интеграциялануда, жаңа прогрессивті технологияларды қолдануда қуатты серпіліс жасады, бұл елдің әлеуметтік-экономикалық даму перспективаларын анықтауға негіз болды. Осы тұрғыда қазіргі заманғы университеттік білім берудің рөлі мен маңызы арта түсті. Даму индикаторы елдің әлемдік қауымдастықтағы орнын айқындай отырып, елдің экономикалық қуаты мен ұлттық қауіпсіздігінің маңызды факторы және негізі бола отырып, қоғамдағы өмірдің жаңа сапасының негізін құрайтын әлеуметтік қайта құру деңгейінің критерийі ретінде қызмет етеді. Өз кезегінде әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі өзгерістер білімге әсер етеді. Білімді мобильді болуын және жаңа тарихи кезеңнің міндеттеріне барабар жауап беруін талап етеді. Бұл тыңдаушылардың шығу тегін анықтайды. Сондықтан біз лицей – гимназияларды бітірген оқушыларды қарастырамыз [108].

Лицей - гимназиялардың оқу орындарының ерекше типтері ретінде біздің елімізде, ширек ғасырға жуық қайта пайда болды: «1980 жылдардың соңында КСРО-ның бүкіл білім кеңістігі күтпеген жерден жаңа «педагогикалық өсімдіктермен» лицей - гимназиялармен қамтылды» [109], «... олар біздің қоғамдағы қайта құру процестерінен туындаған демократиялық өзгерістерге деген үмітпен көтерілді» [110]. Біздің елімізде бір уақытта болып жатқан жаңа типтегі мектептер мен әлеуметтік процестер арасындағы байланысты, осы тақырыпта жазған барлық авторлар атап өтті:

«Қоғам өміріндегі радикалды және қар көшкініне ұқсас өзгерістер уақыты халықтық білім беру жүйесіне де әсер етті: білім беру мекемелерінің инновациялық типтері пайда болды» [111]. Әдетте «лицейлердің, гимназиялар мен колледждердің алғашқы құрылуы суық қырағылық пен сақтықтан гөрі эмоционалды импульстар арқылы өсиет етілді» деп қабылданған. Мұндай бастама жалпы әлеуметтік оқиғаларға, құбылыстарға немесе процестерге тән» [112]. «Гимназия жаңа типтегі оқу орны ретінде уақыттың қажеттілігіне қарай барынша бейімделуі мүмкін. Білімгерлерті деңгейлестіруден аулақ бола отырып, ол қоғам азаматтарының деңгейге түсуіне жол бермеді» [113]. «Гимназия - қоғамның белгілі бір әлеуметтік тобының сұранысына қызмет етуге бағытталған орта білім беру ұйымының дербес типі» [114]. «Әлеуметтік-мәдени аспект бойынша сол кездегі лицей - гимназия, ең алдымен, өздерін өте жоғары құндылықтардың тасымалдаушысы деп жариялаған «ата-аналар - мұғалімдер - оқушылар» жабық топтары екендігі, сонымен қатар тәрбиелік қана емес, сонымен қатар әлеуметтік және жалпы мәдени болып табылатындығы айқын болды. Қоғамда барлығы бірауыздан интеллектуалды элитаны жаңғырту туралы айтты» [115]. «Негізін салушы әкелер» «гимназиялар интеллегенция отбасыларының балаларына арнайы жасалғанын» жасырмады [116]. Басқалары гимназияның ұлттық мектепті көрді: «Біз болашақ православие мектебінде Ресейдің православие мектебіне тиесілі екендігіне сенімдіміз: біздің елде православтық білім мен тәрбиеге балама жоқ» [117]. Гимназиялардың пайда болуы білім беру стереотиптерінен шығуға, баланың психологиялық, физиологиялық, интеллектуалды мүмкіндіктерін максималды түрде ескеретін білім мазмұнын құруға, білім беру процесін дараландыруға, ізгілендіру және демократияландыру принциптеріне негізделген педагогикалық әрекеттерді жаңартуға ұмтылудан туындады. Гимназиялардың пайда болуы жалпы орта мектептен кетуге және белгілі бір санаттағы балаларға элиталық білім беруге (білім деңгейі жоғары) мүмкіндік беретін жаңа ұйымдастырушылық-педагогикалық құрылымды құруға бағытталған әлеуметтік-педагогикалық эксперименттің өзіндік түрі болды [118]. Авторлардың бірі оны әдемі түрде айтқанындай, «Қазіргі заманғы гимназия - бұл ерекше және болашағы зор құбылыс. Тек өте жақсы мұғалімдер мен өте жақсы балалар өте жарқын нәрсе жасады, сондықтан біз бүгін оны түсінуіміз керек» [119]. Білімгерлерді іріктеу көбінесе лицей – гимназиялар ұлттың жаңа интеллектуалды элитасының ұстазы болуға арналды, ал «элитаризм қабілетті және дарынды балалар мен жасөспірімдерді, сондай-ақ әлеуетті қабілеттері бар балаларды тәрбиелеуге жағдай жасаудан тұрады, бірақ әр түрлі себептері ашылмаған» [120]. Кейде мұны аздап түсінетін: «гимназия - бұл интеллектуалды қабілеттері жоғары, оқуға деген тұрақты оң мотивтері бар дарынды балалармен жұмыс істеуге бағытталған арнайы оқу орны» [121], «Элиталық білім дегеніміз - оқушылардың интеллектуалды психофизикалық мүмкіндіктерін ескере отырып, стратегиялық білім бере отырып, жоғары деңгейдегі және сапалы білім беру ...» деген көзқараспен бөлісуге болады [122]. Қарапайым тілмен

айтқанда «элиталық білім сапалы білім берудің синонимі ретінде көрінеді» [123].

90-жылдардың екінші жартысында Ресейдегі гимназиялар санының қарқынды өсуі тоқтап, олардың белсенділігінің жаңа кезеңі басталды, оны саяси әлеуметтік, экономикалық және мәдени мәселелер кешеніне байланысты гимназияны дамытудың ықтимал жолдары туралы ойлаудың басталуы деп атауға болады. 90-шы жылдардың аяғында білім беру қызметтері нарығы әр тараптандырылды және қанық болды, ал жаңа гимназиялардың ашылуы аттестаттау мен аккредиттеу процедураларымен едәуір қиындады.

Өте қысқа мерзімде заманауи гимназия баға жетпес тәжірибе жинақтады, сондай-ақ гимназия қызметінің моделі 1-кестеде көрсетілген, сынап көрді:

- мәдениеттің басымдылықтарымен анықталатын білім мазмұны;
- тілдер мен әдебиеттерді зерттеуге ерекше көңіл бөлінетін лингвистикалық;
- гуманистік, әр баланың жеке басын қалыптастыру мен дамытуға бағытталған;
- кез-келген ғылымды игерудің әмбебап құралы ретінде қазіргі тілдерді меңгеруге бағытталған әмбебап білім моделі;
- интегративті мамандықтардың біріне бағытталған педагогика;
- мектептің әлеуметтік және өндірістік ортасының қажеттіліктерін қанағаттандыратын;
- әлеуметтану факторы ретінде ауылдың ерекшеліктерін ескере отырып, ауылдық және басқалар.

Кесте 1 – Гимназия қызметінің моделі

Мәдениет	Басымдықтары айқындалған білім берудің мәдени мазмұны;
Лингвистика	Тілдер мен әдебиеттерді зерттеуге ерекше көңіл бөлінеді.
Гуманистия	Әр баланың жеке басын қалыптастыру мен дамытуға бағыты.
Әмбебап	Білім кез-келген ғылымды игерудің әмбебап құралы ретінде қазіргі тілдерді игеруге бағытталған.
Педагогика	Интегративті мамандықтардың біріне бағытталған.
Нақты	Мектептің әлеуметтік және өндірістік ортасының қажеттіліктерін қанағаттандыру;
Ауыл	Әлеуметтану факторы ретінде ауылдың ерекшеліктерін ескере отырып және т.б.

Гимназиялық білім, әрине, білім беру стратегиясының жаңа тенденцияларына сәйкес келеді. Адамның әлеуметтік өмірдің барлық салаларында маңыздылығының өсуі, білімнің әлеуметтік (рухани, ғылыми, экономикалық, саяси) дамудың негізіне айналуы, адамзаттың жоғары ақпараттық технологиялар дәуіріне енуі, мұнда әр адамның өзін-өзі дамыту қабілеті шығармашылық әлеуетінің басты шартына айналады [124]. Гимназиялық білім берудің мәнін анықтаудың жүріп жатқан процестері жалпы алғанда өте жемісті деп танылуы мүмкін және гимназиялардың қазіргі Қазақстанның білім беру кеңістігінде лайықты орын алатындығына, олардың нақты мақсаттарын айқындайтынына және тиісті функцияларын орындайтындығына әкеледі. Қазіргі гимназиялар Қазақстанның жаппай жалпы білім беретін мектебі үшін «жақын даму аймағын» анықтауға әбден қабілетті [125]. Әдебиеттерді, педагогикалық мерзімді басылымдарды талдау елдегі гимназиялық білімнің қалыптасуы мен дамуына әлеуметтік сипаттағы факторлардың (демократияландыру, азаматтық қоғамның қалыптасуы), ғылым мен техниканың дамуына, сонымен қатар педагогикалық ғылым мен практикадағы қайшылықтарға байланысты екендігін көрсетті және бұл факторлардың көрінісі нақты тарихи сипатқа ие. XIX ғасырдың ортасында қолданыстағы факторлар кешені гимназияны практикаға бағытталған білім беру мекемесіне айналдырып, ғылымдардың табиғи циклінің құндылықтарына қарай шешуші бұрылуына негіз болды. Иерархия қағидасына сәйкес барлық осы шарттардың ішіндегі басымдығы ғылыми (жаратылыстану ғылымдарының дамуы, технология саласындағы жаңалықтар) және экономикалық (елдегі нарықтық қатынастардың қалыптасуы) болып табылады [126].

XX ғасырдың аяғында қазіргі заманғы гимназиялардың пайда болуы сәл өзгеше мазмұнмен толтырылған сол факторлар кешеніне байланысты. Біздің заманымыздың жағдайларының арасындағы басымдылықты әлеуметтік-экономикалық (шығармашылық еркіндігі, экономикалық тәуелсіздік, «үшінші биліктің» пайда болуы) және педагогикалық лайықты (педагогиканың гуманистік парадигмасын бекіту) деп санауға болады. Дамуды сызықтық процесс деп түсінуге болмайды. Сонымен, нақты әлеуметтік-тарихи даму артқа шегініп, үнемі жағына қарай ауытқу мен жүреді. Лицей – гимназияларды бітірген білімгерлертер арасында ерекше қарқындылық байқалады. Айтылғанды қорытындылай келе, жұмыста қойылған міндеттер шешілді деп айтуға болады. Гимназиялық білім берудің әртүрлі модельдерін зерттеу, гимназиялардың тарихы мен заманауи мәселелерін, өткен және қазіргі гимназияларда жекелеген пәндерді оқытудың ерекшеліктерін салыстырмалы түрде талдау.

Оқу процесіне қатысушы жаңа типтегі мұғалімді даярлайтын, тәрбиелеу мен оқытудың, дарындылық пен шығармашылықты дамытудың технологияларын меңгерген, әдіскерлік мәдениетке ие маман ретінде жаңа формация педагогінің пайда болуы - бүгінгі уақыттың талабы. Жаңа формация мұғалімі білім берудің жаңа парадигмаларын көрсететін жаңа

кәсіби ойлау жүйесі мен сананы меңгеруі керек (А.А.Касьян, Н.Д. Никандров, В.Н. Максимова).

Бұл талаптарды оқу орындарында шығармашылығы мен біліктілігі жоғары, әр пәнді оқытуды жетілдіріп, әр сабақтың тиімділігін өмірмен, ғылым мен техника жетістіктерімен байланыстыра білетін жаңашыл оқытушылар ғана жүзеге асырады. Сондай-ақ сурет 1 - әдістемелік қызмет құрылымы танысуға болады.

Сурет 1 - Әдістемелік қызмет құрылымы

Осы орайда Атрауда №3 Құрманғазы кәсіптік лицейінде педагогикалық ұжым «Оқу-тәрбие үрдісінде жаңа технологияларды қолданып, білім беру мазмұнын, жұмыс әдістерін жетілдіру арқылы оқытудың сапасын арттыру» проблемасы бойынша оқытушыларға, өндірістік оқыту шеберлеріне, топ жетекшілеріне оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуде, оларды шығармашылық әрекетке баулуда білім беру саласындағы жаңалықтарды, озық педагогикалық тәжірибелерді зерттеп, жинақтап таратуда, кәсіби біліктілігі мен теориялық білім деңгейін көтеру ісінде нақты ғылыми-әдістемелік көмек көрсету, оқытушылар қызметінде диагностика мен бақылаудың түрлерін және үлгілерін жетілдіру сияқты өзекті мәселелерді зерттеу үстінде.

Кафедра міндеттері: жаңа технологияларды қолдану арқылы студенттердің білім сапасын арттыру.

1. Оқушылардың білім мониторингі:

1-ші жылға қарай; А) ай сайынғы табыс, сапа; Б) жыл сайынғы табыс, сапа; В) жарты жылдық табыс, сапа; Г) жылдық табыс

2. Оқу жоспарының орындалуын бақылау;

3. Бақылау-инспекциялық жұмыстар;
4. Студенттердің білім сапасын арттыру бойынша жұмыс;
5. Әдістемелік кеңес алдындағы ай сайынғы есеп.

Пәндік бірлестіктердің міндеттері: оқытушылардың, өндірістік оқыту шеберлерінің оқыту сапасын арттыру.

1. Мұғалімдердің сапалық құрамы (білімі, санаты, оқыту тәжірибесі және т.б.). 2. Әр мұғалімнің жеке даму картасы. 3. Кәсіби даму. 4. Сынақ сабақтарын өткізу. 5. Семинар және конференция енгізу. 6. Сабақтың тиімділігін арттырыңыз. 7. Мұғалім жұмысының диагностикасы. 8. Мұғалімнің жұмысына бағалау жүргізу. 9. Интерактивті құрылғыларды пайдалану. 10. Әдістемелік құралдар жазу. 11. Сабақ жоспарларының электрондық нұсқасының болуы. Сурет 2 - әдістемелік жұмыс моделі келешек білімгерлердің білім алудағы моделі

Сурет 2 - Әдістемелік жұмыс моделі

Зерттеу: лицейлерде мониторинг орталығы болды. Ол оқытушылар мен өндірістік оқыту шеберлері, қиындықтар мен проблемаларды анықтайды, қадағалайды, сондай-ақ жоспарлайды, қажетті семинарлар, конференциялар мен тренингтер. Тәжірибелік сабақтар тәжірибелі мұғалімдер үшін өткізіледі, ал жыл соңында жас мұғалімдер үшін есеп беру сабақтары жоспарланып, өткізіледі. Диагностика нәтижелері электронды жүйеде жинақталады. Ай сайын тиімділік көрсеткіштерімен рейтинг жарияланады. Нәтижелері жоғары қызметкерлерге сыйақы тоқсан сайын беріледі.

Кеңес беру: Тәлімгерлер жас мамандарға оқу жылының басында директордың бұйрығымен тағайындалады. "Жас мамандар" бағдарламаны мектепте жас мұғалімдермен талдау, сабақ жоспарларын құру, күнтізбелік жоспар, сабақ түрлерін таңдау бойынша жұмыс істейді, кеңестер беріледі. Кәсіби дағдыларды дамыту мақсатында зерттелетін, проблемалық тараптарды диагностикалау бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірленеді:

1. Теориялық дайындыққа қойылатын міндеттер;
2. Өндірістік оқытуды ұйымдастыру;

3. Сабақты сараптау көрсеткіштері;
4. Сабақтың тиімділігін кестесінде көрсету;
5. Портфолиосын қалыптастыру;
6. Жыл мұғалімі, жұмыстың жетістіктері.

Жобалау қызметі кәсіби білім беру стандарттарына сәйкес келетін мамандыққа қойылатын талаптардан бастап барлық оқытушылар оқу жоспарларын, күнтізбелік, тақырыптық, конспектілерін, сабақ жоспарларын, дәріс тест тапсырмаларының жинақтарын, электрондық жазбаларын, бақылау жұмыстарының оқу-әдістемелік әдебиеттер электрондық нысандарын әзірледі.

Сарапшы: әдістемелік зерттеу оқу процесінің тиімділігін арттыру мақсатында түрлі конкурстар мен жарыстар өткізіледі. Лицейлердің әдістемелік конкурсында ол "әдіскер шығармашы" номинацияларын алды.

Кіріспе: білім беру сапасын арттырудың негізі білім беру процесінде инновациялық ізденістер пайдаланумен нақты байланысты болады. Білім беру үдерісіне оқыту технологияларын игеру және ұсынумен айналысатын 4 шығармашылық топтар бар.

Оқу үрдісіне оқытудың модульдік технологиясын енгізу (жетекшісі Ханафина Г. С. - әдіскер).

Оқу процесіне жаңа технологияларды ендіру (Е.Исмаилова - арнайы технологиялар оқытушысы).

Аудиторияларды талаптарға сәйкес жабдықтау (М. Оразов - директордың орынбасары).

Шеберханаларды талаптарға сәйкес жабдықтау (Б.Өтегенов - директордың оқу ісі орынбасары).

Инновациялық технологияларды пайдаланудағы мұғалімдердің тәжірибесі лицейдегі семинарлар мен мастер-кластар арқылы таралады. Лицей оқытушылары сондай-ақ облыстық, халықаралық конференцияларға, республикалық, семинарларға қатысады және педагогикалық қоғамдастықпен өз кәсіптікпен бөліседі. Жаңа ақпараттық - технологияларды енгізуді жетілдіру мақсатында Ресейдің Красноярск, Астрахан облысының, Володар аудандарының кәсіптік білім беру ұйымдарымен ынтымақтастық жолға қойылды.

Модульдік пәнді білім беру (Б.Мендалиев, Н.Ислямов, Г.Ханафина, Л.Дуйсенова, А.Койсова, Л.Золотовская), деңгейлік оқыту (Б. Ахметова, М.Оразов), интерактивті оқыту (Р. Сандыбаева, Е.Исмаилова), Ақпараттық технологиялар (Г. Кисетова, К.Сәрсенова, А. Бекенова, А. Хайырлиев, Н.Әнуар) және басқалар.

Қарағандыдағы № 92 қазақ гимназиясының үлгісінде көрсетілгендей, этнопедагогика - бұл білім беру мекемесінің "ұлттық" мәртебесін ашып білім беру және тәрбиелеу жүйесі. Сондықтан гимназияда этнопедагогикалық білім мен тәрбиеге ұдайы көңіл бөлу және жетілдіру, сондай-ақ тиісті ғылыми жұмысқа қатысу мақсатында этнопедагогика зертханасы құрылды. Тарих, менталитет, философия және психология саласындағы зерттеулерді талдау барысында гимназияның этнопедагогикалық білімінің мазмұны

анықталып, жұмыс жоспары жасалды. Халықтық педагогиканың рәміздерін күнделікті сабақ жоспарының көрсеткіштерінің бірі ретінде ұсыну мұғалімдерді этнопедагогика негізінде сабақты өз бетінше оқуға итермелейді.

Педагогикалық процестің ұлттық мазмұны білім беру мен тәрбие мазмұнына ұлттық сипат беру арқылы ашылады. Енгізілген арнайы курстар кезең-кезеңмен сәйкес жүргізіледі.

Біз жасаған «білім беру мазмұнына ұлттық компонентті енгізудің технологиялық картасы» 2-кестеде келтірілген.

Тілдік блокта 1- сатыда – «Ана тілін дамыту», 5 – 8 сыныптарда «Ораторлық өнер» оқытылып, 9-сыныптарда күрделенген «Тапқыр тіл дамыту», ал III сатыда мазмұны ғылымыландырылған «Тәжірбиелік қазақ тілі» курстары жүргізіледі. Бұған қатар осы блокта 7- сыныптарда «Тіл », 8 - 9-сыныптарда «Абай білімін тану» курстарын жүргізу арқылы ұлттық тіл, әдебиет ғылымының мәселелері қарастырылып, III сатыда «Халықаралық әдебиет» курсы арқылы оның дүниежүзілік құндылықтарда алатын орны көрсетіледі. Тарихи өлке және мәдениеттану блогында осындай сабақтастық «Қарағанды танып білу» (1-сатыда), «Аймақтану» (2-сатыда), «Қоғамдық ортаның даму тарихы» (3-сатыда) және «Қазақ сал-дәстүр мәдениеті» (1-сатыда), «Ұлттық көркем мәдениет тарихы» (5- 8-сыныптарда), «Әлемдік көркем мәдениет тарихы» (9-10-сыныптарда) курстары, Қазақи және ғылыми дүниетанымдық «Ұлттық түсінік пен дүниетаным» (1-сатыда), «Білім алушы-оқушылардың қазақ халық педагогикасы негізінде» Пікір алмасу, ой бөлісу, Ұлттық түсінік, таным, Ұлттық құндылықтар (2-сатыда), «Халық педагогикасының негіздері» мен «Қазақ болмысы, рухының философиясы» (3-сатыда) және «Психологиялық қалыптасу», Тұлғаның өзін-өзі тануы және жантану, Ұлттық психология (1-сатыда), «Мамандыққа баулу, кәсіби бағдар беру» (2-сатыда), «Алғашқы түсінік беру», Кәсіп түрлері және оның мамандық ерекшеліктері, Тілдік аударма теориясы (3-сатыда) курстары арқылы жүргізіледі.

Тәрбие жаңару ұлттық педагогиканы жан-жақты қолдану - тәрбиеленушінің этно салт-сана, әдет-ғұрып, дәстүр негізінде адамгершілік, әдептілік, имандылық, салауаттылық, қайырымдылық, перзенттік борыш, өнерпаздық, бірлік, ата-текті қастерлеу, ар-намыстылық қасиеттерін дамытуға ықпал жасайды. Халықтық тәлім-тәрбиелік мұраларды оқу-тәрбие үдерісінде кеңінен пайдалануда немесе педагогикалық тәжірибеге ендіруде оларды байқау мен бакылау, сұрыптап талдау әрекеттері гимназия түлегінің деңгейлік модельдеріне сәйкес іске асады. Жаңа үлгідегі гимназияда халық болмысы мен құндылықтарының мазмұнын жеткізудің негізгі мақсаты оқушының санасында ұлттық бірегейлік, өзіндік сана-сезім, өзіндік сана-сезім, Патриотизм, туған жерге, біртұтас отандас болып табылатын халықтарға деген сүйіспеншілік рухын орнықтыру. Отанына деген сүйіспеншілік пен мақтаныш сезімін дамыту, ана тілі (қазақ тіліне деген құрметті тәрбиелеу болып табылады) әдебиет, тарих, рухани және материалдық құндылықтарды меңгеру, ұлттық этика мен әдет-ғұрыпты

меңгеру, оқушыларды бейбітшілік пен келісім рухында тәрбие беру, басқа халықтар мен ұлттардың мәдениетін, өнерін, тілін, өмір салтын құрметтеуге тәрбиелеу.

Кесте 2 – білім беру мазмұнына ұлттық компонентті енгізудің технологиялық картасы

Сыныптар	1,2,3,4	5,6,7,8,9		10,11
Сатылық кезеңдер	1- сатылық кезең	2-сатылық кезең		3- сатылық кезең
Блок				
Тіл	Ана тілін дамыту	Ораторлық өнер	Тапқыр тіл дамыту	Тәжірбиелік қазақ тілі
		Тіл	Абай білімін тану	Халықаралық әдебиет
		ҚР Ана тілді тану кіріспесі /Лингвострановедение/		Аударма мағнасы теориясы
Тарихи өлке және мәдениеттану	Қарағанды танып білу	Аймақтану		Қоғамдық ортаның даму тарихы
	Қазақ сал-дәстүр мәдениеті	Ұлттық көркем мәдениет тарихы		Әлемдік көркем мәдениет тарихы
Қазақи және ғылыми дүниетанымдық	Ұлттық түсінік пен дүниетаным	Білім алушы-оқушылардың қазақ халық педагогикасы негізінде		Халық педагогикасының негіздері
		Пікір алмасу, ой бөлісу	Ұлттық түсінік, таным	Қазақ болмысы, рухының философиясы
	Психологиялық қалыптасу	Тұлғаның өзін-өзі тануы және жантану		Ұлттық психология
Мамандыққа баулу, кәсіби бағдар беру	Алғашқы түсінік беру	Кәсіп түрлері және оның мамандық ерекшеліктері		Тілдік аударма теориясы

Гимназияның мектебі этно компонент енгізудің тиімділігі білімгерлердің тәрбиелік деңгейін анықтау барысында. Бақылау мектептерімен (Қарағанды қаласындағы облыстық №7 мектеп-гимназия мен Жезқазған қаласындағы №8 гимназия) салыстыра отырып алынған нәтижелерді 3-кестеден көруге болады.

Ұсынылып отырған гимназия шәкірті мен түлектері моделдерінде көрсетілген когнитивтік, рухани-адамгершілік, психо-физиологиялық құбылалар алынды, әлеуметтік, арнайы тест сұрақтары арқылы жыл сайын мониторинг жасалып отырылды. Оқушылардың тәрбиелік деңгейлерін салыстырып талдасақ, №92 гимназия оқушыларының тәрбиелік көрсеткіштеріндегі ұлттық сипат беретін көрсеткіштер бойынша зерттеудің алғашқы жағдайында төмен екендігі көрінеді.

Кесте 3 – Гимназияның мектебі этно компонент енгізу және көрсеткіш пайызы

Тәрбие деңгейі	Эксперименттік гимназия оқушылары (№92ҚГ)		Бақылау гимназия оқушылары (№7МГ)		Бақылау гимназия оқушылары (№8Г)	
	Эксперименттің басында (2000ж)	Эксперименттің соңында (2004ж)	Эксперименттің басында (2000ж)	Эксперименттің соңында (2004ж)	Эксперименттің басында (2000ж)	Эксперименттің соңында (2004ж)
Рухани-адамгершілік құбылысы	67,4	88	73,5	87,4	74,9	88,11
Когнитивтік құбылысы	71,8	88,1	79,1	87,5	81,4	88,1
Әлеуметтік құбылысы	73,2	84,4	77,8	83,6	79,3	84,2
Психо-физиологиялық құбылысы	81,7	86,6	80	85,2	80,6	85,5

№92 орыс орта мектебінің ішінен болашақ қазақ гимназиясы 1996 жылы ғана ашылған еді. Басында біз бұл негізінен орыс тілді балалар деп айтқан кезде қателеспедік. Профессор-оқытушылар құрамының қалыптасуының жаңа кезеңі басталды.

Егер біз 2004 жылғы жағдайды салыстыратын болсақ, онда осы үш оқушының білім деңгейінде ерекше айырмашылық жоқ, ол дамуда тең болды. Біз екі мектеп оқушыларының білім деңгейінің жоғарылағанын байқаймыз (3-кесте).

Оқушы жеке басы динамикалық құбылыс болғандықтан, оқытушылар құрамы білім беру деңгейінің нәтижесі де өзгермелі екендігіне үнемі назар аударған жөн деп санаймыз.

Оқытушылар құрамы алдында сапа саласын кеңейте отырып, сапа көрсеткіштерін өлшеу әдістері анықталды және гимназиядағы педагогикалық инновацияларды басқарудың бүкіл процесі «сапа» шешуге жолданған. Мектептің дамуы «сапа» үш құбылысқа бөлінді: Білім деңгейі, даму деңгейі, білім деңгейі. Осы үш мәселені жан-жақты шешу үшін, ең алдымен, сапа менеджменті бағдарламасын жасау қажет.

Гимназиядағы жалпы білім беру сапасы жақсы деп айта аламыз. Үздік гимназия түлектерінің 100% - ында үнемі гранттар бар. Біз бұл жақсы

көрсеткіш деп санаймыз. Жалпы республика бойынша 2003 жылы мемлекеттік кешенді тестілеудің қорытындысы бойынша ол 100 үздік мектептің қатарына енді.

Ұлттық бірыңғай тестілеу нәтижесінен көріп отырғанымыздай, республикада 101-120 балл жинаған мектеп түлектері 0,7% - ды құрайды, №92 қазақ гимназиясында бұл көрсеткіш 1,25% - ды құрайды, 1,7 еседен астам. Ал енді, 71-100 баллды республика бойынша 14%, гимназияда 40% көрсетті, 2,8 баллды елдегі орташа көрсеткіштен есе жоғары, 0 жинаған бірде-бір түлек жоқ.

Негізгі үш пән (қазақ тілі. Қазақстан тарихы, математика бойынша) білім сапасы 75,9% - ды, төртінші пәндер бойынша 89,6% - ды құрады (Жаңа типті мектептердегі оқытылатын пәндердің сапалық көрсеткіші 4-Кестеде, 1-диаграмма). Мектепшілік бақылау кезінде бұл көрсеткіштерден ерекше ауытқулар жоқ.

Кесте 4 –Жаңа типті мектептердегі оқытылатын пәндердің сапалық көрсеткіші

№	Пәндер	Тапсырған оқушы саны	Орта балл	Сапа
1	Қазақ тілі	80	22	83%
2	Қазақстан тарихы	80	17,3	81%
3	Математика	80	11,4	62%
4	Қазақ әдебиеті	2	19	100%
5	Ағылшын тілі	6	22	83%
6	Физика	21	14,15	90,3%
7	Биология	8	17,4	88%
8	Дүние жүзі тарихы	10	14,2	70%
9	География	33	17	73%
Жалпы		80	67	45%

Осылайша, егер педагогикалық инновациялар бойынша басқару қызметі оқу-тәрбие процесін басқару және сараланған (сараланған) оқыту және этнопедагогика тұрғысынан мазмұны бойынша біріктіруді көздейтін болса, онда оның тиімділігі қамтамасыз етіледі, бұл педагогикалық инновациялардан басқару негізінде ұлттық гимназияны құрудың педагогикалық шарты және ол алған зерттеудің біріктіруші (біріктіруші) қызмет ретінде ғылыми болжамы болып табылады (мүмкіндіктер) бұл дәлелденген деп қорытынды жасауға болады. Ұлттық гимназияның адамы мен оқушысының ерекшелігі-сапалы білімі бар, өзінің ұлттық құндылықтарын жетік меңгерген, оларды жүзеге асыратын және өз ұлтының әлемдік өркениеттегі орнына еркін бағдарланған адам.

Елдің егемендігі, дамуының барлық салаларына әсер етеді. Жаңа идеялар білім мен тәрбие саласындағы талаптар мен көзқарастардың

өзгеруіне байланысты туындайды. 1996 жылы ата-аналардың, ғалымдардың, мұғалімдердің, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қолдауымен қаладағы № 92 орыс мектебінде бірнеше қазақ сыныптары ашылды. Сол жылдан бастап, аралас мектепте эксперимент алаңы, содан кейін эксперименттік гимназия ретінде жұмыс істей бастады. Басты мақсат ұлттық гимназия деңгейіне көтерілу, яғни қазақ гимназияның моделін құру болды.

«Қазақ білімінде бірінші күннен бастап көптеген кемшіліктер бар. Біріншіден, оқулықтар, кітаптар жоқ. Екіншіден, қазақ мектебіне арналған бағдарлама жоқ. Үшіншіден, баланы оқыту ғылымын білетін мұғалімді аз адамдар біледі. Академиялық жұмыстың үш жағы үш нәрсеге негізделген: біреуі ақшаға, біреуі құралға, біреуі мұғалімге. Егер осы үш тірек бір мезетте тең болса, онда оқыту тура, бүгілмей және ауытқымай жүреді», - деп ХХ ғасырдың басында халқымыздың көрнекті қайраткері, ғалым, ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы осылай деді [127].

Өздеріңіз білетіндей, ғасырдың соңында да бізге үш тұғырда тең келер ешкім болған жоқ, бірақ біз ТМД-да білім беру саласында болып жатқан үрдісті ұстандық. Сондай-ақ, кеңестік кезеңде мектептер негізінен бірдей болғандығы белгілі. Сондықтан ұлттық гимназияның моделін құру үшін озық шетелдік тәжірибені басшылыққа алу, білім беру мазмұнын жаңарту және педагогикалық процесті басқарудың ғылыми жаңалықтармен айналысу қажеттігі туындағаны кездейсоқ емес. (Сурет 3- Модель үлгісі суретте көрсетілген).

Осы бағытта жүзеге асырылатын шаралардың бірі-үздік әлемдік тәжірибелерге негізделген этнопедагогикаға негізделген гимназия моделін ұсыну.

Сурет 3 - Модель үлгісі

Модельдегі көк түс-бұл көк аспан, бейбіт өмір аясында әлемнің символы. «Педагогикалық тәжірибе» деген Сыртқы сөз оқытушылар құрамының білім беру процесінде үздік әлемдік практикаларды сарапшылық

түрде пайдалануының көрінісі болып табылады. TTS қоршаған ортасы: басқару, маркетинг, мониторинг теориялары. Білім беру мазмұны мен оқу жоспарлары - гимназия моделінің ұлттық профилін анықтайтын символ, халықтық педагогиканың символы. Лицей – гимназия - бұл жаңа қоғамдағы және әлеуметтік ортадағы инновациялық, ресми орта, онда егемен елдің гимназиясы студенттерге өмірлік тәжірибе береді. «Гимназия 92» сөзі бұл модель осы гимназияның тәжірибесі негізінде құрылғанын көрсетеді. Біз ұлттық гимназияның жоғарыда аталған моделінің мазмұнын ашамыз. Педагогикалық практика педагогикалық ғылымның салыстырмалы жүйесіне бағынады: өткен ғасырдың 30-шы жылдары Америкада және 60-шы жылдары әлемнің жетекші мектептерінде мектептерді дүр сілкіндірген өткір мәселе - білім беру мен оқытудағы саралау үрдісі пайда болды [128].

Гимназияда сараланған идея 1998-1999 оқу жылында пайда болды. Бірінші кезеңде эксперимент мәселесі бойынша ой-пікірлерді анықтау бағытында оқушылар мен ата-аналарға сауалнамалар алынды. Оқушылардың 38% - ы параллель сыныптардың бірінен екіншісіне ауысуға қарсылық білдірді. «Біз бастауыш мектепте бірге оқитын жолдастарымыздан ажыраймыз, ал мұғалімдер мен сынып жетекшілері өзгереді, сондықтан біз мектепті бітіргенше бір сыныпта отырамыз», - деді ол. Сондай-ақ, ата-аналардың 30% - ы «мұндай эксперимент жүргізу Оқу қабілеті төмен студенттердің дисквалификациясына әкеледі, олардың білімі бұрын-соңды болмағандай төмендейді, өйткені егер жиналған сыныптарда рөлдік модель бола алатын студенттер болмаса, олар білімге теріс әсер етеді» деген пікірде болды. Саралау идеясын енгізу кезінде мұғалімдер тарапынан осындай эксперименттің толық қолдауымен олардың 40% - ы экспериментке әдістемелік тұрғыдан дайын болмады, яғни бастапқы кезеңде көптеген мұғалімдер жасырын қарсылықта болып көрінді. Мектеп басшылығының өкілдеріне бағытталған 1-курста жүргізілген эксперименттік бағдарламалардың жұмысы барысында толықтырулар мен жақсартулармен түрлі түзетулер енгізілді. 1. педагогикалық процесті дидактикалық деңгейде ұйымдастыруға және өткізуге бағытталған ғылыми-әдістемелік бағыттағы конференциялар, оның барысында ата-аналар мен оқушыларға жаһандық жағдайда сараланған білім берудің іргелі негізін құрайтын педагогикалық ғылым саласындағы инновациялар түсіндірілді және оқытушылар құрамындағы педагогикалық қоғамдастық пәндік және сыныптық ерекшеліктерді ескере отырып, ғылымда әдістемемен, әдебиеттермен толықтырылды, семинарлар өткізілді, оған жоғары білім орындарынан ғылымның түрлі салаларының ғалымдары келіп, түсіндіру және әдістемелік көмек жасалды.

Осыдан кейін жоғарыда аталған объективті кедергілер айтарлықтай төмендейді. № 92 қазақ гимназиясының басқа инновациялық мектептерден басты ерекшелігі-оқушыларға мектеп бітіргенге дейін гимназия сыныбын үш рет таңдау құқығы беріледі. Бірінші кезең - 5-сыныпта, 2 - кезең-8 - сыныпта, 3-кезең-10-сыныпта. Осылайша, оқушының зияткерлік деңгейін, пәнге деген

қызығушылығын ескере отырып, оқытудың әртүрлі процестері бар. Бүгінгі таңда оқушылардың 26% - ы қайтадан гимназиядағы сабақтарды таңдайды.

2 ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЛИЦЕЙ – ГИМНАЗИЯ ТИПІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ПЕДАГОГИКАНЫҢ ҮДЕРІСТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТӘЖІРБИЕЛІК ЖОЛДАРЫ

2.1 Лицей – гимназия типіндегі білім беру мекемесіндегі оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың бағыттары мен тәжірбиелері

Қазақстанда соңғы жылдары болып отырған білім беру үдерісі дамуындағы толық картинаны қайта құру - білім берудің саяси және педагогикалық мақсаттары мен құндылықтары, реформаларының бағыттылығы немесе «педагогикалық парадигма» тәрізді компоненттерінің өзара әрекеттестігі бейнеленуге тиісті және нәтижесінде, көрсетілген даму кезеңіндегі білім беру жағдайының дамуы мен қалыптасуы динамикасын түсіну мен тарихи реконструкциялау сияқты мақсаттарға бағытталған тарихи-педагогикалық зерттеу нысаны болғандықтан, арнаулы зерттеулердің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Қазіргі әлемде және Қазақстандағы өзгерістер білім беруді реформалау қажеттілігінде, ол қазіргі түсінікте тәрбиеленетін табиғатпен оны ұйымдастыру формаларының бара-барлығының талаптарына жауап беруі, оқушының ұжымдық-қоғамдық, табиғи және жеке тұлға ретінде жүзеге асырылуы үшін жағдай жасауы, білім берудің ұлттық руханилықпен байланысын күшейту, мәдени-гуманистік доминанттарды күшейту үшін жағдай жасауы тиіс. Қазақстан Республикасының Білім беру туралы заңы білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың ұстанымдарын айқындап, білім беру саласында азаматтардың құқына мемлекеттің кепілдігін, білім мен тәрбие берудің тілі, мемлекеттік білім берудің стандарттары, білім беру жүйесі, білімді беру жүйелеріне міндеттері, білім берудің бағдарламалары мен деңгейлері, білім беру жүйесін басқару, білім беру үдерісі субъектілерінің әлеуметтік кепілдіктері, білім беру саласындағы халықаралық қызмет, білім беру саласындағы заңды бұзуға байланысты жауапкершіліктерді қамтиды [129, 130].

Ш.Т. Таубаева зерттеулері көрсеткеніндей халықтың барлығының бірдей білім алу мүмкіндігі, білім берудің зайырлық сипаты, жеке тұлғаның білім алуын ынталандыру және дарындылықты дамыту, білім беру сатыларының жалғасын қамтамасыз ететін процестің үздіксіздігі, оқыту мен тәрбие берудің тұтастығы, білім беру ұйымдарының академиялық еркіндік өкілеттігін кеңейту, білім беруді басқарудағы демократиялық сипат. Білім берудің гуманистік және өркениеттілік сипаты, ғылым-білімнің өндіріспен интеграциясы, оқушылардың кәсіби бағдарлануы, т.б. мәселелер қарастырылған [131].

Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде әлемдік аренада өзіндік орнын алуымен байланысты қазақ ұлтының және қазақстандық өзге де халықтардың рухани өмірінде мәдени жаңа үдерістер өркен жая бастыды. Мемлекеттік саясаттағы халыққа білім беру, ғылым мен мәдениет өз дамудың өзіндік бағыт-бағдарына ие болды. Себебі, өткен Кеңес Одағы

кезеңіндегі авторитарлық және коммунистік партия идеологиясындағы саяси құрсаудың бұғауынан босады. Бұл өтпелі кезеңдегі орын алған қиыншылықтарды жеңе отырып, егемендікті берік ұстап тұру мен мықты орнату болды және Отандық білім жүйесінде жаңашыл бағыттағы өзгерістер басымдық ала бастады. Бұндағы басты өзгерістер оқу мазмұнына байланысты жаңа жүйеге бағытталған білім стандарттары педагогикалық тәжірибеге енгізіле отырып, оқытудың жаңа әдістемесі мен педагогикалық технологиялар қоладныла бастады. Осындай басты өзгерістердің салдарынан лицей – гимназиялар типіндегі жаңашылдық және авторлық мектептер өмірлік тәжірибеден орын ала бастады. Бұның себеп-салдары кәсіптік білім беру саласында өз ықпалын тигізіп, түрлі өзгерістерге ұшыратты деуге болады. Оның көрінісі кәсіптік білім беруді жаңғыртудың сол кезеңдегі саяси бағыт ұстанымның шеңберінде оның құрылымы мен мазмұндық жүйелері трансформацияға ұшыруы болды. Басты бағыттық мақсат [132] отандық кәсіби білім беру жүйесінің сапасын алдымен еуропалық және содан кейін әлемдік стандарттарға сәйкес келтіру басшылыққа алынды. Бұл мәселе жоғары кәсіби білім беру жүйесіне әсер етті, оның нәтижесі ол бүгінгі күндегі отандық білім беру жүйесінің Болон процесіне мүше болып кіруі негізінде мазмұндық және құрылымдық жағынан жаңа сипатқа ие болуы, қайта құрылуы. Осы ықпал жасаушы жағдаяттар негізінде ашық ақпараттық қоғам, жаһандық үдерістер, білім берудің жаңа парадигмасы жағдайындағы дамудағы болашақ маманның кәсіби әлеуетін жетілдіру кәсіптік білім беруді жүзеге асыруда отандық дәстүрлердің ерекшелігін талдау қажеттілігі негізге алынды. Қазіргі Қазақстан ұлттық білім берудің жүйесінде жаңа үлгідегі оқу орындарын құру мен оны үздіксіз жаңарту үдерісінің жүйесін құраушы құрылым ретінде әрекет жасауда. Жаңа үлгідегі оқу орындары дарынды білім алушы-шәкірттерге көмек көрсету жолы, жаңа оқу жоспарлары мен бағдарламаларын, оқытудың жаңашыл технологияларын даярлауға, оқу-тәрбие үдерісін заманауи дидактикалық талаптармен қамтамасыз етуге ықпал жасайтын зерттеулер жүргізетін экспериментталдық алаң ретінде мәнге ие. Оқу орындары үздіксіз білім беру жүйесіне енуі - жаңа оқу орнында білім алу барысында көңілі толмауы мен білім мазмұнына қанағаттанбауы кез-келген білім алушы-шәкірт мемлекеттік стандартқа сәйкес білім беретін басқа құрылымға ауысуға құқылы. Жаңашылықтың сипаттағы мен мазмұндағы оқу орындарында тәрбиелеу мен оқытуда онтологиялық тәсілге - әрбір жеке тұлғаға мақсатты бағдарлы қатынас жасау мен оның шығармашылық қабілеті мен дарындылығын дамытуға психологиялық және педагогикалық қолдау жасап, ықпал ету. Осы негізден сол кезеңдегі білім беру құрылымдары жүйесі арқылы жаңашыл сипатқа ие болған мәдени-білім беру ортасын дамытудың нақты жағдайлары іске асырыла бастады. Осы бағыттағы арнайы зерттеулерде, танымдық негіздегі оқу-тәрбие беретін мекемелердің басымдықтары педагогикалық жүйедегі «ғылымды басқару мен жаңаша білім және әдістеме-тәжірибе» тұлғаның «білім алу, тәрбие беруді дамыту» деп түсіндірілетін білімнің тікелей нәтижесі - «ғылым», «басқару», «жаңа мазмұндағы білім» немесе «әдістемелік қызмет» деңгейінде емес, «тәжірибе»

ретінде берілген жүйенің құрылымдық құраушының деңгейінде өмірлік тәжірибеде жүзеге асырылатындығымен көрініс береді. Осыдан білім беру мен оқыту және тәрбиелеудің қалыптасуының жаңашылдық жағдаяттары мәселелерін зерттеудің хронологиялық шектік аумағын белгілеу бойынша арнайы зерттеу міндеті іске асырылады. Қорытындысында тарихи-педагогикалық зерттеулерді ғылыми-тәжірибелік тұрғыдан жүргізу сипатына ие болады, ал нәтижесі-белгілі бір хронологиялық кезеңде үдерістер мен олардың даму динамикасын қайта қарауға алып келеді [133]. Әлемдегі білім берудің жетекші идеясы сол сәттегі немесе уақыттағы жеке тұлғаның дамуына жағдай жасау болып табылады. Қоғамдық өмірді гуманизациялауға қажеттілік тұлғаның өзін-өзі белсендендіруі мен оның маңызды сапаларының болмыстық қырларының көрінісі мен негізделеді. Өзін-өзі өзектендіру мен белсендендіруді іске асыру қажеттілік – жеке тұлға іс-әрекетінің ішкі қозғаушы күші, ынталандырушысы болып табылатын жетекші қажеттіліктерінің бірі ретінде мәнге ие. Бірінші дәрежедегі мәні жеке тұлғаның өзін-өзі өзектендіру мен белсендендіруді әлеуметтік-үдемелі дамудың түрі – әлеуметтенудің бір бөлшегі ретінде өзін көрсетуге ынтасы болып табылады. Мұндай типке қабілетті тұлғаның дамуы үшін жағдай жасау – заманауи мектептердің басты міндеті болып табылады. Қазіргі мектеп – оқушыны өз өмірінің субъектісі ретінде қалыптасуына қажетті жағдай жасауға бет бұрды. Мектептің тәжірибелік қызметі білім алушылардың өзін көрсетуге мүмкіндік беретін білім беру ортасын құру үшін жасалған тәжірибелік талпыныстары: білім беру деңгейін көтеруді қамтамасыз ететін оқу-тәрбие мекемелерінің (лицей, гимназия, авторлық мектептер) пайда болуы; оқушылардың кәсіби өзін анықтау мәселесімен ерекшеленетін кәсіби білім беруді енгізу; танымдық қызығушылықтарын ескере отырып, оларды шығармашылық бірлестіктер жұмысына бейімдеу, т.б. Оқу мен тәрбие беретін мекемелерді жетілдіру бағыттарын іздеуде барлық оқушылардың танымдық қабілеттері мен қызығушылықтарын қанағаттандыруға бағытталған бейімделу мектебін құру идеясы да орын алған болатын. Бұл әрбір жаңа типтегі білім беру мекемелерінің өз ерекшеліктерінің бар болуы керек деген идеяны басшылыққа алады. Олардың мазмұны мен оқыту түрлері – функционалды тағайындау, кәсіптік оқыту, орналасу орны, сол аймақтың әлеуметтік-экономикалық сипаты, оқушылар мен педагогтардың құрамы, мәдени-эстетикалық және өзге де басымдықтарына т.б. сияқты нақты жағдайлармен анықталады [134]. Мұндай зерттеулер барысында біз тарих және логиканың арақатынасын сипаттауға басымдылық беріп, жаңа мазмұндағы білім берудің қалыптасу жағдаяттарының ішінде көп бейінді және сараланған өзін-өзі реттейтін қоғамдық тәжірибе ретінде ғана қарастыру жатпайды. Бұнда жалпы білім беретін лицей – гимназия сияқты муниципалдық деңгейдегі дамушы шағын құрылым-жаңашылдық білім беру мекемелерінің қалыптасуын қарастыру мәселелерін зерттеп қарастырамыз. Лицей – білім берудің баламалы нысаны; негізгі және қосымша жалпы білім беру бағдарламалары мен жоғары басқыштағы оқушылар үшін кәсіби бағдары бар оқытуды жүзеге асыратын

жаңа типтегі мектеп түрі болып табылады [135]. №91 орта жалпы білім беретін оқу орны, бұл жоғары мектептің бағыттары мен мамандықтары бойынша оқушылардың бейінді даярлығымен үйлескен жоғарғы сатыда жалпы орта білім берудің жоғары деңгейін қамтамасыз ететін кәсіби-бағытталған оқу орны [136]. Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров ұсынған анықтамаларға сәйкес, лицей – негізінде және қосымша жалпы білім бағдарламасының іске асатын орта жалпы білім беру мекемесі; жоғары сынып оқушыларының кәсіптікке оқуын жүзеге асыру. Лицей-жалпы орта және жоғары білім арасындағы байланыстырушы буын. Лицейлік оқытудың ерекшелігі оқу сабақтарының әр түрлілігін алдын-ала анықтайды: сабақтар, дәрістер, тәжірибелік сабақтар, зертханалық, семинарлық сабақтар, рефераттар, пікірталастар және т.б. Оқушылардың өзіндік жұмысының құраушы құрылымдары күшейтіледі. Оқушылар ғылымдағы зерттеу жұмыстарына, ғылыми, техникалық, көркем шығармашылыққа үйренеді. Лицейлердің арнайы және көп бейінді бағыты болуы мүмкін. Бейініне қарамастан, орыс және ұлттық тіл және әдебиет, тарих және қоғамтану, химия, биология, физика, математика, МХК, шетел тілі, дене шынықтыру және еңбек, т.б. міндетті оқуға арналған пәндер болғандығына куә бола аламыз [137].

Лицейлерде белгілі бір бейін бойынша (техникалық, жаратылыстану-ғылыми, эстетикалық, физика-математикалық және т. б.) оқу пәндері тобын тереңдетіп оқыту ұйымдастырылады. Лицей - гимназия сияқты жалпы бастауыш білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыра алады. Лицейлер мамандық таңдауда және одан әрі білім беруде қалыптасқан қызығушылықтары бар оқушылардың адамгершілік, эстетикалық, физикалық дамуы үшін оңтайлы жағдай жасауға бағытталған. Лицейлерде жеке оқу бағдарламалары мен жоспарлары кеңінен қолданылады және олар дербес білім беру мекемелері ретінде құрылуы мүмкін, сондай-ақ, жоғарғы оқу орындарымен және өндірістік кәсіпорындармен ынтымақтаса отырып, қарапайым жалпы білім беретін мектептердің лицейлік сыныптары ретінде де жұмыс істей алады. Қазіргі уақытта кейбір лицейлер авторлық модельдері және оқыту технологиялары бар эксперименттік білім беру мекемелері мәртебесіне ие. Осы ғасырдың басында заманауи Қазақстанның «жаңа толқын» лицейлері білім беруді жаңғырту үдерісі үшін өзінің маңыздылығын айқын дәлелдеді. Олар инновациялық қызметте жарқын нәтижелерге қол жеткізіп, қазір терең суыққа орналастырылған әдемі гүлге ұқсайды. Ол өзінің әсемдігін сақтап қалды. Гимназия – мектеп пен ЖОО арасындағы аралық буын. Қазіргі жағдайда гимназиялық білім беру – бұл тұлғаның шығармашылық әлеуетін қалыптастыруға бағытталған күрделі оқу бағдарламасы бар жоғары үлгідегі білім. Гимназияның лицейден айырмашылығы кәсіби шеберлікті бермейді, бұл кәсіби еңбекті саналы түрде таңдауға мүмкіндік беретін кәсіби білімге дейінгі жалпы білім. Гимназиялар қызметі теориялық сипатымен ерекшеленеді, бұл оқытудың гуманитарлық бағыты, онда теориялық ойлау стилі қалыптасады, университеттерге түсуге дайындық жүзеге асырылады [138].

Жеке білім беру мекемесінің белгілі бір білім беру моделін таңдауы, оның негізінде белгілі бір тұжырымдама, білім беру практикасының маңызды қажеттілігі болып табылады. Бұл өз кезегінде кез келген педагогикалық жүйені, соның ішінде мегаполис жағдайында жаңа үлгідегі білім беру мекемелерін дамытуды басқару жүйесін құрудың нормативтік негіздерін анықтайды. Гимназияда-гуманитарлық бейіндегі пәндер бойынша білім алушыларды қосымша (тереңдетілген) даярлауды қамтамасыз ететін негізгі жалпы және орта (Толық) жалпы білім берудің жалпы білім беру бағдарламалары іске асырылады. Шет тілдерін, мәдениеттану, сондай-ақ философиялық пәндерді оқытуға елеулі көңіл бөлінеді. Көп жағдайда гимназияларда оқуға ынтасы жоғары балалар оқиды. Гимназиялық сыныптар қарапайым жалпы білім беретін мектептерде де ұйымдастырылуы мүмкін [139].

Білім беруді регламенттау Лицей – гимназиялардың пайда болуына ықпал етті, білім беруді стандарттау ұлттық білім беру кеңістігінің біркелкілігін арттыруға ықпал ете отырып, қолданыстағы нормативтік-құқықтық жағдайларда дәстүрлі және «инновациялық» мектеп арасындағы айырмашылықты іс жүзінде жоққа шығарды. Жаңа мазмұндық-мақсатты функциялары бар жаңа үлгідегі оқу орындарының тууын объективті әлеуметтік-негізделген процесс ретінде қарастыру керек. Жаңа мекемелерді шешуге арналған негізгі міндеттер - қазіргі білімді беру жүйелеріне міндеттерінен туындайды: жалпы білім беру сапасын жақсарту, тұлғаның зияткерлік және кәсіби дамуы мақсатында оның үздіксіздігін қамтамасыз ету. Қазіргі таңдағы инновациялық білім беруде адамның рухани, мәдени, интеллектуалдық дамуының сұраныстары, ойлауды қалыптастырудың алғышарттары орталық мәселе болып табылады. Яғни, білім беру мазмұны адамға оның сұраныстары мен қызығушылықтарын қанағаттандыратын дәрежеде құрылуы тиіс. Жаңа үлгідегі білім беру мекемелері бар тарихи тәжірибеге негізделеді, оқыту мен тәрбиелеудің прогрессивті әдістері мен нысандарын, жаңартылған мазмұны мен озық білім беру технологиясын пайдаланады және білім сапасын арттыруға алып келеді, оқуға деген қызығушылықты оятады, дарындылық пен талантқа жол ашады. Жаңа үлгідегі оқу орындары-білім беруде сапалы жаңа қадам. Онда білім беру сатылары арасындағы байланыс негіздері салынған. Жалпы білім берудің жоғары деңгейін, кең гуманитарлық және мәдени дамуды, сараланған кәсіптік дайындықты қамтамасыз ете отырып, оқу орындары Қазақстанның ұлттық элитасын даярлау үшін жағдай жасайтын болады [140].

Бүгінгі қоғамдық өзгеріс білім беру ісіне де түбірлі жаңалықтар енгізу, жас ұрпақты тәрбиелеуге басқаша көзқараспен келуге талап қойып отыр. Қазіргі білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беру жаңаша ұйымдастыру - оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Сондықтан, бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр.

Білім берудің дамуы еліміздің болашақ экономикалық, саяси және әлеуметтік-мәдени өркендеуі сүйенетін берік тұғырнамасы болуы тиіс екендігі айқын болды. Адами капиталды дамытудың қажеттілігі мен маңыздылығы айқын болған сайын, елімізде білім беруді қарқынды дамыту мен жаңғырту қажет болып отыр. Қоғамымызда болып жатқан елеулі өзгерістер білім беру саласына өз ықпалын тигізуде. Қазіргі жаңа типтегі білім беретін мектептегі оқу мен тәрбие үрдістерінің жаңа мазмұнын белгілеу, жетілдірілген оқу бағдарламаларын меңгеру оқу-тәрбие жұмысын, оның ішінде әрбір сабақты ғылыми негізде ұйымдастыруды талап етеді [141].

Білім мазмұнын жаңарту – білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін қайта қарастыру болып табылады деп тұжырымдайды Ш.Т.Таубаева.

Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, кез келген өмірлік жағдайда функционалдық сауаттылығы мен бәсекеге қабілеттілігін көрсете білетін тұлғаның үйлесімді қалыптасуына және зияткерлік дамуына қолайлы білім беру ортасын тудыру – жаңартылған білім мазмұнын енгізудің нәтижесі болуы керек [142].

Қазіргі кезеңде республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, қазақстандық білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды:

- білім мазмұны жаңа біліктермен, ақпараттарды қабылдау қабілеттерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылануымен арта түсуде;
- ақпараттық дәстүрлі әдістері;
- ауызша және жазбаша, телефон және радиобайланыс
- қазіргі заманғы компьютерлік құралдарға ығысып орын беруде;
- баланың жеке басын тәрбиелеуде, оның жан дүниесінің рухани артуына, азамат, тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде;
- мектеп, отбасы мен қоршаған әлеуметтік ортаның бала тәрбиесіндегі бірлігіне ұмтылыс жасалуда;
- қоғамдық біліммен бара-бар педагогикалық технологияның кеңінен қолданылуына және ғылымның рөліне мән берілуде.

Әрбір мектеп ерте ме, кеш пе даму тәртібіне көшеді. Алайда, мектеп қайта түрленуін таза беттен бастай алмайды. Ол міндетті түрде жылдар бойы жинақталған тәжірибе, дәстүр, ұстаным мен шығармашылықтан ең үздігін пайдаланып, өзінің одан әрідегі даму желісін құрастырады. Осылайша, даму үрдісіне ақылға қонымды жиек, оңтайлы сенім, жаңашылдық қоры мен жинақталған тәжірибе, жаңа көзқарас пен дәстүр ешқашан кедергі келтірмейді. Ең бастысы, кез-келген режимдегі мектеп жұмысында әрбір жеке баланың қызығушылығы есепке алынуы тиіс [143].

«Инновациялық мектеп» және «авторлық мектеп» ұғымдары 80-ші жылдары пайдаланыла бастады, алайда, шын мәнінде педагогика тарихында

өз уақытының жаңалығы, бірегей және экспериментальды оқу-тәрбие мекемелері «авторлық мектептермен» (И.Г. Песталоцци, С. Френ, Я. Корчак, С.Т. Шацкий, А.С. Макаренконың тәрбие мекемелері, М. Монтессори, Р. Штейнер, Л.Н. Толстой, В.А. Сухомлинский, Т.Е. Конникова мектептері, т.б.) байланысты болды.

«Инновациялық мектеп» ұғымы мағынасы жағынан кеңірек: белгілі бір автордың үлгісін енгізетін мектептерді қамтиды. Алайда, аймақтық жағдайлар мұндай енгізулерді тағы бір авторлық вариантқа айналдырады [144].

Педагогика теориясында және практикасында жинақталған пікірлерді ой елегінен өткізу барысында қазіргі уақытта өмір сүріп, қызмет етіп отырған кез-келген білім беру мекемесінің инновациялық болып табылмайтыны түсінікті болды. Әрине, қай білім беру мекемесі болмасын, өзінің жұмысы барысында белгілі бір дәрежеде инновацияны енгізеді, дегенмен инновациялық мекеме болу үшін құрылымдық, ұйымдық, мазмұндық тұрғыда инновациялар кешенді енгізілуді және оның тұлғалық бағытталуын қамтамасыз етуді қажет етеді. Ал мұндай сипаттамаға мектептердің салыстырмалы түрде жаңа типтері лицей – гимназиялар сәйкес келеді.

Осы негізде республикамызда жаңа типтегі лицей – гимназиялар ашыла бастады.

Гимназия – негізгі және қосымша жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыратын, оқушыларды олардың бейімділігі мен қабілетіне сәйкес тереңдетіп, салаға бөліп, саралап оқытуды көздейтін жалпы орта білім беретін оқу орны. Гимназия жаңа атау емес, түрі де жаңа емес, гимназия революцияға дейін әбден сыннан өткен, байырғы білім беру ошағы. Бүгінгі гимназия ескі үрдістің үздігіне көз жіберіп, оны біздің қоғамның әлеуметтік сұранымына сай жаңа мазмұнымен толықтыру.

Лицей негізгі және қосымша жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыратын жоғары сатыдағы оқушыларды кәсіби бағдарлап оқытуды жүзеге асыратын жалпы орта білім беретін оқу орны.

Колледж – орта кәсіптік білімі бар мамандар даярлаудың білім беру бағыттарын іске асыратын орта білім беретін оқу орны.

Жалпы білім беретін мектеп – негізгі және қосымша жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыратын, әрқайсысы дербес жұмыс істей алатын үш сатыдан: бастауыш, негізгі және жоғары сатылардан тұратын жалпы орта білім беретін оқу орны.

Е.Г. Черных еңбектерінде, мектептің инновациялық жүйесі – педагогикалық жүйе қызметінің тиімділігін көтеруге бағытталған жаңалықты енгізу процесін жүзеге асыру үшін білім беру нәтижелерін жақсарту идеяларының өзара байланысқан адами, материалды-техникалық, ақпараттық, нормативті-құқықтық және өзге компоненттерінің бірлестігі [145].

Инновациялық жүйенің енуі бұл - енгізуге жататын жаңашылдық; жаңаны енгізуді жүзеге асыратын педагогтардың іскерліктері, қабілеттері, мотивтері; инновациялық процестің түрлі кезеңінде пайдаланылатын әдістер

мен құралдар; педагогикалық жүйенің жағдайы жайлы ақпарат және т.б. Келесі мәселелерге айрықша көңіл аудару қажет, инновациялық жүйеге ену компоненттерімен педагогикалық жүйенің компоненттері бір-бірімен сәйкес келеді, бірақ олар мұнда өзге де сапалар негізінде қатысады. Егер, оқу-тәрбие қызметі педагогтардан белгілі бір сапаларды қажет етсе, инновациялық әрекет барысында олардан өзге қасиеттер талап етіледі. Озық тәжірибелі мұғалім нашар инноватор болуы мүмкін.

Оқыту технологиясын жетілдірудің психологиялық, педагогикалық бағыттағы негізгі ой-тұжырымдары төмендегідей сипатталады:

- есте сақтауға негізделген оқып білім алудан, бұрынғы меңгергендерді пайдалана отырып, ақыл-ойды дамытатын оқуға көшу;
- білімнің статистикалық үлгісінен ақыл-ой әрекетінің динамикалық құрылым жүйесіне көшу;
- оқушыға орташа деңгейде білім беретін бағдарламадан жекелеп, саралап оқыту бағдарламасына өту.

Инновациялық жүйенің шығуы – инновациялық процесс нәтижелері болып табылатын педагогикалық жүйедегі өзгерістер. Сонымен қатар, бұл жүйенің шығуы өзге білім беру мекемелеріне берілетін құрастырылымдар, педагогикалық ұжым мен оның мүшелері сапаларының өзгерістері, жаңашылдықты енгізу нәтижесінен туындайтын қақтығыстар т.б. [146].

Инновациялық мектептерді - бұл міндетті түрдегі мегамамануи ғимарат бағыттағы озық ойлы мұғалімдер және оқушылардың әрекетіндегі толық еркіндік деп есептеуге болмайды. Қазіргі кезеңдегі кез-келген мектепті инновациялық деуге болады, себебі білім беру процесіне жаңаша көзқарастар мен жетістіктер белсенді түрде тартылған. Мәселен, барлық мектептерде компьютер тек ақпарат іздеу құралы емес, қадағалау құралы ретінде белсенді пайдаланылады. Компьютерлік бағдарлама көмегімен оқушылар білімдерін тестілеу, аз уақыт ішінде көп оқушының білімдерін тестілеуге мүмкіндік береді. Мұндай жұмыстардың тағы бір тиімділігі –тез арада нәтижені алу, оқушыларды жазба жұмыстарының нәтижелерін тәулік бойы тосып, демалысқа немесе келесі сынаққа дайындалудың орнына қобалжу мен жағымсыз толғаныстарды басынан өткізуге жол бермейді.

Инновациялық мектептер – ғылым мен техника жетістіктерімен үздіксіз білім беру процесі өтетін оқу мекемесі. Дәстүрлі мектептермен салыстырғанда инновациялық мектептер келесі ерекшеліктерімен сипатталады:

Біріншіден, инновациялық мектеп нақты белгіленген ережелерді меңгеруге емес, оқушының шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталады. Шығармашылық қабілет тек бейнелеу сабағында қолданылады деген қате пікір. Креативті ойлау – бұл бірінші кезекте, стандартты емес жағдаяттан шыға білу қабілеті, сондай-ақ, физикадан есеп шығаруға, географиядан баяндама дайындауға да қажет болады.

Екіншіден, инновациялық мектептің приоритеті – бұл бастағы миға дайын білімді «салу» емес, мұндай білімді іздеуге қажетті жағдай туғызу және дербестікке үйрету. Егер, қазіргі таңдағы университет пен

институттардағы тьютердің жетекшілігімен өз бетімен дайындалу бағдарламасы жиі тәжірибеленіп отырғандығын ескерсек, аталған процесті «болашаққа» сауатты негіз қаладық деп есептеуге болады. Өзіндік жұмыс сыни пікір, тәуелсіз ой қорытындысын қалыптастыруға ықпал етеді, өзгелердің пікірімен таныса отырып, оқушы оларды бағалайды және олардың негізінде өз қорытындысын жасайды.

Үшіншіден, инновациялық мектеп оқыту мен тәрбиелеуді синтездеу көзқарасын негіздейді. Оқушы оқи отырып тәрбиеленеді, тәрбиелене отырып, оқиды. Мұндай кешенді көзқарас тек жаңа білімді ғана емес, жалпы қабылданған моральды-адамгершілік нормаларды меңгеруге мүмкіндік береді.

Төртіншіден, инновациялық мектеп оқушыға жеке дара ықпал етуді ұсынады. Барлық оқушыда материалды меңгеру, сұраққа жауап беру түрлі жылдамдықта болады, және қабілеттері де әр түрлі. «Жалпыланған» ықпал – дәстүрлі мектептің негізгі мәселесі: оқушы сабақ барысында енжарлық танытуы, оның пәнді білмеуінен емес, неғұрлым «жылдам» құрдастарының қарқынына ілесе алмауы мен сабақ барысындағы қатаң уақыт шектеуі барысында минутына байланысты өз ойларын жеткізіп үлгермеуінен де болады.

Бесіншіден, инновациялық мектептегі оқыту «субъект (мұғалім) – субъект (оқушы)» принципі бойынша құралады. Жаңа типтегі мектепте оқушы да, мұғалім де білім беру процесінің тең құқылы қатысушысы. Сондай-ақ, балаларды бір-біріне көмектесу, бір-бірін үйретуге баулиды, ал бұл дағдылар болашақтағы ересек өмірлерінде үлкен маңызы бар [147].

Инновациялық білім беруде адамның рухани, мәдени, интеллектуалдық дамуының сұраныстары, ойлауды қалыптастырудың алғышарттары орталық мәселе болып табылады. Сондықтан, инновациялық білім беру мақсатын жүзеге асырудың салдары ретінде антропоцентризм бірінші орынға шығып, мақсатты іске асырудың шарасы ретінде де анықталады. Яғни, білім беру мазмұны адамға оның сұраныстары мен қызығушылықтарын қанағаттандыратын дәрежеде құрылуы тиіс. Бұл инновациялық білім берудің өзіндік ерекшелігі болып табылады, ол сәйкесінше инновациялық мектептерде жүзеге асырылады [148].

Бүгінгі таңда білім беру қазіргі әлемде маңызды рөл атқарады. Білім деңгейі адамның әлеуметтік деңгейін, оның қоғамдағы маңыздылығын анықтайды. Білім қоғамның әлеуметтік және кәсіби құрылымына әсер ететін фактор екенін атап өтуге болады. Демек, еңбек ресурстарының сапасы білім беру қызметтерін ұсыну деңгейінің қаншалықты жоғары екендігіне байланысты. Білім берудегі инновациялардың сипаты мен бағытын анықтайтын объективті факторлар бар:

- білім беру процесінің тұлғалық-бағдарлы моделін құру;
- білім беру тұтынушыларының сұраныстарын саралауды тереңдету;
- Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін әлемдік білім беру кеңістігіне қосу. Инновация дегеніміз - мақсатты, мазмұнды және оқыту

әдістері мен формаларын өзгертетін өзгеріс. Білім беру жүйесін өзгертетін инновациялар бірнеше деңгейге бөлінеді:

- абсолютті;
- жергілікті абсолютті;
- шартты;
- субъективті.

Лицей – гимназиялар инновациялық институттар екенін атап өткен жөн. И.С. Батраков [149] білім беру жүйесіндегі инновациялардың қолайлылығын анықтайтын жүйені құрайтын компоненттер:

- зияткерлік әлеуетті сақтау және молайту;
- тұлғаның үйлесімді дамуы;
- интеллектуалды қызметке біртіндеп және жүйелі түрде дайындалу.

Білім беру жүйесіне инновациялық технологияларды енгізуге деген ерекше қызығушылық білім беру жүйесінде бар бағдарламалардың өзгермелілігінің жоғарылауымен түсіндіріледі, сонымен қатар зияткерлік капиталдың деңгейін көтеру қажеттілігі туындайды. Әр түрлі инновациялар жоғары деңгейге жетуге ықпал етеді. Осыған қарамастан, барлық заманауи білім беру үрдістеріне қарамастан, білім беру жүйесінде бірнеше түрлі проблемалар тұр, оларды шешу үшін бірқатар күш-жігер жұмсалады. Біз ғылыми дерек көздеріне теориялық талдау жүргіздік, бұл Лицей – гимназиялардың оқу-тәрбие қызметінің өзектілігі мен тиімділігін егжей-тегжейлі ашуға мүмкіндік берді. Лицей – гимназиялардың қызмет мәселелері авторлардың тандап алған мәселелерінің мақсаты, ғылыми сипатының дәрежесі, даму детальдары, хронологиялық және аумақтық шеңберімен ерекшеленетін көптеген жұмыстарда қарастырылды. Отандық және шетелдік мектептер дамуының жалпы мәселелерін зерттеуді Б.Л. Вольфсон, І.Я. Гармс, А.И. Джурицкий, Г.Е. Жураковский, А.И. Пискунов, Т.Т. Тәжібаев, К. Шмидт. Білімді беру жүйелеріне жұмысына салыстырмалы талдауды Н.Х. Вессель, П.А. Капнист, А.К. Құсайынов, Қ.Д. Ушинский. Әр түрлі типтегі мектептердегі білім беру мазмұнын зерттеуді Г.Д. Аверьянова, Ш.И. Ганелин, Н.А. Константинов, А.И. Сембаев, В.З. Смирнов, Г.М. Храпченко, С.А. Черепанов. Лицей – гимназиялардың жұмыс істеуі мен реформалануы үшін ұйымдастырушылық қызметтің ерекшеліктерін қарастырғандар: Н.А. Некрасов, Е. Оралбай, Н.И. Пирогов, Е. Рахметоллаұлы, К. Сейталиев, Н.Е. Скворцов, И.Н. Тасмағамбетов, Қ.Д. Ушинский, Б.Г. Чижевский. Қолда бар еңбектерді зерттеу педагогикалық жүйелерді жетілдіруді егжей-тегжейлі қарастыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар педагогикалық жүйелердің пайда болу және даму механизмдері зерттелді. Нәтижесінде, біз лицей – гимназиялардағы оқу қызметінің негізгі бағыттарын анықтай аламыз. Лицей жалпы білім беру бағдарламасынан өзгеше білім беру қызметін жүзеге асыратын оқу орны болып саналады. Бүгінгі күні, жалпы білім беретін мектептер негізінде кәсіби бағдарланған, мамандандырылған сыныптар ашуға болады. Сонымен бірге мектептердің қызметі білім беру стандарттары мен бағдарламаларымен реттеледі. Лицейлердің қызметі тек мемлекеттік бағдарламалар мен

стандарттармен ғана емес, сонымен қатар бағытына қарай әр білім беру мекемесіне бейімделген авторлық құқық бағдарламалары негізінде реттеледі. Лицейге оқуға қабылдау 6-7 сыныптар аяқталғаннан кейін мүмкін болады. Профессорлық-оқытушылық құрамды жоғарғы оқу орындарының оқытушылары ұсына алады, яғни ғылым докторлары мен магистрлер болуы мүмкін. Лицей – гимназияларды салыстырған кезде, гимназия белгілі бір пәндерді тереңдетіп оқуға негізделген орта білім беретін оқу орны екенін ескеру қажет. Лицейлердегі оқу процесі болашақ мамандықтың жоспарлы дамуы шеңберінде жүзеге асырылады. Гимназия әр түрлі оқу процесін болжайды. Нәтижесінде, біз бұл білім беру мекемелерінің арасында ерекше айырмашылықтар бар екенін көреміз, бірақ жалпы білім беру жүйесін дамыту үшін бірқатар ерекшеліктер бар К.Ж. Қожахметова [150], А.Ш. Досбенбетова [151], лицейлердің білім беру жүйесі белгілі бір салаларға баса назар аударуды болжайды. Сонымен, лицейлердегі оқу бағдарламасы жалпы пәндерді оқуды қамтиды, сонымен қатар кез-келген мамандықтарға қатысты мамандандырылған пәндерді оқуға негізделген. Лицей әдетте талапкерлерді қосымша білім алуға даярлау туралы келісім жасалған белгілі бір жоғарғы оқу орнының бөлігі болып табылады. Сонымен, лицейлердің білім беру бағдарламасы оқушыларға кәдімгі мектептегіден гөрі жоғары білім береді, бірақ жоғарғы оқу орнындағыдай жоғары емес. Лицейлерде білім беру факультеттерін құруға болады. Олар жоғары мамандандырылған немесе көпсалалы бағытта болуы мүмкін. Сондай-ақ, лицейлер дәрістер, семинарлар, практикумдар, сонымен қатар ғылыми жобалар мен жұмыстар жүргізеді. Инновациялық оқу бағдарламасы аясында лицейлерде оқу үдерісін ұйымдастырудың белгілі бір алгоритмі бар: факультативті іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу; дайындық курстарын дамыту; білімгерлерді белгілі бір бағыттарға дайындау. Сонымен бірге, лицейлерге қабылдау конкурс негізінде жүзеге асырылады. Оқыту екі деңгейде өтеді: 1) кәсіпке дейінгі (8-9 сыныптар); 2) кәсіби (10-11 сыныптар). Гимназиядағы оқу процесінің ерекшеліктері оқушыларға жан-жақты және инновациялық білім беретін жетілдірілген білім беру бағдарламасы болып саналады. Білім беру бағдарламасы білімгерлерге өзіне жақын аймақтарды ашуға мүмкіндік береді. Гимназиялардағы оқыту жүйесі оқушылардың әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік береді деп саналады. Бұдан гимназиялардағы білімді беру жүйелеріне жалпы білім беретін мектептерден кеңейтілген білім беру тәсілімен ерекшеленетіндігі шығады [152, 153].

Гимназия қызметінің ерекшеліктерін ескере отырып, баланың жеке басының жан-жақты жеке тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған орта жалпы білім беретін оқу орны екенін атап өтуге болады. Оқу процесін ұйымдастыру келесі кезеңдерді қамтиды:

- оқу бағдарламалары гимназияның негізгі ағымымен анықталады;
- білімгерлерді іріктеу байқау негізінде жүзеге асырылады;
- қарапайым мектепте оқытылмайтын арнайы курстарды әзірлеу және енгізу;
- оқытуға жеке көзқарас;

- жоғарғы оқу орындарымен ынтымақтастық;
- сыныптан тыс тәрбие жұмысы;
- профессорлық оқытушылық құрамның өкілдері жоғарғы оқу орындарының оқытушылары бола алады. Лицейден айырмашылығы, гимназияда кәсіптік оқыту жүргізілмейді. Негізгі функциялары:

- кәсіптік бағдар беру (белгілі бір мамандыққа қызығушылық пен қабілеттілік айқындалады);

- баланың үйлесімді дамуы;

- өзін-өзі тануды арттыру;

Оқыту екі кезеңде де жүзеге асырылады:

1) жалпы білімге оқыту (6-11 сыныптар);

2) мамандандыру (10-11 сыныптар) [154].

Лицей – гимназиялардағы оқу, ағарту іс-әрекетіне егжей-тегжейлі талдау жасай отырып, біз келесідей қорытынды жасай аламыз. Қазіргі уақытта гимназия мен лицейде инновациялық процестер жалғасуда. Бұл процестерге әр түрлі көзқарастар бар, өкінішке орай, осы типтегі институттар үшін нақты нормативтік-құқықтық база жоқ. Білім берудің тапсырыс берушісі тек мемлекет емес, сонымен қатар мектептің, ата-аналардың және оқушылардың өзін қоршаған әлеуметтік орта бола бастайды. Тәрбие жұмысының орталығында барлық жеке қажеттіліктері, танымдық қызығушылықтары мен қабілеттері бар оқушы тұрады. Ж.А. Болотова, Ю.В. Кострикова, Е.А. Радченко, М.Н. Рахманова [155], мұндай оқу жоспары мұғалім мен оқушыға тәрбие жұмысының бағыттары мен әдістерін, көп деңгейлі бағдарламаларды, саралап оқытуды таңдаудағы өзгермелілікті ұсынады. Қолданыстағы лицей – гимназиялар бұл талаптарға едәуір дәрежеде жауап береді. Олар оқушылар мен олардың ата-аналарына өз қажеттіліктеріне сай мектепті таңдауға мүмкіндік береді. Автордың пікірінше [156] лицейлер, гимназиялар басқа орта білім беру мекемелері сияқты, білім беру мәселелерін шешуі керек. Біріншіден, бұл оқу бағдарламасына енетін оқу пәндерін компьютерлендіру, оқытудың жаңа формаларын енгізу, сонымен қатар оқытудың шығармашылық тәсілдері. Мұны компьютерлік бағдарламалар, жұмыстың проективті формаларын құру түрінде де, эксперименттік орталықтар негізінде де жүзеге асыруға болады. Тәрбие жұмысының мазмұнын, құрылымы мен бағытын қамтамасыз ететін заңнамалық база ескерілуі керек. Білім беру мекемесінде тамақтандыру мәселесі қарастырылуда. Бұл білім берудің бүкіл процесін ұйымдастырудың денсаулықты сақтау принципінің негізі болып табылады. Лицей – гимназиялардағы инновациялық процестер жалғасуда. Лицей – гимназиялар базасында ғылыми зерттеулер жүргізіліп, оқушыларға білім беру мен оқытудың жаңа бағдарламалары тексеріліп, жетілдіріліп жатыр. Бұл білім беру ұйымдарындағы тәрбиенің негізгі міндеттері мыналар екенін атап өткен жөн:

- білімгерлер арасында азаматтық жауапкершілік пен құқықтық өзіндік сана қалыптастыру;

- руханият пен мәдениет;

- бастама және тәуелсіздік;
- төзімділік;
- қоғамда сәтті әлеуметтану және еңбек нарығына белсенді бейімделу мүмкіндігі.

Лицей – гимназиялардағы қызметтің ұжымдық компонентін қарастыра отырып, барлық мамандардың рөлін бөлек атап өткен жөн. Лицейдегі үлкен рөл өндірістік оқыту шеберлеріне тиесілі.

Олардың қызметтік міндеттері оқушының мамандықты ықыласпен қабылдауына және одан көңілі қалмауын қадағалауды ұсынады [157]. Топ командасын құру және дамыту үшін келесі шаралар қолданылады:

- топты қоғамдық істерді, іс-шараларды дайындауға және жүзеге асыруға қосу. Барлық топтар ерекшеліксіз оқу жылы ішінде лицейдің барлық іс-шараларына белсенді қатысады;
- топ ішіндегі ұжымдық және шығармашылық істерді ұйымдастыру және жүргізу;
- топта субмәдениетті қалыптастыру;
- топтарда мәдени-адамгершілік іс-шараларды ұйымдастыру;
- сынып сағаттарын ұйымдастыру және өткізу. Тәрбие жұмысының осы формасын жүргізу білімгерлертердің санасын байытатыны сөзсіз;
- ата-аналармен мақсатты жұмыс.

Лицей – гимназияларда ата-аналармен жұмыс жасау барысында қандай функциялардың маңызы зор екенін атап өткен жөн:

1. Тәрбиелік функция ата-аналарға балаларды дамыту мен тәрбиелеудің ерекшеліктері туралы үйретуге бағытталған. Бұл бағыт ата-аналардың педагогикалық сауаттылығын дамыту үшін өзекті болып табылады.

2. Консультативтік - білім беру дағдыларын игеру барысында балаға тиімді әсер ету әдістерін бірлескен педагогикалық іздеу.

3. Коммуникативті - болашақта балалармен, сондай-ақ айналасындағы адамдармен қарым-қатынасты өзгертуге мүмкіндік беретін ата-аналардың коммуникативті дағдыларын дамытуды көздейді [158]. Лицейдің тәрбие жұмысы келесі іс-әрекеттерді қамтиды: интеллектуалды, танымдық, еңбек, көркем, шығармашылық, дене шынықтыру және денсаулық.

Лицейлерде оқу қызметінің өзекті бағыты келесі жұмыс формалары болып табылады:

- психологиялық көмек орталығының психологы сөз сөйлеуі;
- медициналық мамандардың зиянды өмір салтын болдырмау туралы дәрістері;
- топтарда сынып сағаттарын өткізу, белгілі бір бағытта әңгімелер ашу;
- әр түрлі жағдайларға көзқарастарын анықтау мақсатында лицей оқушылары арасында әр түрлі сауалнамалар жүргізу;

Іс-шаралардың басты міндеті жан-жақты дамыған жеке тұлғаны тәрбиелеу, білімгерлердің шығармашылық әлеуетін, олардың ғылыми, көркем, техникалық, спорттық, ұйымдастырушылық және коммуникативтік қабілеттерін дамыту. Әуесқой шығармашылық барысында оқушылардың құндылық бағдарын қалыптастыруға ерекше назар аудару қажет.

Шығармашылық іс-әрекет білімгерлердің адамгершілік мәдени өзегін дамытуға бағытталған, бұл жеке тұлғаның өзін-өзі растау және өзін-өзі көрсету формасы. Сонымен қатар, салауатты өмір салтын қалыптастыру тәрбие жұмысының маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Өйткені, бұл жұмыс балалар өмірінің негізі болып табылатын дене күшін нығайтуға және дамытуға ықпал етеді. Жыл сайын оқу жылының басында оқушылардың физикалық дайындығы тексерілуі керек. Осыдан кейін спортшы білімгерлерді іріктеу жүргізіледі және командалардың спорттық жарыстарға қатысуы үшін құрама командалар аяқталады [159]. Татьяна В.С. білім беру үдерісіне кіретін барлық бағыттарды қарастыру барысында өзін-өзі басқаруды бөліп көрсету керек, бұл оқушылардың жеке тұлғасын дамытудағы маңызды векторлардың бірі. Бұл бастамашыл, күшті, мақсатты жеке тұлғаны, өз өмірінің шеберлерін тәрбиелеуге ықпал етеді. Оқу үдерісі шеңберінде оқытушылар құрамының негізгі міндеттері:

- білімгерлердің құқықтарын қорғау;
- лицей оқушыларына ұйымдастырушылық, басқарушылық, құқықтық және басқа қызмет түрлері бойынша дағдыларды үйрету;
- білім беру процесінің маңызды мәселелерін оқытушылар мен білімгерлердің бірлесіп шешуі [160]. Сонымен, қазіргі білім беру жүйесі жалпы адамзаттық құндылықтарға, жеке тұлғаның бостандық принциптеріне бағытталумен сипатталады. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесі динамизм, қоғам мен жеке тұлғаның қажеттіліктеріне икемді жауап беру қағидаттарына құрылған, балаларға арналған жаңа типтегі білім беру мекемелерінің алуан түрлі педагогикалық қызметтердің пайда болуымен сипатталады [161].

2.2 Лицей – гимназия типіндегі білім мен тәрбие беру мекемелерінің мазмұндық жүйесінің бүгінгі күнмен сабақтастығы

Жаңа типтегі жалпы білім беретін оқу орындарының қалыптасуының әлеуметтік-тарихи алғышарттары ХХ ғасырдың соңғы онжылдығында КСРО -да білім беру жағдайының дамуының тұтас көрінісін қайта құру арнайы зерттеудің міндеті болып табылады. Өйткені, бұл мақсатты тарихи-педагогикалық зерттеудің объектісі болып саналады және саяси-педагогикалық мақсаттар осындай компоненттердің өзара байланысын айқындауы керек. Білім беру құндылықтары, оның реформаларының бағыты, білім берудің теориялық тұжырымдамасын қалыптастыру «педагогикалық парадигма» нәтижесінде тарихи қайта құру және көрсетілген кезеңдегі білім беру жағдайының қалыптасуы мен даму динамикасын түсіну. Тарихи және логикалық байланыстарға сипаттама бере отырып, біз белгілі бір шектеулер енгізіп, білімнің инновациялық қалыптасуына көп әсер еткен білім берудің инновациялық даму жағдайын қалыптастыру процесінің факторларын алдын-ала қарастырғымыз келеді. Бұл көп салалы және сараланған өзін-өзі реттейтін әлеуметтік жалпы білім беретін лицей, гимназия сияқты муниципалдық деңгейдегі инновациялық білім. Білім беру мекемелері - оның

дамып келе жатқан құрылымдарының қалыптасуына қаншалықты қажет. Бұл танымдық қатынаста жалпы білім беру мекемесінің басымдылықтары педагогикалық жүйенің құрылымында «ғылым-менеджмент, әдістеме-тәжірибе» тұлғаның «оқыту, тәрбиелеу, дамыту» деп түсінетін білім берудің тікелей нәтижесін алуына байланысты. «Ғылым» деңгейінде жүзеге асырылмауына байланысты объективті түрде айқын көрінеді. Менеджмент немесе әдістемелік қызмет және практика сияқты ұсынылған жүйенің құрылымдық компоненті деңгейінде. Осыған байланысты білім беруді қалыптастырудағы инновациялық факторлар мәселесін зерттеудің хронологиялық шекараларын анықтау үшін арнайы зерттеу міндеті туындайды. Оның шешімі тарихи-педагогикалық зерттеу процедураларын еске түсіретін сипатқа ие және оның нәтижесі белгілі бір хронологиялық кезеңдегі процестер мен олардың динамикасын қалпына келтіру болады.

Белгілі болғандай тек бір онжылдықтың шегінде орналасқан, атап айтқанда 1987-1991 жылдар кейінен егеменді Қазақстандағы 2017 жылдарға дейін өзіндік орнық алып отырды. Кеңестік және посткеңестік кезеңдегі және егемен Қазақстандағы инновациялық білім беруді қалыптастырудың нақты заңдылықтарының бірі ретінде, осы аралық нәтижені таңдау келесі дерек көздерін зерделеуге негізделген: РСФСР Білім министрлігінің (халықтық білім) бұйрықтар жинағында және КСРО Мемлекеттік комитетінің бюллетендерінде жарияланған әдістемелік, нормативтік және директивалық материалдар халыққа білім беру туралы. «Учительская газета» беттерінде және педагогикалық мерзімді басылымдарда жарияланған білім беруді қайта құру туралы материалдар, өзіндік педагогикалық тәжірибені дербес педагогикалық зерттеу деңгейінде ұсынуға тырысқан жаңашыл-педагогтардың басылымдары. Осы кезеңнің алғашқы жылдарында КСРО Педагогикалық ғылымдар академиясы, оның құрамына Президиумы мүшелері, практиктердің сынының қысымымен, сол кездегі ғылыми еңбектер жинақтарына, диссертацияларға, оқу-ағарту және педагогика ғылымының даму перспективаларының тарихи-педагогикалық, философиялық, социологиялық, психологиялық, дидактикалық аспектілерін қамтитын монографиялық әдебиеттер, кәсіби зерттеушілердің еңбектері.

Әлемдегі білім берудің жетекші тенденциялары тұлғаның дамуына жағдай жасау идеясымен байланысты. Қоғамдық өмірді ізгілендіру қажеттілігі жеке тұлғаны өзін-өзі жүзеге асыру проблемасына, оның маңызды күштерінің көрінуіне әкелді. Өзін-өзі тану қажеттілігі - бұл жеке тұлғаның жетекші қажеттіліктерінің бірі, ол адам қызметінің ішкі ынталандырушысы болып табылады. Қоғамның бір бөлігі ретінде өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылыста көрінетін тұлғаның әлеуметтік - прогрессивті типі маңызды болып табылады. Осы типтегі өзін-өзі жүзеге асыруға қабілетті жеке тұлғаны дамытуға жағдай жасау - қазіргі мектептің басты міндеті. Қазіргі кезде мектеп оқушының жеке басына бет бұрды, оның өз өмірінің субъектісі ретінде қалыптасуына жағдай жасауға тырысты.

Оқушылардың өзін-өзі жүзеге асыруына қолайлы білім беру ортасын құрудың әр түрлі талпыныстарында мектептердің практикалық қызметтері

мол: білім беру деңгейінің жоғарылауын қамтамасыз ететін білім беру мекемелерінің (лицейлер, гимназиялар, авторлық мектептер) пайда болуы; бірінші кезекте білімгерлердің кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін шешетін мамандандырылған оқытуды енгізу; білімгерлерді олардың танымдық қызығушылықтарын ескеру негізінде шығармашылық бірлестіктердің жұмысына қосу және т.б. Бұқаралық білім беру ұйымын жетілдіру бағыттарын іздеуде, барлық оқушылардың мүмкіндіктерін ескеретін, олардың әр түрлі танымдық қажеттіліктері мен қызығушылықтарын қанағаттандыруға бағытталған, олардың өмірлік өзін-өзі анықтауы мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдайларды қамтамасыз ететін бейімделгіш мектеп құру идеясы маңызды рөл атқарады. Мазмұнды модельдеу, педагогикалық процесті ұйымдастыру және оны адаптивті мектепте басқару бойынша жаңа идеялармен байыту (қазіргі кездегі ең танымал) интегралды білім беру жүйесін құру мәселесін шешеді. Барлық білім беру мекемелері табиғатынан бейімделетінін ескеріңіз. Бұқаралық мектепке бейімделгіш ретінде баса назар аудару, қазіргі кездегі балалар мен жасөспірімдерді оқыту проблемалары өткір болып отыр. Бұқаралық жалпы білім беру мекемесіндегі оқу процесінің қиындығымен байланысты. Лицей – гимназиялардың дамуын басқару жүйелерін жобалаудың заңдылықтары мен принциптері әрбір жаңа білім беру мекемесі ерекше. Оның келбеті, мазмұны мен формалары нақты жағдайлармен анықталады: функционалдық мақсаты, оқыту профилдері, орналасқан жері, аймақтың әлеуметтік - экономикалық ерекшеліктері, білімгерлер мен оқытушылардың құрамы, мәдени, эстетикалық және басқа аспектілері. Лицей үздіксіз кәсіби білім беру принципін жүзеге асыратын инновациялық білім беру мекемесінің түрі. Бұл жоғары орта деңгейдегі жалпы орта білім деңгейінің жоғарылауын, жоғарғы оқу орындары мен мамандықтары бойынша білімгерлерді мамандандырылған даярлаумен ұштастыратын кәсіби бағытталған оқу орны. Мектептің мақсаты ең қабілетті оқушыларын жоғарғы оқу орындарында оқуын жалғастыруға дайындау. Лицей - бұл жалпы орта және жоғары білім арасындағы байланыстырушы буын.

Бүгінгі таңда, білім беру саласында бірнеше негізгі бағыттар бар. Бірінші бағыт ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде дамудың практикалық идеясымен тікелей байланысты. Екінші бағыт, білім берудің ескірген ұжымдық формаларынан бас тартуды көздейді. Сонымен бірге оқыту жолдары әр оқушының қабілеті мен мүмкіндігіне байланысты дараланып, құрылады. Үшінші бағыт, білімгерлер арасында өзін-өзі тәрбиелеу мен өзін-өзі дамыту мотивтерін дамыту қажеттілігіне негізделген. Бұл оқушы орындайтын іс-әрекеттің мағынасын ашады. Төртінші бағыт, шығармашылық білім беруді дамытуға бағытталған. Лицей – гимназиялардағы білім беру жүйесін трансформациялаудың бесінші бағыты - өмір бойы білім беру тұжырымдамасымен байланысты [162]. В.П. Зинченко атап өткендей, өмірбойы білім беру орта жалпы білім беру мен жоғары кәсіптік мекемені қамтитын біртұтас жүйе ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, бұл кешен біліктілікті арттыру курстарын, кадрларды қайта

даярлауды, сондай-ақ өзін-өзі тәрбиелеуді қамтиды. Өмір бойы білім берудің принципі - сабақтастық [163]. Біз зерттеу жұмысымыздың тақырыбы бойынша теориялық талдау жүргіздік. Осыған сүйенуде отырып, белгілі бір аспектілерге байланысты білім беру жүйелеріне дамуына үлес қосқан келесі ғалымдар анықталды. Оқу орындарының күрделі және көпфакторлы жүйе ретінде дамуы олардың еңбектерінде Л. де Калувэ, Э. Маркс пен М. Петри [164], тағы басқалары қарастырылды. А. Хуторский [165], А.С. Курышев [166], А.М. Новиков [167], А. Кузнецов [168] және басқалар кәсіпқойлық мәселесін зерттеу, сонымен қатар оны жетілдіру мәселесімен айналысты. Көп деңгейлі білім беру жағдайындағы кәсіби білім В.А. Болотовтың [169], Г.М. Романцевтің [170], А.А. Барбаригтің [171] және басқаларының еңбектерінде ашылған.

Лицей – гимназиялардағы оқытудың ерекшелігі оқытудың әртүрлілігін алдын-ала анықтайды: сабақтар, дәрістер, практикалық, зертханалық, семинарлар, эсселер, пікірталастар және басқалар. Білімгерлердің өзіндік жұмысының құрамдас бөлігі нығайтылуда. Білімгерлер ғылыми зерттеу жұмыстарына, ғылыми-техникалық, көркем шығармашылыққа қатысады. Лицейлер жоғары мамандандырылған және көпсалалы бағытта болуы мүмкін. Профильге қарамастан міндетті түрде оқуға арналған пәндер бар: орыс және ұлттық тіл мен әдебиет, тарих және қоғамтану, химия, биология, физика, математика, шет тілі, дене тәрбиесі және еңбек. Гимназия - мектеп пен университет арасындағы аралық байланыс. Қазіргі жағдайдағы гимназиялық білім - бұл жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін қалыптастыруға бағытталған күрделі оқу бағдарламасы бар озық білім беру. Гимназия, лицейден айырмашылығы кәсіби шеберлікті қамтамасыз етпейді; бұл болашақта кәсіби жұмысты саналы түрде таңдау мүмкіндігін тудыратын кәсіпке дейінгі жалпы білім беру. Гимназиялар негізінен олардың қызметінің теориялық сипатымен ерекшеленеді, бұл гуманитарлық бағыт, мұнда теориялық ойлау стилі қалыптасады, жоғарғы оқу орындарына түсуге дайындық жүргізіледі. Жеке білім беру мекемесінің белгілі бір тұжырымдамаға негізделген, білім беру моделін таңдауы білім беру практикасының шұғыл қажеттілігі болып табылады. Бұл өз кезегінде кез-келген педагогикалық жүйені құрудың, оның ішінде мегаполистегі жаңа типтегі білім беру мекемелерінің дамуын басқару жүйесін құрудың нормативтік негіздерін анықтайды. Ғылымда және өзіміздің педагогикалық тәжірибемізде бар зерттеулердің теориялық талдауы төрт негізгі кезеңнен тұратын білім беру мекемесі үшін келесі жобалау алгоритмін анықтауға мүмкіндік береді: бірінші кезең - негізгі стратегиялық, мақсатты нұсқауларды анықтау; екінші кезең - таңдалған модельге байланысты оқушылардың дамуына арналған нормативті траекторияны құру; үшінші кезең - таңдалған үлгіні іске асыру аясында білім беру процесін модельдеу; төртінші кезең - бұл білім беру ұйымын қамтамасыз ету жүйесін дамыту. Бұл кезде білім берудің негізгі стратегиялық, мақсатты нұсқаулықтары, біздің ойымызша, төрт блокқа біріктірілуі мүмкін:

- стандарттау теориясы мен практикасы білім беру және бақылау;

- ғылыми, әдістемелік және зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудың мазмұны мен теориясы мен практикасы;

- профессорлық оқытушылық құрамды сертификаттауды қамтамасыз ету теориясы мен практикасы;

- халықтың білімге деген қажеттіліктерін қанағаттандыратын білім беру мекемелерін саралау теориясы мен практикасы бұл, өз кезегінде, білім беру жүйесін тұтастай алғанда дамытудың әрбір блоктарындағы басымдылықты, әрекеттерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді;

- білім кеңістігін толтыратын негізгі терминдерді нақтылай отырып, оларды құрудың жетекші идеяларын сындарлы принциптерін анықтау;

- білім берудегі стандарттау практикасын теориялық тұрғыдан негіздеу және оны сандық сипаттамадан сапалық сипаттамаға қайта бағыттау. Білім беру мекемесін құру процесі белгілі бір базалық модельдің болуын болжайды, кейбір жағдайларда ол нақты анықталған, басқаларында шарттарға байланысты салынуы керек.

Бірінші кезеңде мыналар жасалады:

- тұлғаның қалыптасатын салаларын қамтитын түлектің моделі (танымдық, мінез-құлықтық, интеллектуалды, рухани-адамгершілік, эмоционалды-мотивациялық, шығармашылық, денсаулық және т.б.) бұл - білім беру мекемесінің ерекшелігін анықтайды;

- диагностика құралдары мен әдістері, өлшем бірліктерін таңдауымен қамтамасыз етілген білімгерлердің жеке басын қалыптастыру табысының критерийлері өлшеу стандартқа, нормаға немесе оқушының қазіргі және болашақ жағдайын салыстыруға негізделген. Олар айқын, нақты, бір мағыналы түсіндірілуі керек;

- таңдалған соңғы критерийлер бойынша диагностиканың аралық кезеңдері - диагностика әдістері таңдалған өлшем бірліктеріне сәйкес таңдалады, бұл оқушының жеке дамуының нормативті траекториясын анықтауға мүмкіндік береді.

Екінші кезеңде мыналар әзірленеді және анықталады:

- білім беру процесінің жаңа моделі; негізгі нормалар, базалық стандарттар негізінде білім беру процесінің мазмұны мен ұйымдастырылуының негізгі құрылымы;

- мазмұнның негізгі, өзгермелі және қосымша компоненттері білім беру, оларды оқу үдерісіне қосудың әр түрлі тәсілдері. Білім беру қызметінде жүзеге асырылатын білім берудің нормативтік мазмұны оқу жоспарында көрініс табады. Сыныптан тыс жұмыстарда жүзеге асырылатын білім берудің нормативтік мазмұны федералды деңгейде жоқ, бұл білім беру мекемесінің құзыретін бекітуге мүмкіндік береді;

- білім беру процесінің нұсқалар компонентінің мазмұнын компоненттер бойынша кейіннен оқу процесінің біртұтас құрылымына интеграциялануымен таңдау, басқа нұсқа - білім беру мазмұнын білім беру процесінің бүкіл құрылымында интеграциялаумен жобалау;

- оқу мекемелерінің өмірін кесте, циклограмма түрінде ұйымдастыру. Белгілі бір уақыт кезеңінде (апта, ай, жарты жыл, жыл) оқу, демалу,

сыныптан тыс жұмыстар режимін анықтайтын, оқу процесінің жүруіне жағдай туғызады. Ғылыми принциптерді жүзеге асыратын жүйе білім беру мекемесінің жобалаудың бірінші кезеңінде анықталған білімгерлердің жеке басының дамуы, нормативтік траекториясының параметрлеріне сәйкес, оның өмірлік белсенділігін анықтайтын негізгі құрылымдық буындар түріндегі қызметі.

Үшінші кезеңде мыналар әзірленеді:

- білім беру мекемесін басқару жүйесі, негізгі басқару жолдары;
- құжаттар пакеті, қызметтер мен бөлімдердің жұмысын реттейтін нормативтік құқықтық актілер;
- қызметтердің және басқару құрылымдарының функционалдық міндеттері, біліктілікті бөлу әдістері, ынталандыру жүйесі, бақылау және біліктілігі, кәсіби деңгейіне сәйкес оқытушылар мен техникалық қызметкерлерге еңбек ақы төлеу;
- бақылау жүйесі білім беру мекемесі қызметінің нәтижелерін үнемі бақылау және оның негізінде ұзақ мерзімді және ағымдағы жұмыс жоспарларын анықтау. Модельдеудің мәні - зерттелетін объектіні түпнұсқаның ерекшеліктері, қасиеттері, байланыстары берілген модельмен ауыстыру. Қазіргі заманғы ғылым модельдің екі түрін біледі: стохастикалық модель - «қатаң емес» модель, сипаттайтын, индикативті, зерттеу объектісі туралы идеалды идеялардың егжей-тегжейлі тізімін қабылдай отырып, ал потенциалды мүмкіндіктер моделі - сипаттамалық, индикативті модель, потенциалдар тізімін қабылдай отырып.

Оның бес түрі бар:

1. Гносеологиялық потенциалы (когнитивті);
2. Шығармашылық (шығармашылық);
3. Аксиологиялық потенциал (мән);
4. Коммуникативті потенциал (ақпараттық, коммуникациялық);
5. Көркемдік потенциал (сенсорлық-эмоционалды).

Гимназия - білімгерлердің, әдетте, гуманитарлық бейіндегі пәндер бойынша қосымша (терең) даярлығын қамтамасыз ететін негізгі жалпы, орта (толық) жалпы білім беру және жалпы білім беру бағдарламалары жүзеге асырылады. Шет тілдерін, мәдени, сонымен қатар философиялық пәндерді оқуға көп көңіл бөлінеді. Грамматикалық мектептер бастауыш жалпы білім берудің бағдарламаларын жүзеге асыра алады. Көп жағдайда гимназияларда оқуға деген ынтасы жоғары балалар оқиды. Гимназия сабақтарын кәдімгі жалпы білім беретін мектептерде де ұйымдастыруға болады. Лицей - негізгі жалпы және орта (толық) жалпы білім берудің бағдарламаларын іске асыратын оқу орны. Лицейлерде академиялық пәндер тобын тереңдетіп оқыту белгілі бір бейін бойынша ұйымдастырылады (техникалық, жаратылыстану, эстетикалық, физикалық - математикалық және т.б.).

Кәсіби құзыреттілікті дамыту модельдері О.Я. Дымарская [172], Р.В. Бессонов [173], А.Н. Джуринский [174], В.К. Битюков [175], Ю.В. Шмарион [176] және т.б. лицей – гимназиялар мұғалімдерінің құзыреттілі О.П. Околеловтың [177], В.В. Сериковтың [178],

Е.А. Ямбургтың [179], В.И.Загвязинскийдің [180] еңбектерінде қарастырылды.

Білім беру тұжырымдамасының кеңеюі көбінесе формальды оқытумен анықталады және кез-келген қызметті білім беру активтері ретінде түсіндіреді. Лицей – гимназиялардың білім беру жүйесінде инновациялық процестерді ескере отырып, ең маңызды білім беру функцияларын әлеуметтік институттар орындайды. Яғни, бұл тізімге оқу орындары ғана емес, сонымен қатар микро факторлар (отбасы, достар шеңбері және т.б.) кіреді [181].

Лицей – гимназиялар сияқты бастауыш жалпы білім берудің, жалпы білім беру бағдарламаларын жүзеге асыра алады. Лицейлер мамандық таңдауда және одан әрі білім алуда жетілген қызығушылықтары бар оқушылардың адамгершілік, эстетикалық, физикалық дамуы үшін оңтайлы жағдай жасауға арналған. Жеке оқу жоспарлары мен жоспарлары лицейлерде кеңінен қолданылады. Лицейлер дербес білім беру ұйымдары ретінде құрылуы мүмкін немесе олар жоғарғы оқу орындарымен, өндірістік кәсіпорындармен ынтымақтастықта қарапайым жалпы білім беретін мектептердің лицей сыныптары ретінде жұмыс істей алады. Қазіргі уақытта кейбір лицейлер өзіндік модельдері мен оқыту технологиялары бар эксперименталды білім беру ұйымдарының мәртебесіне ие. Лицей – гимназия білімінің болашағы. Алайда, бұл негізінен инновациялық білім беру мекемелерінің алғашқы 10-12 жылында болды. Кейіннен Ресей Федерациясының Үкіметі мен Білім министрлігі «Жалпы білім беру мекемесі туралы типтік ережеде» (2001 ж.) көрсетілген лицей – гимназияларды бөлді: біріншісі жаратылыстану-техникалық саласын жоғарғы оқу орнына дейінгі дайындықтың, ал екіншісі - гуманитарлық бағытты «алды». Сол уақытқа дейін мамандандырылған сыныптар барлық жалпы білім беретін мектептерді аша алады, олардағы кіру емтихандары заңсыз деп танылды, бұл оқушыларды іріктеу мүмкіндігін жойды (демографиялық жағдай ерекше талғампаздыққа жол бермеді) және мұғалімдердің қартаюы белгіленді (мұғалімдердің конкурсын қоспағанда).

Лицей – гимназиялар қиын жағдайға тап болды: оларға «спецификалық түпнұсқалықты» жоғалту қаупі төнді. Зерттеушілер дамып отырған жағдайға алаңдап, бір жағынан лицей – гимназиялар. Екінші жағынан мамандандырылған мектеп арасындағы қатынастарды құрудың сценарийлерін ұсынды, олардың екеуі ғана одан әрі өмір сүру мен дамуды ұсынады. Белгілі болғандай, балалардың қайсысы «ойнағанын» анықтау үшін өз істерін жалғастырған жоқ. Біз тек келесі пікірге тап болдық: Осы ғасырдың басына қарай қазіргі Ресейдің жаңа толқынының лицейлері білім беруді модернизациялау үдерісі үшін, өздерінің маңыздылығын сенімді түрде дәлелдеді. Инновацияда керемет нәтижелерге қол жеткізген, олар енді қатты суықта орналастырылған әдемі гүлге ұқсайды. Ол өзінің сән-салтанатын сақтап қалған сияқты. Бірақ күткен жылу оған енді көмектеспейді жансыз тіндердің еруі. Лицейдің өлімі символдық құбылыс болып табылады, ол біздің білім беру жүйелеріне тоталитаризмге шегінуін білдіреді, бұл жаңарып жатқан әлемді қабылдай алмауды білдіреді. Мүмкін кейбір жаңа өркендер

қайта тірілуге деген үміт символы ретінде өмірге келуі мүмкін. Мұндай пессимистік-бейнелі панегириктің дәлелі келтірілген жоқ. Сонымен, құрметті автордың сөздері әділетті ме, жоқ па, оны оқырмандар өздері шешеді. Қорытындылар Адаптивті білім беру ортасының негізгі түсініктері. Өндірістің нарықтық негізіне көшумен байланысты жаңа әлеуметтік-мәдени процестердің пайда болуы, халықтың, демек мектеп оқушыларының тез психологиялық-әлеуметтік бейімделуі қажеттілігі, әлеуметтік және табиғи ортаның аймақтық ерекшеліктерін ескере отырып, өзгермелі қоғамға бейімделген білімгерлердің жеке басын қалыптастыру. Басқарылатын педагогикалық жүйені құру қажеттілігін анықтайды, өзін-өзі жүзеге асыруға қабілетті.

Лицей – гимназиялардың білім беру жүйелеріне сабақтастығының, нарықты қалыптастырудың негізінде жатыр [182].

Лицей – гимназияларда білім беру жүйесін қалыптастыру процесінің негізгі факторлары:

- білім беру қызметіндегі, әлеуметтік тәжірибені таратудағы монополияны жою. Бәсекеге қабілеттілікті алдын-ала анықтаған кезде;
- лицей – гимназиялардағы оқу процесінің интеграциясы, экологиялық стандарттың орындалуын анықтайды [183], [184].

Бейімділік мектеп - бұл өзгеріп отыратын сыртқы орта жағдайына белсенді бейімделетін әлеуметтік-педагогикалық жүйе. Екінші жағынан, ол өзі сыртқы ортаға белсенді әсер етеді. Бірақ адаптивті мектептің мәнін осылай түсіндіру оның өмірінің бір жағын ғана көрсетеді. Оқу процесіне қатысушылардың бір-бірімен және тұтастай мектеппен қарым-қатынастарымен анықталатын, өзінің ішкі орта жағдайына бейімделуімен (және белсенділігімен) сипатталатын адаптивті мектептің екінші жағы маңызды. «Қатынас» категориясын психологтар субъектінің өзі таңдап алған және өзін үш формада мінез-құлық, ұтымды пайымдаулар мен эмоцияларда көрінетін басқа субъектілермен және қоршаған шындықтың объектілерімен байланысы ретінде қарастыратындықтан, адаптивті мектеп интеллектуалды, эмоционалды-бағалаушылық және мінез-құлыққа «бейімделуі» керек. Білім беру процесінің әрбір қатысушысының салалары Э. Ямбург адаптивті мектептің қосарлы «бейімделуін» осылай орынды түрде анықтады: «Мұндай мектеп, екінші жағынан, қоршаған ортадағы әлеуметтік-мәдени өзгерістерге мүмкіндігінше икемді жауап беруге, олардың жеке ерекшеліктерімен, оқушыларға мүмкіндігінше бейімделуге ұмтылады. Мектептің осы екі жақты қызметінің негізгі нәтижесі, балалар мен жастардың тез өзгертін өмірге бейімделуі». Алайда, осы тұрғыда мектептің қандай жеке қасиеттері бейімделуі керек оның әлсіз жақтарына ма, әлде күшті жақтарына ма? Адаптивті мектеп - бұл баланың біраз уақытқа келетін оқшауланған әлемі емес. Мектептің адаптивті ортасы - бұл оған қатысқандардың барлығы үшін нақты өмір. Бұл дегеніміз, білім беру процесінің мазмұны, оны ұйымдастыру және басқару оны өзгертуі керек. Мұндай мектептегі педагогикалық іс-әрекет әр түрлі сыныптардың, типтердің және деңгейлердің кәсіби мәселелерін шешу болып табылады. Мұндай мектеп мұғалімінің кәсіби дайындығы оның

өзін-өзі дамыту процесін басқара алуынан көрінеді. Ғылыми әдебиеттерде мұғалімнің адаптивті мектепте жұмысқа дайындығын педагогикалық мәселелерді шешу арқылы қалыптастыру мәселесі әлі күнге дейін өз көрінісін тапқан жоқ. Осы уақытқа дейін «педагогикалық міндет» ұғымы бір мағыналы және жалпыға бірдей түсініктеме алған жоқ. Адаптивті мектеп әр баланың табиғи және әлеуметтік бейімделу механизмдерін дамытатындай етіп құрылды. Осы мақсатты шешу үшін білім беру процесінің барлық компоненттеріне, атап айтқанда құрылымына, мазмұнына, формаларына, әдістері мен технологияларына (бұл адаптивті мектеп үшін өте маңызды), нәтижелерді бағалау шарттарына, өлшемдеріне өзгерістер енгізіледі. Осылайша, адаптивті мектеп білім беру процесінің мақсаттылығы принциптерін жүзеге асырады. Адаптивті мектеп деп, біз мектеп оқушыларының жеке психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеруді қамтамасыз ететін мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты қайта құратын, оқытудың принципті жаңа жүйесін құру және енгізу кезеңінде жұмыс істейтін мектепті айтамыз. Мектептің адаптивті моделін қалыптастыру перспективаларын анықтау күрделі жүйелік міндет болып табылады. Оның жұмысына және дамуына кешенді көзқарас мектеп дамуын басқару мәселелерін шешуде тиімді. И.Н. Зверева, Ю.А. Конаржевский, М.М. Поташиник, И.Б. Сенновский, П.И. Третьяков, Т.И. Шамо́в әртүрлі типтегі заманауи білім беру мекемелерінің модельдерін құрудың теориялық және әдістемелік негіздерін жасады, мектептер мен білім берудің дамуын басқару проблемалары бойынша зерттеулер жүргізді. Г. Я. Галперин, В.В. Давыдов, А.Н. Китов, Е.С. Кузьмин, А.Н. Леонтьев, А.К. Марков, В.Д. Шадриков, Д.Б. Эльконин, В.А. Якунин және басқалар тұлғаны дамыту және балаларды әлеуметтік орта талаптарына бейімдеу мәселелері бойынша психологиялық зерттеулермен айналысты. Мектеп мағыналы, ұйымдастырушылық және әдістемелік жағдайлар жасау арқылы әр оқушыға:

- өз өмірінің субъектісі;
- мазмұндық қызмет субъектісі;
- байланыс тақырыбы;
- өзін-өзі тану пәні.

Біз білім беру ортасын өзіндік мүмкіндіктер кеңістігі және жеке таңдау ретінде қарастырамыз. Мұндай орта білімгерлерге «Нені үйрену керек?», «Қалай үйрену керек?», «Кіммен оқыту керек?», «Қайда оқыту керек?» деген сұрақтарға өздері жауап беруге мүмкіндік береді. Ересектер мен балалардың өзара қарым-қатынасы тұрғысынан адаптивті мектептегі білім беру ортасының ең маңызды сипаттамасы - оқушыны педагогикалық ықпал ету объектісі ретінде манипуляциялаудан баланың өзін-өзі бағалайтын тұлға, білім беру қызметінің субъектісі ретінде дамуына жағдай жасауға көшу. Сонымен, адаптивті мектептің максаты ретінде әр оқушының өзіндік дамуын қамтамасыз ететін білім беру ортасын құруды анықтау керек. Мұндай орта оқушының психофизиологиялық ерекшеліктері мен білім беру мүмкіндіктерін ескере отырып, өзінің өмірінің, іс-әрекетінің, қарым-қатынасының және өзін-өзі тануының субъектісі ретінде өзін-өзі жүзеге

асыруға көмектесу үшін жасалған. Тұжырымдамалық идеяларды білім берудің даму тенденцияларын, адаптивті мектеп қызметінің ерекшеліктерін ескере отырып анықтауға болады. Осы жағдайды, сондай-ақ адаптивті мектептің әр түрлі модельдерін құру бойынша бар теориялық және практикалық әзірлемелерді ескере отырып, келесі тұжырымдамалық идеялар: синергетикалық көзқарас идеясы, гуманитарлық-мәдени көзқарас идеясы, тұлға-белсенділік идеясы идеясы, диалогтық көзқарас идеясы, рефлексиялық көзқарас идеясы, идея мектептің білім беру ортасының ашықтығы, позитивті кері байланыстың басымдылығы идеясы, шығармашылық идеясы, мазмұнды интеграция идеясы.

Теориялық негіздеу тұрғысынан лицей – гимназияларда өмірлік білім беруді дамыту оқытудың технологиялық және іздеу әдістерінің бірін-бірі толықтыру принципіне негізделгендігін атап өткен жөн. Тиісінше, ұйымдастырушылық-педагогикалық аспектілер кешені лицей – гимназиялардағы оқу жоспарлары мен оқу бағдарламаларын трансформациялау процесін жүзеге асырудың шарты ретінде әрекет етеді. Сондай-ақ, білім беру процесінің кәсіби бағытталған сипаты шығармашылық әрекеттерді басқаруды көздейді. Аталған принциптердің тұжырымдамаларының сыртқы қарапайымдылығымен, соңғыларының білім беру ұйымын басқару проблемасына тривиальды көзқарас сипаттайтындығын атап өткен жөн [185].

Білімді беру жүйелеріне эволюциясы - бұл элиталық сапаға бағытталған әлеуметтік қабаттың табиғи қалыптасуының нәтижесі, өйткені Б.С. Гершунский өзінің зерттеуінде дәлелдегендей, лицей - бейінді фокусқа ие және жоғарғы оқу орнына бағытталған. 5 кестеде көрсетілген лицейдің негізгі компонентпен сипатталатындығын ескерсек, бұл арнайы курстар мен пәндерге көбірек көңіл бөлуді білдіреді. Сонымен қатар, профильді мамандандыру бойынша мұқият, сапалы даярлау қажет [186].

Кесте 5 Лицей – гимназиялардағы білім беру жүйесін дамыту жоспары.

Кезеңдер	Негізгі мақсат
Білім берудің академиялық деңгейін арттыру	Оқу үдерісінің даралануын және өзін-өзі тиімді анықтауды қамтамасыз ететін үздіксіз білім беру жүйесін құру.
Лицей – гимназиялар -дың кадрлық әлеуетін дамыту және нығайту.	Білім беру жүйесін дамыту мәселелерін тиімді шешетін кәсіби топ құру.
Лицей – гимназияларда білім беруді акпараттандыру процесінің дамуы	Ақпараттық - коммуникациялық технологияларды оқу үдерісіне интеграциялау.
Мемлекеттік және әлеуметтік серіктестіктің мемлекеттік және мемлекеттік нысандарын дамыту.	Білім беру процесін мемлекеттік және қоғамдық басқарудың тиімді моделін құру және енгізу.
Қосымша білім беру жүйесін дамыту	Әртүрлі білім беру қажеттіліктерін ақысыз және максималды қанағаттандыру үшін оңтайлы қолайлы жағдайлар жасайтын қосымша білім берудің (қосымша білім беру қызметтері) кең және көп деңгейлі желісін құру.
Әлеуметтік жетімдіктің алдын-алу бойынша алдын-алу шараларын жүзеге асыру	Баланың жеке сипаттамаларына, соматикалық денсаулық жағдайына және әлеуметтік жағдайына сәйкес сапалы білім алу және баланың жан-жақты дамуы үшін жағдайлар жасау.

М.Б. Пилди өз еңбектерінде инновациялық траекторияға көшуді білім беру процестерінің алуан түрлі формаларын қамтамасыз ететін мүмкіндік ретінде сипаттайды. Сондай-ақ, білім беру процестерінің стратегиялық мақсаттарына сәйкес даму нүктелері анықталады:

- лицейдегі оқу процесінің дамуы үздіксіз білім беру жүйесін қамтамасыз етеді, өйткені ол мектепке дейінгі кезден бастап кәсіптік деңгейге дейінгі барлық кезеңдерді бастан кешіреді;
- жеке білім беру бағдарламаларына, сондай-ақ жеке оқу жоспарларына көшу лицей – гимназияда қосымша білім алудың ресурсына айналады;
- білім сапасы білім беру процесін акпараттандыруға негізделген;
- сонымен қатар, азаматтық білім беру моделін іске асыру шеңберінде менеджмент формаларының жетілдірілуі байқалады;
- халықтың білім беру қызметтерінің сапасына деген қажеттіліктері білім беру жүйесін әртараптандыруға алып келеді [187].

Көрнекі мысал ретінде, біз оқу жоспары жүйесі мен қалыптасқан мазмұнын өзгерту сабақтастығын дамытудың кешенді және көпфакторлы жоспарын ұсынамыз. 6 кестеде көрсетілген лицей – гимназиялардағы білім беру жүйесін дамытудың ұзақ мерзімді жоспарын іске асыру тиімділігінің көрсеткіштері.

Сонымен, жоғарыда аталған кезеңдерді жүзеге асыру, сондай-ақ білім беру мазмұнын жүйелі түрде дамыту, басқару процесі және лицей – гимназиялардағы кадрлардың өзгеруі білім берудің ұйымдастырушылық-мазмұндық моделінің жаңа кезеңіне өтуді қамтамасыз ете алады. Өмір бойы білім беру дамытудың ұсынылған бағдарламасы аясында, іске асырудың нәтижелері мен сәттілікті анықтайтын индикаторларды атап өткен жөн [188].

Кесте 6- Лицей – гимназиялардағы білім беру жүйесін дамытудың ұзақ мерзімді жоспарын іске асыру тиімділігінің көрсеткіштері.

Нәтижелер	Көрсеткіштер
1	2
Лицей – гимназиялар түлектерінің құзыретті жеке және кәсіби өзін-өзі анықтауын қамтамасыз ететін өмірлік білім беру моделін құру	
- Үлгінің жұмыс істеуін қамтамасыз ететін нормативтік-құқықтық құжаттар. - Білім беру сабақтастығының ұйымдастырушылық моделі. - Білім беру процесінің жаңа ұйымдастырушылық моделі. - Жеке оқу жоспары негізінде мамандандырылған оқытуды ұйымдастыру жөніндегі нормативтік құжаттар. - Дараланудың артуы жағдайында жоғары кәсіптік білім беру мекемелерімен интеграцияның моделі.	Өмір бойы білім беру моделінің болуы және тиімді жұмыс істеуі. Сыныптық жүйеден оқу процесін ұйымдастырудың жаңа формаларына көшу: - қашықтан оқу, - білім ағындары, - жеке сабақтар.
2. Лицей – гимназиялардың бастапқы кезеңінде оқуға дайындық деңгейін арттыру мақсатында мектеп жасына дейінгі балаларға арналған білім беру бағдарламасын әзірлеу.	Жоғары мектеп жасына дейінгі балаларға арналған білім беру бағдарламасын іске асыру. Білім беру бағдарламасын меңгеруге дайындық деңгейі жоғары балалар санының артуы
Білім беру талаптарын ескере отырып, балаларға бірдей бастапқы мүмкіндіктер беретін білім беру бағдарламасы.	Жоғары мектеп жасына дейінгі балаларға арналған білім беру бағдарламасын іске асыру.

6-ші кестенің жалғасы

1	2
- Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған білім беру бағдарламалары. - Лицей – гимназиялардың мектепте оқытуға дайындық бойынша әдістемелік ұсыныстар.	Білім беру бағдарламасын меңгеруге дайындық деңгейі жоғары балалар санының артуы
3. Жеке білім беру сұраныстарын жүзеге асыру мүмкіндіктерінің кеңеюін ескере отырып, мамандандырылған оқыту мен мамандандырылған оқытудың үздіксіз жүйесін құру.	
- Жеке білім беру траекториясын жүзеге асыруды қамтамасыз ететін оқу бағдарламасының жаңа нұсқасы. - Элективті пәндер мен курстардың өзгертілген және түпнұсқа оқу жоспарлары. - Барлық деңгейлер арасындағы білім мазмұнындағы сабақтастық жүйесі. - Дарынды балаларға арналған жеке білім беру бағдарламалары. - Лицейдің білім беру желісі шеңберіндегі басқа оқу орындарымен өзара әрекеттесуі	Үздіксіз білім беру лицейі моделі аясында білім сапасын арттыру. Бейіндік мемлекеттік стандартты іске асыратын оқытушылар игеретін бағдарламалар санының өсуі. Элективті курстар бағдарламаларының санының артуы. 8-11 сынып оқушыларының жеке оқу жоспары мен жеке білім беру бағдарламаларына түсуін арттыру. Дарынды балалардың шығармашылық әлеуетін іске асыру, олардың әр түрлі деңгейдегі интеллектуалды жарыстарға қатысу тиімділігін арттыру
4. Білімгерлертердің өзіндік танымдық іс-әрекет саласындағы құзыреттілігін дамытуды қамтамасыз ететін жаңа білім беру технологияларын енгізу деңгейін арттыру. Барлық оқытушылардың заманауи тиімді білім беру технологияларын игеруі және енгізуі. - Білім беру процесін дараландыру мүмкіндіктерін кеңейту. - Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың заманауи жүйелері: - Бастауыш мектепте қалыптастырушы оқыту; - 5-11 сыныптардағы жиынтық (рейтингтік) бағалау.	Оқыту сапасын арттыру. Заманауи білім беру технологияларын қолдана отырып оқуға түсетін білімгерлертер санының артуы: АКТ, жоба, модульдік-рейтинг және т.б. Оқытуды дараландыру деңгейінің жоғарылауы. Оқушылардың өзіндік танымдық іс-әрекет саласындағы құзыреттілігін қалыптастыру деңгейін арттыру.

Білім беруді дамытудың ұсынылған бағдарламасының әлеуетті тиімділігіне сүйенуде отырып, біз бағдарламаның мақсатын бөліп көрсете аламыз. Сонымен, мақсат оқушылардың бойында шешуші құзыреттіліктің дамуына жағдай жасау болып табылады. Нәтижесінде, бұл оларға табысты әлеуметтенуды және еңбек нарығында белсенді бейімделуді қамтамасыз етеді. Сонымен бірге даму жоспары білім беру стандартты бағдарламаларына сәйкес келеді.

В.И. Байденконың пікірінше, мамандандырылған оқу-әдістемелік пакет оқу іс-әрекетінің дамуының танымдық траекторияларының даралығын қамтамасыз ете алады [189]. Сонымен бірге, Т.Ю. Ломакиннің [190] зерттеулерінде бейіндік оқыту бағдарламалары оқу-танымдық іс-әрекет сипаты бойынша аралас, логикалық, бейнелік болып бөлінеді.

Осылайша, үздіксіз білім беруді дамытудың профильдік аспектісі негізінде бірнеше функционалды міндеттер бөлінеді:

1. Оқу үдерісін жетілдіру;
2. Жаңа білім беру мазмұнын қалыптастыру, оқу бағдарламаларын жетілдірудің инновациялық тәсілдері;

3. Оқушылардың жеке басының интеллектуалды дамуына ықпал ететін жаңа оқу пәндеріне арнайы курстарды әзірлеу;

4. Жеке танымдық қабілеттерін ескере отырып, жеке оқу жоспарларын құру;

5. Жетілдірілген оқу-әдістемелік жинақтарды қолдану, әдеби қорды жаңарту;

6. Білім беру бағдарламаларын сапалы жүзеге асыру үшін, оқу зертханалық және техникалық негіздерді құру;

7. Азаматтық позицияны дамыту мақсатында мектептің өзін-өзі басқару жүйесін дамыту;

8. Салауатты өмір салтын қалыптастыру дағдылары;

Е.Н. Овчаренко [191], білім беру қызметін түрлендіру және жаңарту жүйесінде оқыту технологияларын жетілдірудің бірнеше компоненттері бар:

- проблемалық оқытуды қолдану;
- жеке оқу жоспарларын құрудың әдістемесін иемдену;
- сыныптан тыс, жобалық және ғылыми жұмыстарды дамыту;
- білімгерлердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру формаларын дамыту;
- тиісті технологияларды қолдану, мотивациясын дамыту.

Білім беру жүйесіндегі интеграциялық үдерістерді қарастыра отырып, жалпы білім берудің жоғарғы деңгейіне мажорлық білім беру практикасын енгізу сабақтастық тетіктерін іске асыруды қамтамасыз ете алады. Бұл кезде лицей-университет сабақтастығының нұсқасы ұсынылады. В.Г. Рындактың [192] және Т.В. Чельшеваның [193] пікірінше, сабақтастықты білім теориясында байланыстырушы рөл атқаратын әдіснамалық принцип ретінде қарастыру керек. Жеке компоненттер білім беру кезеңдер арасындағы ажырамас байланысты қамтамасыз ететін жалпы педагогикалық принцип, білім беру мазмұнының, ғылыми пәндерді оқыту әдістемесінің, дағдыларды дамыту әдістері мен құралдарының өзгеруін анықтайтын дидактикалық принцип ретінде қаралады.

Сондай-ақ, Л.Н. Алексеева [194], оқытудың үздіксіздігіне интерактивті тәсіл, композициясы гносеологиялық циклдің тұлғалық - бағдарлы бағыттылығы мен білімнің жүйелік моделі деңгейлерінің педагогикалық міндеттеріне сәйкес, инновациялық компьютерлік технологиялар арқылы оқытудың, интерактивті режимдерін қолдану бойынша нұсқаулық ретінде қарастырылуы керек.

Лицей – гимназиялардағы әдістемелік жұмыстарға мыналар кіреді:

- оқу мекемесінің әдістемелік кеңесінің тиімділігін арттыру;
- мұғалімдердің біліктілігін арттыру модератор жүйесін құру: мұғалімдерге жаңа білім беру технологияларын қолдану бойынша оқытуды, сонымен қатар білімгерлердің ғылымда зерттеу қызметін ұйымдастыру;
- тәртіптік циклдардың тиімділігін арттыру;
- әдістемелік жұмысты тігінен көлденеңге ұйымдастыруды қайта бағыттау, денсаулықты сақтау проблемалары бойынша жұмыс жасайтын мұғалімдердің шығармашылық топтарын құру, жобалық іс-шаралар, дарынды балалармен жұмыс, мектеп әкімшілігі және т.б.;

- жас және жаңадан бастаған мұғалімдерге арналған әдістемелік орталықты ұйымдастыру және жетілдіру [195].

Лицей – гимназиялардың өмір салтын жаңарту - нормативтік құқықтық базаны оңтайландыру; өзін-өзі басқару жүйесін жетілдіру; лицейдің дәстүрлерін нығайту және дамыту; лицейдің автоматтандырылған басқару жүйесін енгізу; лицейдің даму тиімділігін бағалауға басқарушы кеңестің қосылуы.

Білім беру ортасын жақсарту: ата-аналармен жұмысты жақсарту; мемлекеттік органдармен байланысты дамыту; білім беру мекемелерінің желілік өзара әрекеттестігінің реттеуші, ұйымдастырушылық, педагогикалық, қаржылық механизмдерін дамыту [196].

Білім беру мазмұнын, оқу жоспарлары мен бағдарламаларын дамыту сабақтастығын зерттеу қазіргі заманның өзекті мәселелерінің бірі болып қала беретініне қарамастан, біз оқушылардың жалпы дамуына инновациялық тәсілдерді дамытудың маңызды компоненті, сонымен қатар белсенділіктің негізі деп санаймыз.

Синергетикалық тәсіл идеясы. Синергетиканың ғылыми бағыт ретіндегі негізгі міндеті (20 ғасырдың 70-жылдарының ортасында пайда болды). Бұл өте өзгеше сипаттағы тақырыптардағы өзін-өзі ұйымдастыру процестерін реттейтін жалпы заңдылықтарды анықтау және түсіну. Затты динамикада зерттеу - синергетикаға тән қасиет. Гуманитарлық және мәдени тәсіл идеясы. «Гуманитаризация» - термині жақында кең мағынаға ие болды және «гуманитарлық циклдің пәндерін кеңінен енгізу» шеңберіне енбейді. Бүгінгі гуманитарлық сын есімнің өзі «адамға, адамның табиғатына тән» деп түсіндіріледі. Тұлғалық-белсенділік тәсілінің идеясы. Қазіргі психологиялық-педагогикалық басылымдарда білім берудің тұлғалық-бағдарлы тәсілі (мектепті басқарудағы тұлғаға бағытталған) кеңінен таралғандығын тағы да атап өтейік. Алайда, бұл тәсіл тұлғаның белсенділік тәсіліне қарағанда әлдеқайда тар, өйткені қыста адамның іс-әрекеті мен жүріс-тұрысы жалпы назардан тыс қалады. Талданатын тәсілдің екі компоненті де (жеке және белсенділік) бір-бірімен тығыз байланысты, өйткені адам іс-әрекет субъектісі ретінде әрекет етеді, ол өз кезегінде басқа факторлардың әсерімен қатар оның субъект ретінде жеке дамуын анықтайды. Рефлексивтік тәсіл идеясы.

Рефлексивті мәдениет мыналармен сипатталады:

- адамның проблемалық жанжалды жағдайларды шығармашылықпен түсінуге және жеңуге дайындығы мен қабілеттілігі;
- жаңа мағыналар мен құндылықтарды игеру дағдылары;
- әдеттегіден тыс қарым-қатынас жүйелеріне бейімделу мүмкіндігі;
- кезектен тыс практикалық мәселелерді қою және шешу мүмкіндігі.

Тұлғаның рефлексивтік мәдениетінің негізгі көрсеткіші - оның белгісіздік жағдайында жұмыс істей алу қабілеті. Егер гуманитарлық мәдени және тұлғалық қызметтік тәсілдер білім беру процесінің жаңа мазмұндық бағытын белгілесе, онда рефлексивтік тәсіл оларды жүзеге асырудың механизмін көрсетеді. Рефлексивті мәдениетсіз жеке тұлғаның

шығармашылық ұзақ өмір сүруі, оқушының ынтасын қалыптастыру мәселесін шешу мүмкін емес.

Диалогтық тәсіл идеясы. Рефлексивтік тәсілді практикалық іске асыру білім беру процесіне қатысушылардың өзара әрекеттесу сипатының проблемасын көтереді және, атап айтқанда, рефлексивті бақылау жағдайындағы әсер типі туралы мәселені өзектендіреді. Психологияда «әсер ету» ұғымы индивидтің немесе топтық субъект реципиенттің оның белсенділігінің (жалпы мінез-құлқының), санасының, жеке психологиялық ерекшеліктерінің өзгеруімен байланысты, ал психологиялық әсер субъект-реципиенттің өзгеруіне не себеп болуына, не оны болдырмауға арналған. Ашық білім беру ортасы туралы идея. Бұл идеяны талдау «Балаға мектеп деген не?» деген сұрақпен алдын-ала анықталған. Егер баланың өмірі біраз уақытқа дейін «ағып» кететін жабық кеңістік болса, онда бұл сөз тіркесінде біздің барлық қалыптасқан педагогикалық шындықтың мағынасы болуы мүмкін (бұл қандай да бір себептермен көптеген педагогикалық әдеби көздерде, ең болмағанда, әр түрлі анықтамаларда осылай қабылданады) «білім беру» және «оқыту» ұғымдары және т.б. тұлғаны дамыту. Қоршаған шындықтың барлығы (мектептен басқа) баланың дамуына ықпал етпей ме? Оң пікірлерге басымдық беру идеясы. Мектептегі адаптивті білім беру ортасын құру проблемасы мектеп қызметін бағалау критерийлері туралы мәселені сөзсіз тудырады. Мектептің жұмысын бағалаудың басым критерийі оның қызметінің соңғы нәтижелері болып табылады: оқушылардың денсаулық жағдайы; білімгерлерді оқыту; адаптивті мектептің мақсаты - әр оқушының өзінің өмірінің, іс-әрекетінің және қарым-қатынасының субъектісі ретінде жүзеге асыруына көмектесетін білім беру ортасын құру. Ол үшін ресурстық тәсіл мектеп пен әр мұғалімнің іс-әрекетіндегі басымдыққа айналуы керек. Адаптивті мектептің функциялары - бұл мектептің жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің қажеттіліктерін қанағаттандырудағы рөлі. Төменде келтірілген, адаптивті мектептің функциялары тұжырымдамалық идеяларды жүзеге асыру тұрғысынан қарастырылады. Оқушылардың денсаулығын сақтау және нығайту функциясы адаптивті мектептің басқа функциялары арасында қарастырылатын функция физикалық, психикалық және моральдық денсаулықты сақтау кез-келген білім беру ұйымының басты міндеті болғандықтан ерекше орын алады. Бейімделгіш мектепте оқушылардың денсаулығын сақтау және нығайту функциясы өте маңызды, өйткені онда әртүрлі қабілеттер мен мүмкіндіктерге ие балалар оқытылады, оның ішінде балалар денсаулығының жағдайы.

Функцияны іске асырудың негізгі тетіктері:

- білімгерлердің оқу жүктемесін жою;
- педагогикалық бағалау, өйткені бұл оқу сабағы кезінде оқушылардың психоэмоционалды жағдайын түзету факторларының бірі;
- оқу пәндерінің мазмұны. Оқушының жеке басының дене тәрбиесіне бағытталуын дамыту.
- мектеп дәрігерінің позициясын өзгерту. Ол мұғалімдермен және психологтармен бірге оқу процесін құруға және жүзеге асыруға белсенді

катысуы керек: мектептің білім беру бағдарламасы, жеке оқу жоспарлары балалардың физиологиялық мүмкіндіктеріне қаншалықты сәйкес келетіндігін зерттеу.

Бағдарлау функциясы. Егер бағдарлау функциясын жеке функция ретінде қарастыратын болсақ, онда ол әлемнің жеке суретін салуда көрініс табады. Адамның өзін қазіргі мәдениет аясында анықтауға мүмкіндік беретін жеке дүниетанымы. Осы ережеге сүйенуде отырып, адаптивті мектептің бағдарлау функциясы оқушының жеке және кәсіби жоспарларын құруды қоса алғанда, өмірдің түрлі салаларында өзін-өзі анықтауын қамтамасыз етуге бағытталған деп айтуға болады. Басқаша айтқанда, бұл функция адамға өзін-өзі анықтауда, оның жеке мүмкіндіктерін анықтауда және іске асыруда көмектесуді қамтиды. Адаптивті мектептің бағдарлау қызметі оқушының өміріне, жеке және кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесуінен көрінеді; оқушының өзін-өзі бағдарлау процесіне субъект ретінде белсенді қосылуына, бүкіл ақпарат жиынтығын шынайы бағалау негізінде оның болашағына саналы және жауапкершілік қатынасын дамытуға жағдай жасау қатынастарында. Бұл, әсіресе баланың қазіргі заманғы жағдайында, ақпараттың барлық түрлеріне көшкін түскен кезде өзекті болады. Оны түсінуге көмектесу - адаптивті мектептің кезек күттірмейтін міндеттерінің бірі.

Оңалту функциясы:

- оңалту педагогикасының мақсаты;
- баланың айналасында оңалту кеңістігін құру, ол мектептегі барлық буындардағы жұмысты үйлестіруді қажет етеді: әкімшілік, мұғалімдер, психологтар мен логопедтер, әлеуметтік педагогтар, мектеп дәрігері, оқушылардың ата-аналары. Мектептің қалпына келтіру функциясын жүзеге асыру «ерекше» балалармен жұмыс жасау принциптеріне негізделген, В.П. Кащенко.

Бірінші қағида - білім беру және тәрбие жұмысының орталығында баланы басқаратын мұғалімді мұғалімнің және тәрбиешінің жұмыс мазмұны мен әдістерін анықтайтын баланың өзімен алмастыру.

Екінші қағида - бұл оңалған адамның әлеуетті әлеуметтік-психологиялық пайдалылығына және оның әдеттегі ортасына оралуына бағыт.

Сипатталған принциптер заманауи мектептегі оңалту процесін ұйымдастыру үшін негізі болып қала береді. Оңалту функциясы мұғалімдерді оқушылардың білім беру қызметінің мазмұны мен процесіне қанағаттануын қамтамасыз ету арқылы олардың қабілеттеріне деген сенімділікті қалпына келтіруге бағыттайды. Түзету функциясы Дәстүр бойынша түзету функциясы білімгерлердің артта қалуын (білім беру үдерісінің аралық кезеңдерінің бірінде талаптарды орындамау), академиялық сәтсіздіктерді (айтарлықтай уақыт кезеңінде жазылған бағдарламалық талаптардың ұзақ уақыт бойы орындалмауын), сондай-ақ ауытқуларды (жасқа байланысты әлеуметтік мінез-құлық нормаларына сәйкес келмеу) және бұзушылықтарды жою деп түсіндіріледі. , ақаулар, ауытқулар. Түзету функциясын түсіндірудің осындай

тәсілінің кейбір қажеттілігін ескере отырып, бұл жағдайда мектеп оқушыларының ресурстары ескерілмейтіндігін айту керек. Басымдық, ең алдымен, білім беру процесінде, оның оқу материалының мазмұны мен оның нормативті игеруіне сәйкес келетін іс-әрекет болып қалады. Адаптивті мектептің тұлғаның «мықты жақтарына» бағытталуы туралы іргелі ерекшелігінің аспектісінде түзету функциясы оқушының әлеуетін ашуға және іске асыруға жағдай жасау процесі ретінде талданатыны айқын болады. Бұл интерпретация біздің оңалту функциясы туралы түсінігімізге қайшы келмейді, керісінше, нақты білім беру процесінде екі функцияның бірлігі туралы куәландырады. Білімгерлерде оқу жұмысының өз бетінше дамыған әр түрлі әдістері болатындығы белгілі (олар білімгерлердің қорына енеді). Бұл дегеніміз, білім беру үдерісінде білімгерлерге өзіндік шешім жолын таңдауға мүмкіндік беру маңызды (дәлелдемелер және т.б.). Осының арқасында оқытушынымен адаптивті болады, өйткені мұғалім оқушының білімінің сәттілігін қамтамасыз ететін қабілеттеріне сүйенеді. Ынталандыру функциясы адаптивті мектептің ынталандыру функциясын орындаудың маңыздылығы оқушылардың білім беру қатынастарының едәуір ауқымымен, олардың көпшілігінде оқуға деген жағымды ішкі мотивтің болмауымен анықталады. Бағалау әрқашан білім беру процесінде маңызды ынталандырудың бірі болды. Оқушы өзінің алған бағасынан да, армандағанынан да тұратын өзіндік бағаларының жиынтығының әсерінен қалыптасады. Осы негізде әр білімгерлердің өзіндік жетістік және сәтсіздік, жоғары және төмен жетістіктер туралы ойлары болады, нәтиже алудың жеке тактикасы жасалады. Ал бұл өз кезегінде балада «Мен» имиджінің қалыптасуына шешуші әсер етеді.

Ынталандыру функциясын жүзеге асырудың тетіктеріне мыналар жатады: оқытушы мен оқушының диалогтық өзара әрекетін ұйымдастыру; білімгерлерге оқу курстарын таңдау құқығын, оқылатын материалдың қиындық деңгейін, білімді бағалау әдісін және т.с.с. таңдау жағдайлары білімгерлердің ішкі уәждемесін, олардың оқу жұмысындағы табыстары үшін оқушының қатысуы мен жауапкершілігін ынталандырады; барлық білімгерлерге білімді шығармашылықпен қолдану құқығын беру; мұғалімнің сабақ барысында тұрақты және мотивацияны қолдау мақсатында әдіс-тәсілдер, формалар, оқу құралдары жүйесі арқылы арнайы ойлануынан тұратын сабақтың мотивациялық орналасуы; мектеп оқушыларының өзін-өзі тануын ынталандыру және оларды жеке өзін-өзі дамыту бағдарламаларын құруға жетелеу. Бұл механизм мыналарды болжайды: мектептегі адам біліміне байланысты пәндерді кеңейту; білімгерлерге қазіргі кезде дамудың қай сатысында тұрғанын түсінуге көмектесу; білімгерлерге интроспекция дағдыларын үйрету; оқушылардың рефлексиялық қабілеттерін дамытуға жағдай жасау.

Пропедиялық функция. Бұл функция стимулятормен қатар адаптивті мектептің негізгі функцияларының бірі болып табылады. Пропедевтік функцияны жүзеге асыру білім беру процесінде баланы педагогикалық қолдауды жүзеге асырумен байланысты, ең алдымен баланың жеке тұлға

ретінде өзін-өзі анықтауға бағытталған және өзінің қызығушылықтары мен оқушымен проблемаларды шешу жолдарын бірлесіп айқындау процесін ұсынады. Білім берудегі қызметтің ерекше бағыты ретінде қарастырылатын педагогикалық қолдаудың мәнін түсіну оның адамдық қадір-қасиетін сақтауға және әр түрлі бағыттарда дербес қажетті нәтижелерге қол жеткізуге кедергі жасау. Сонымен қатар, біз баланың даму жолында туындайтын кедергілерге тез жауап қайтара алатын олардың сыртқы келбетін болжап, ықтимал күтуді жүзеге асыра алатын осындай педагогикалық қолдау жүйесін құру туралы айтып отырмыз. Осы функция шеңберінде мектеп оқушыларының білім беру процесінде туындаған проблемаларын анықтап, дәрежелеп, олардың туындауының мүмкін себептерін анықтап, олардың алдын-алу шаралары жүйесін анықтап, сәйкесінше осы шараларды жүзеге асыруы керек.

Қазіргі уақытта мектепте пропедевтикалық функцияны жүзеге асырудың түрлі тетіктері бар. Оларға мыналар жатады:

- білімгерлердің білімді игеру деңгейлерін ғана емес, сонымен бірге оқушылардың оқу материалын оқудың жеке тәсілдерін ескере отырып, оқу материалының мазмұнын құрылымдау;

- мұғалімнің білім беру технологияларын олардың ерекшеліктері мен мектеп оқушыларының жеке мүмкіндіктерін, ең алдымен ойлаудың басым түрін ескере отырып таңдауы;

- өзара оқыту жағдайларын құру;

- сыныпта оқушыларға дозаланған педагогикалық көмек көрсету;

- оқушылардың рефлексиясын сабақтың барлық кезеңдерінде жүйелі түрде бастау және белсендіру, бұл оқушылардың пайда болуынан әр түрлі қиындықтарды анықтайды;

- мектепішілік деңгейде қолдау қызметтерін құру және дамыту: психологиялық, медициналық, отбасылық қызметтер, әлеуметтік жұмыс және т.б.

Кооперативті функция қызметкерлерді жалдаудың аумақтық принципі қоғамды мектепте басты орынға қояды, бұл еріксіз туындайтын әлеуметтік байланыстарды пайдалануға мүмкіндік береді. Осы байланыстарды нығайта отырып, персоналды көбейтуде ғана емес, сонымен бірге шығармашылық белсенді, белсенді тұлға тәрбиелеуде жақсы нәтижеге қол жеткізуге болады.

Зерттеу нәтижесінде адаптивті мектеп дегеніміз - бұл дарынды және қарапайым балалар оқитын, сонымен қатар түзету дамытушылық білімге мұқтаж оқушылар оқитын аралас контингенті бар білім беру мекемесі. Бейімделу мектебінің қызметінде жеке тұлғаның «күшті жақтарына» сүйену және осы негізде баланың өзі игеріп жатқан білімге қатысты, басқа адамдарға қатысты, өзіне қатысты өзінің позициясын таңдауы үшін жағдай жасау маңызды болып табылады. Сонымен, адаптивті мектептің назары қызметтің технологиялық аспектілері емес, жеке тұлғалары болып табылады. Білім беру ортасы өзіндік мүмкіндіктер кеңістігі және жеке таңдау ретінде қарастырылады. Мұндай орта білімгерлерге «Нені үйрену керек?», «Қалай оқыту керек?», «Кіммен оқыту керек?» деген сұрақтарға өздері жауап беруге

мүмкіндік береді және «Қайда оқу керек?» Ересектер мен балалардың өзара қарым-қатынасы тұрғысынан адаптивті мектептегі білім беру ортасының ең маңызды сипаттамасы, оқушыны педагогикалық ықпал ету объектісі ретінде, манипуляциялаудан баланың өзін-өзі бағалайтын тұлға ретінде дамуына жағдай жасауға көшу. Адаптивті мектептегі оқу процесі және оны басқару гуманитарлық-мәдени, жеке-белсенділік, синергетикалық, диалогтық және рефлексиялық көзқарастар, шығармашылық идеялары, білім беру ортасының ашықтығы, оң кері байланыстың басымдылығы, білім беру процесінің интегралдылығы идеяларына сәйкес жүзеге асырылады. Инновациялық білім беру мекемелерінің құрылуы, әрине, отандық орта білім беру жүйесінде оң құбылыс болды, өйткені ол таңдау мүмкіндігін берді: ата-ана өз баласына арналған мектеп, оқушылардың оқығысы келетін пәндері, мұғалімдер - әдістер (отандық және шетелдік) және жұмыс түрлері (негізінен жоғарғы оқу орындарынан алынған), әкімшілік жергілікті білім кеңістігін өзгерту жолдары.

Лицей – гимназияларда білім беру өзгермелі сипатқа ие болды, бұл оқу процесінің әр түрлі пәндерінің қажеттіліктерін жақсы ескеруге, «орта мектеп-университет» кезеңдерінің сабақтастығын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Империялық Ресей мен КСРО жағдайындағыдай орта білім беру жүйелерін құрудың орнына лицей – гимназиялар еркін бақыланатын «шашырауы» пайда болды, оны әрең жіктеуге болатын еді (және бұл қажет емес еді). Көп нәрсе қағаз жүзінде қалсын, ал түлектердің жоғары нәтижелері кейде тек мұғалімдердің «мейірімділігінің» салдары болып табылады, ниет өте маңызды болды. Эксперименттік мұғалімдердің «ақ ниетті импульсі» мен «ізгі ниеті» сол жылдардағы шындық сынағына төтеп беруі керек еді, нәтижесінде олар білімгерлердің саны жеткіліксіз болғандықтан, кейбір профильдерден жартылай жұмыс істейтін ЖОО оқытушыларынан бас тартуға мәжбүр болды. Білім беруді «ажырасқан» Лицей – гимназияларды реттеу, әр типтегі оқу орындары үшін профильдер жиынтығын бекіту және білім беруді стандарттау қолданыстағы нормативтік-құқықтық ортадағы қарапайым және «инновациялық» мектептер арасындағы айырмашылықтарды іс жүзінде теңестіріп, ұлттық білім кеңістігінің біртектілігінің жоғарылауына ықпал етті. Жаңа типтегі білім беру мекемелерінің жаңа мазмұндық-мақсаттық функциялары бар дүниеге келуі объективті әлеуметтік тұрғыдан анықталған процесс ретінде қарастырылуы керек. Жаңа институттарды шешуге шақырылған негізгі міндеттер қазіргі білімді беру жүйелеріне міндеттерінен туындайды: жалпы білім берудің сапасын арттыру, тұлғаның интеллектуалды және кәсіби дамуы мақсатында оның сабақтастығын қамтамасыз ету. Жаңа типтегі білім беру мекемелері қалыптасқан тарихи тәжірибеге сүйенуде отырып, оқыту мен тәрбиелеудің прогрессивті әдістері мен формаларын, жаңартылған мазмұны мен озық білім беру технологияларын қолданады және білім сапасының артуына алып келеді, оқуға деген қызығушылықты оятады, дарындылыққа жол ашады. Жаңа типтегі оқу орындары - бұл білім берудегі жаңа сапалы қадам. Олар білім деңгейлері арасындағы байланыстың негізін қалайды

Білім берудің базалық стандарттарының мазмұнының сабақтастығы үшін жүйені дамытудың жоғарыда сипатталған құрылымдық компоненттерінің әрқайсысы интеграцияланған және үйлесімді түрде жұмыс істеуі керек. Ұлы мұғалімдердің іргелі еңбектеріне сүйенуде отырып, білім беру мекемесі баланы жас ерекшеліктеріне сәйкес қажетті дағдылар мен білімдермен қаруландыратынын атап өткен жөн. Алайда, алдыңғы қатарлы технологиялар мен оқу құралдары оқушылардың танымдық мотивациясының дамуын қамтамасыз ете алатындығын есте ұстаған жөн. Болашақта бұл мәдени, әлеуметтік, экономикалық және экологиялық аспектілерде сыртқы әлеммен табысты өзара әрекеттесуді ынталандырады. Оқушылардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, прогреске ілесе білу қабілеті жеке мазмұнды дамытудың жоғары сапалы ресурсы болып табылады және әлемдік деңгейде бұл жоғары білімді және бәсекеге қабілетті қоғам қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, біз осы мақалада лицей – гимназиялардағы білім беру стандарттары мен оқу бағдарламаларының мазмұнын дамыту сабақтастығын зерттеудің негізгі бағыттарын қарастыруға тырыстық. Біз перспективалық жоспарлар мен әлеуетті тиімді қызмет алгоритмін анықтадық. Бұдан шығатыны, осы тақырыптың ғылыми және практикалық ерекшелігі өзекті болып табылады және оны іске асыруда шоғырланған тәсілді қажет етеді.

2.3 Зерттеу жұмысы бойынша Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы (1987-2017 ж.ж.) атты элективті курсты жүргізу және эксперименттік-тәжірибелік жұмыстардың нәтижелері

Табысты оқитын және әр түрлі жұмыс істейтін оқу және тәрбие мекемелері жұмыс өмірін қамтамасыз ететін білім беру жүйесіне қатысты, проблемалық талдау жасауы және болашақ өзін-өзі тәрбиелеу және жеке тұлғаның оң қызмет дағдыларын қалыптастыруы керек. Мақалада Қазақстандағы лицей – гимназиялар сияқты білім беру ұйымдарының дамуындағы тарихи үрдістер қарастырылған. Деректер жинау екі бөліктен тұрады. Жиналған алғашқы мәліметтер екінші реттік мәліметтер болды және ол білім берудегі ағымдағы жағдайды талдау үшін пайдаланылды. Әдеби деректерге егжей-тегжейлі теориялық талдау білім беру ұйымдарының жұмыс істеу құрылымын қалыптастыру ерекшеліктерін көрсетеді, білім беру жүйесінде инновациялық білім беру бағдарламаларын іске асыру тенденцияларын талдау жүзеге асырылады. Негізгі деректер эксперимент арқылы жиналды. Бакалавриат білімгерлеріне арналған арнайы элективті курс бойынша алынған мәліметтерге сүйенуде отырып, мақалада білім беру жүйесін білімгерлердің оқу орындарының дамуының тарихи-педагогикалық ерекшеліктерін тереңдетуге бағытталған ұсыныстар сипатталған.

Табысты оқитын және әр түрлі жұмыс істейтін оқу және тәрбие мекемелері жұмыс өмірін қамтамасыз ететін білім беру жүйесіне қатысты

проблемалық талдау жасауы, болашақ өзін-өзі тәрбиелеу және жеке тұлғаның оң қызмет дағдыларын қалыптастыруы керек. Білім берудегі мемлекеттік стандарттарды енгізу қоғамның қажеттіліктерін және мемлекеттің білім сапасына деген қажеттіліктерін өзгертуге арналған барлық оқу орындары мен оқу-жаттығу мекемелері жаңа эталондар алады.

Негізгі мақсат - педагогикалық практикада білім беру сапасын жақсартатын және білімгерлердің денсаулығы үшін қажетті жағдайларды сақтау. Болашақ оқытушылардың кәсіби құзіреттілігін арттыру функциялармен байланысты, жалпы білім беру мектебінің міндеттерін, әртүрлі мектептердің үлгілерінің көрінісі. Лицей – гимназиялардың, яғни білім беру мәселелерін құру мен дамытудың маңызды нәтижесін, яғни білім беру мәселелерін айқын, оларды шешудің көбірек мүмкіндіктері.

Отандық білім беру дағдарысы білімді беру жүйелеріне жаһандық ықпалдағы қоғамда болып жатқан өзгерістерді ұстану мүмкіндігімен байланысты болды. Кеңес Одағында құрылған стандарттау, мемлекеттік бағдар, әкімшілік - басқару жүйесінің салдары егеменді Қазақстанда еуропалық негізде тәрбие жұмысын қайта құрылымдауға мүмкіндік бермеді. Орта мектептер ғаламдық және еуропалық білім беру кеңістігін монотонды және одан тыс жерде қалды. Дәстүрлі білім беру жүйесі өз міндеттерін орындады, бірақ қоғам даму процесінде туындайтын мәселелерді шеше алмады. Нәтижесінде, бұл туындаған мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін іздеуге әкелді. Қазақстанның жалпы білім беретін мектебі әлемдік педагогикалық тәжірибені және жалпы дамудың диалектикалық заңын ескере отырып, инновациялық сипаттағы лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуын шешудегі қиындықтарға кезігуде. Шетелдік «Білім әлемі» заманауи лауазымдардан оқып үйрену әдеттегідей, стереотиптерден арылуды ұсынады, олар бұрыннан бері жұмыс істемейді және мектептің дамуы мен педагогикасының диалектикалық кешенді бейнесі.

Қазақстан 1991 жылға дейін КСРО болған бір мемлекеттің құрамына кіргендіктен, лицей – гимназиялардың ортақ тарихы болды, және Ресеймен байланысты үлгі диалектикалар жалпы, атап айтқанда «сингуляр» заңына сәйкес келеді. Осыдан біз объектінің қасиеттері мен байланыстарын түсінеміз, яғни білім беру кеңістігінің әртүрлі субъектілері оқытуға бағытталған. Бірақ біз Қазақстандағы білім мазмұны жүйесіне қатысты, бұл оған белгілі бір бірлік береді.

Қазақстандық білім беру жүйесін дамыту кезінде білім сапасы бәсекеге қабілетті болуы керек, мектеп түлектері өз білімдерін практикада қолдана білуі керек, білім беру жүйесі мен экономика, ғылым, ғылымның заманауи сұранысы бойынша тығыз байланысы болуы керек. Қазақстан Республикасында егемендік алғаннан бері білім және ғылымды дамытудың тұжырымдамалары мен бағдарламаларының мақсаты (2011-2020 және 2020-2025 жж.) екі мәселені қамтыды: Қазақстандық білім мен ғылымның бәсекеге қабілеттілігі және ғылымның елдің әлеуметтік – экономикалық дамуына қосқан үлесін арттыру.

Демек, білім беру реформаларының сипаты. Еуропалық білім беру кеңістігінен жаңа буын келді, қоғамдағы жаңа ғылыми көзқарастарды дамытып, оқыту мен білім беру саласына жаңа идеялар мен түсініктер енгізу. Қазіргі орта мектептің лицей – гимназиялар түріндегі әр түрлі сипаттамалары мен белгілері бар. Лицей – гимназиялар түріндегі өз табиғатының әр түрлі сипаттамалары мен қасиеттер, әлеуметтік қатынастар мен қатынастардың түріндегі әр түрлі сипатын мойындайтын факт теорияның өзекті мәселелерін шешуде маңызды рөл атқарады сонымен қатар, тәжірибе зерттеліп, қарастырылады.

Лицей – гимназиялардағы педагогикалық процестің ерекшеліктерін теориялық зерттеу, оқу процесін ұйымдастырудың әртүрлі аспектілерін ашудағы ұлттық тарихи және әлеуметтік – экономикалық сипаттамаларын, оқытушылардың кәсіби қызметінің негізін түсіну. Психологтар білім беру жүйесін басқарудың принциптері мен ұйымдастырушылық құрылымдарының даму деңгейінің талдауы басты шарттардың бірі болып табылады. Жаналықтарды лицей – гимназияларда инновациялар ретінде қалыптастыру және дамыту кезіндегі тәрбие жұмысының маңызды тәсілдерін қарастыру. Қазақстандағы білім беру мектептерінің түрлері мен мазмұндық ерекшеліктерін зерттеушілердің еңбектерінде, Қазақстандағы білім беру мектептерінің дамуы, Ресей мен пост кеңестік авторлар: Т.Т. Тәжібаев (1962); Казанцев және Меркушев, (2008), өндіріс зерттеушілерінің құрамына кіретін. Педагогиканың, білімді беру жүйелеріне салыстырмалы талдауын Қ. Кусаинов (2021), А.И. Сембаев және Храпченко, (1972) талдады. Қ.Т. Ыбыраимжанов (2006) оқу жоспарларының, бағдарламалардың, грамматикалық мектептердің, промимасиумдардың және әр түрлі мектептердің педагогикалық процесін ұйымдастырудың мазмұны мен ерекшелігін зерттеді. А. Ситдыковтың еңбектерінде лицей – гимназияларды қайта құру және реформалау бойынша ұйымдастырушылық қызметтің ерекшеліктерін талдады. Нәтижесінде, біз лицей – гимназиялардағы білім беру қызметінің негізгі бағыттарын анықтадық. В.С. Лизинскийдің айтуынша, лицей жалпы білім беру бағдарламасына сәйкес. Білім беру қызметін жүзеге асыратын, ол жалпы білім беру бағдарламасынан ерекшеленетін оқу орны. Жалпы білім беретін мектептер негізінде мансаптық бағдарлау профилінің ашылуы, лицейлердің ерекшеліктері тек бағытқа байланысты әр оқу орнына бейімделген мемлекеттік бағдарламалар және стандарттар мен авторлық бағдарламаларға сәйкес реттеледі. Лицей – гимназиялардағы оқу процесінің ерекшеліктерін теориялық зерттеу психологтардың шығармаларына негізделген, шетелдік және отандық мұғалімдердің оқу процесін ұйымдастырудың түрлі аспектілерін анықтайтын психологтардың жұмыстарына негізделген. Білім беру технологиясындағы инновациялар. Жеке қажеттіліктерді ескере отырып, оқу іс-әрекеттерінің бағыттарын анықтау және ескірген тенденцияларды өзгерту.

Нуриевтің ғылыми еңбектері, және басқалары педагогикалық технологияларды модернизациялау бағыттарын сипаттайды. Лицей – гимназиялардың тиімді қызметін модельдеуге үлкен үлес және басқаларының

теориялары жасаған. Бұл теорияларда білім беруді басқару модельдері білім беру стандарттарының талаптарын ескере отырып, лицей – гимназиялардағы оқу процесін жетілдіруге бағытталған. Лицей – гимназияларда контент - құрылымдық ұйымы әр түрлі.

Континуумда жұмыс істейтін жалпы инновациялық процестер. Отандық педагогикалық ғылымның тарихи білімін қорытындылау және талдаған Біз екі кезеңнен ерекшелендік:

1. КСРО кезеңі (1987-1991);
2. Егемендік кезең (1991-2017).

Бұл кезеңдер тарихи білімнің ерекше жиынтығын ұсынады. Ғылымда зерттеу жұмыстарында Кеңес өкіметінің құрылуына байланысты 1917 жылға дейінгі аралықта мектеп түрлеріне, олардың қалыптасуы мен дамуы, гимназиялары және прогимназиялары таратылды. Кеңес заманында қажеттіліктер, лицей – гимназияларда профильге бағытталған білім беру жүйесі пайда болды, олар әр түрлі филиалдардың колледждері мен техникалық колледждері сияқты оқу орындарын құру арқылы шешілді. Лицей - гимназия оқу процесінің ерекшелігі, оқу жоспарларының материалдық жүйесі жетілдірілмеген және негіз ретінде қабылданбады.

90-жылдардан бастап Кеңес Одағы мен Қазақстандық білім беру жүйесіндегі лицей – гимназиялардың саны арта бастады. КСРО мемлекеттік білім беру комитетінің 1991 жылғы 14 маусымдағы №285 бұйрығы КСРО-ның №11 бюллетенінде жарияланды. Мемлекеттік білім беру комитеті және жалпы білім беретін мектеп - гимназиясының (лицей) жобаларын мақұлдады.

1. Жалпы білім беру мектеп-гимназиясы (лицей) - білімгерлердің біліктілігін арттыру, білімгерлердің жан - жақты дамуы, олардың біліктілігі мен шығармашылық әлеуетін ашатын, білімгерлерді жоғарғы оқу орындарына және университеттердің институттарына түсуге дайындайтын білім беру институты болып табылады.

2. «Гимназия (лицей) өз қызметін КСРО - да бірлескен мемлекеттік білім беру, КСРО орта жалпы білім беретін мектептер және жоғары жалпы білім беретін мектептер туралы ережелер мен жоғарыдағы ережелер негізінде жүзеге асырады лицей – гимназия .

3. «Гимназия (лицей) мемлекеттік білім беру органдарының, мемлекеттік және мемлекеттік кәсіпорындардың, мемлекеттік және мемлекеттік кәсіпорындардың, мекемелердің, ұйымдардың немесе жеке азаматтардың бастамасымен, аймақтық (аумақтық), қалалық немесе аудандық әкімшіліктер мен билік органдарының шешімі бойынша ашылады. Үздіксіз болмауы лицей – гимназиялардағыбілім беру, жалпы білім беру мекемелері, отандық білім беру жүйесіндегі мамандандырылған орта немесе жоғарғы оқу орындары, олардың қызметін ұйымдастыру қазіргі заманғы ғылыми жетекшілік ету нәтижелерін жүзеге асырудың тұжырымдамалық құрамдас элементтерін талдауды талап ететін білім. Табиғи дамудың диалектикалық заңдарымен үйлесетін әртүрлі әлеуметтік құрылымдардағы филиалдардың жетілдірілуі. Мақсатты бірлестік пен адамдардың шоғырлануына сүйенуде отырып, оның өркендеуі мен даму бағытын

анықтайтын әлеуметтік орта құрылды. Бұл әлеуметтік құрылымның әртүрлі салаларын қамтиды. Жастарды болашақ өміріне дайындау және бейімдеу процестері жүзеге асырылады. Бұл саналы тәрбие және сапалы білім дегенді білдіреді.

Әр кезеңде білім беру ұйымының мазмұны, міндеттері, нысандары және әдістері заманауи сұраныс қажеттіліктері бойынша жетілдірілген, дамыған және жүзеге асырылуда. Қазақстандық Егемендікке жетті, өйткені қоғамда лицей – гимназияның оқу орындары құрылды, білім беру жүйесін қайта құру және реформалау идеясын басшылыққа алды, бұл білім беру жүйесін қайта құру және реформалау идеясы, заманауи ғылыми білім мазмұны негізінде жаңа құрылысты басқарады.

Лицейлер мен орта білім беретін мектептердің оқу жоспарларын жасауда теориялық зерттеулер мен практиканы жүргізді. Оқу процесін ұйымдастырудың жоспарлау және дамыту аспектілері автономия мен еркіндік қажеттілігін, сондай-ақ білімгерлердің оқу материалын игеруге және болашақтағы кәсіби бағдар беру қабілетіне жауапты бірлескен қызметтің мүмкіндігін қамтиды. Лицейлер мен жоғары орта мектептердің түлектері келесі дағдылармен сипатталады:

- моральдық құндылықтарды қалыптастыру, мәдени нормаларды игеру;
- отбасында, лицейде және басқа да микро ғылымдарда оқытылатын қоғамдағы мінез-құлық нормаларын сақтау мүмкіндігі;
- өзін-өзі көрсету және рефлексиялық ойлау дағдыларын енгізу;
- танымдық, ұйымдастырушылық және ақпараттық іздеу дағдыларын сатып алу;
- зерттеу дағдыларын игеру;
- белгілі бір профильдік бағдарлауды қажет ететін жүйелендірілген теориялық білімнің шеберлігі;
- әлемнің тұтас бейнесін жасауға ықпал ететін білімді жүйелеу және жіктеу қабілетіне ие болу;
- ақпараттық кеңістікке кәсіби құзыреттіліктерді меңгеру.

Диссертациялық зерттеу жұмысында Қазақстандағы лицей – гимназиялардың білімді беру жүйелеріне қалыптасуы мен тарихи дамуының маңызды жүйесі қарастырылған. Даму қазіргі заманғы отандық білім беру жүйесі адамдардың санасын өзгертудің күрделі процестерімен қатар жүреді және әмбебап білім беруді қайта қарауды қажет етеді. Ұлттық білімді беру жүйелеріне демократиялық қайта құру қағидаттарына негізделген елеулі өзгерістер қажет. Қоғамның басты ерекшелігі - озық ғылыми білімдерді, инновациялық жүйелерді жетілдіру және жаңарту, инновациялық жүйелер өмірдің түрлі салаларында құрылады және қолданылады. Осы зерттеудің мақсаттары:

- білім саласындағы әлеуметтік - педагогикалық құбылыс ретінде лицей – гимназиялардың мәніне әсер етудің алғышарттарын талдау және жүйелеу;

- лицей – гимназияларда оқу процесінің өзара байланысын анықтау және әр кезеңдегі білім беру тарих туралы мәліметтерді анықтау, ұсынылған ақпаратты қорытындылау, философиялық, тарихи, қоғамдық-саяси және педагогикалық - психологиялық талдау жүргізу және пікір білдіріңіз.

Біздің ғылыми жұмысымыздың маңызды аспектілерінің бірі - лицей – гимназиялардағы оқу процесін педагогикалық қолдаудың тарихи және теориялық негіздемесі. Оқу процесінің сапасын өзгерту және жетілдіру үшін қажетті педагогикалық жағдайлардың жиынтығын анықтау. Зерттеу практикалық маңызы бар.

Бұл зерттеу үшін қаралған халық - Қазақстан. Қазақстан Республикасындағы лицей – гимназиялар оқу халқын құрды. Қазақстандағы лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихын анықтауға бағытталған әдістемелік тәсілдер және әдістемелік ілімдер нақты тарихи, объективті, жүйелеу және аналитикалық. Бұл педагогика тарихындағы тәжірибені ғылыми ашып көрсетудің негізі. Тәжірибенің таңдалған үлгісі - 5B010300 «Педагогика және психология» мамандығының 83 білімгерлері, И. Жансүгіров Жетісу университеті және Қайнар академиясының 90 білімгерлері, элективті курстың 90 білімгерлері, осы мамандық бойынша білімгерлердің жалпы сан - 173.

Тарихи әдістемелік негізінде алдыңғы ғылыми - зерттеу жұмысындағы әдістер жүйесі лицей – гимназия типтік оқу орындарында статистикалық жалпылау, талдау, іздеу, оқу жоспарлары мен бағдарламаларын салыстыру. Сондай-ақ, ол лицей типіндегі мектептер мен гимназиялардың оқу орындарын қалыптастыру және дамыту мәселелерімен танысуға, сұрыптау-аналитикалық талдау жүргізуге мүмкіндік берді. Семинарларға, авторлық мақалаларда пікірталастар мен алмасуларға қатысу. Деректер сауалнамалар көмегімен жиналды.

Жиналған бастапқы деректер экспериментті деректерді жинау құралы ретінде пайдаланады. Онда университеттің педагогикалық процесінде болашақ психологтар үшін элективті курстар бағдарламасын әзірлеу және енгізу кірді. Лицей – гимназия түріндегі болашақ мұғалімдердің білім деңгейін анықтау әдісін қолдану оқу орындары. Таңдау курсының дұрыстығын анықтау әдісі тәжірибелік түрде жүргізілді.

Зерттеу қосымша мәліметтер ретінде қызмет еткен қолданыстағы әдебиеттерден де мәліметтер жинады. Жиналған мәліметтер нақты, тарихи лицей – гимназияларда білім берудің қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін табиғи - органикалық байланыстарды тану сияқты аспектілерді қамтыды. Лицей – гимназиялардағы тарихи білім беру жүйесін зерттеу оның қалыптасуының табиғи үлгісін көрсетеді. Қазақстандағы лицей – гимназиялардағы білім беруді дамытудың тарихи - педагогикалық тәсілдері. Зерттеуге белгілі кезеңдермен білім берудің тарихи және хронологиялық шекаралары қарастырылған.

Зерттеуге қатысты мәліметтердің сенімділігі Қазақстандағы лицейлер мен орта мектептердің сауалнамасынан алынған мәліметтерді басқа зерттеушілердің нәтижелерімен салыстыруға негізделген, лицейлер мен оқу

жүйесінің білімді беру жүйелеріне мазмұн құрылымын анықтау. Мемлекеттік және әлеуметтік саладағы зерттеу мәселесінің қажеттіліктерін сипаттау. Жарамдылық мерзімі Қазақстан лицей – гимназияларының білім беру мәселелерін олардың компоненттерінің бірлігі мен қоршаған ортамен, әлеуметтік позицияға және қоғамдағы ішкі үйлесімділігіне негізделген деп санайды.

Білім беру тарих туралы мәселе педагогикалық ғылымның теориялық кезеңі белгілі бір дәрежеде эмпирицизмнен, жеке, тәуелсіз болып табылатындығын мойындайды. Сондай-ақ, ол жаңа ғылыми білім беру өндірісіндегі эмпиризм (тәжірибе) арқылы дәлелденбейтін дүниетаным, әдістемелік қағидалардың бар екенін біледі. Диалектикалық тәсіл тек өз функцияларында ғылымның даму заңдылықтарын дұрыс түсіндіре алады. Яғни, білім басшыларының философиямен байланысы үзілмеген [197].

Теориялық зерттеулер лицейлер мен медициналық мектептер үшін оқу жоспарларын жасау тәжірибесі оқу процесінің біртұтас бейнесін құрды. Тиімді оқу процесін жүзеге асыру, әсіресе білімгерлер үшін оқу процесін ұйымдастыру арқылы әр адамның өзгеріп жатқан дүниетанымының ерекшеліктерін ескеруге бағытталған. Оқу процесін ұйымдастырудың аспектілерін жоспарлау және дамыту кезінде дербестік және тәуелсіздік қажет, ал білімгерлердің білім беру траекториясына жауапты әр түрлі актерлермен бірлескен іс-шаралар өткізу мүмкіндігі және олардың болашақ мамандығы бойынша мүмкіндіктер пайда болды. Негізгі дидактикалық талаптардың динамикалық тенденциясы, оқушылардың процедуралық және мазмұнды жақтарын сипаттайтын білімгерлердің рефлексиялық белсенділігі негізінде.

Зерттеуге негізделген тәсілге сәйкес инновациялық талаптар:

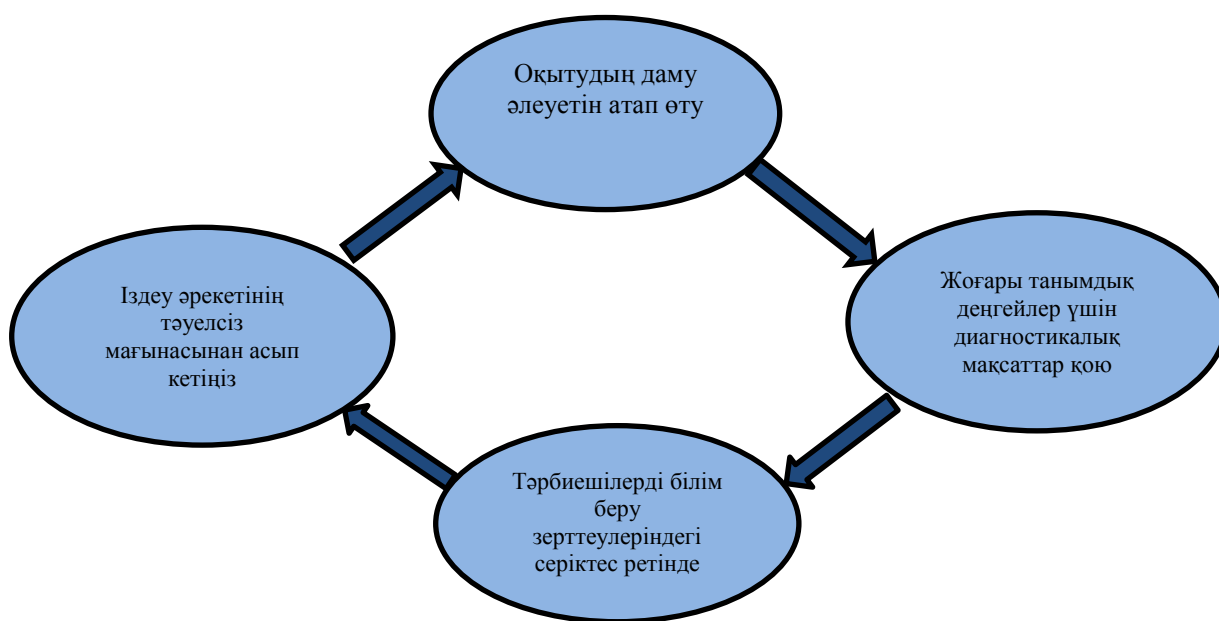
- а) оқытудың даму әлеуетін атап көрсету;
- б) барлау әрекетінің тәуелсіз мағынасынан тыс болу;
- в) жоғары танымдық деңгейдің диагностикалық мақсаттарын орнату;
- г) мұғалімді білім беруді зерттеу бойынша серіктес орналастыру ерекшеліктері, оқытушылардың барлық қатысушыларының жеке қатысуы, оқытушының жоғары жеке және кәсіби дайындығы, білімгерлермен икемді, практикалық өзара іс-қимыл жасау [198].

Лицейлер мен орта мектептердегі оқу және танымдық процесті ұйымдастырудағы білім мазмұнын таңдау критерийлері және әртүрлі тақырыптардың интеграциялау жүйесін енгізу

- (а) жеке тұлғаның үйлесімді дамуы мен оның негізгі мәдениетін қалыптастырудың жалпы білім беру мазмұнындағы тұтас рефлексия;
- (б) базалық ғылымдар құрамын ғылыми - практикалық өзектілігі;
- (с) академиялық пәндер мазмұнының күрделілігін белгілі бір жастағы оқушылардың нақты оқу мүмкіндіктеріне сәйкестендіру;
- (д) оқу пәндерінің мазмұнына сәйкестігі, олардың оқуына бөлінген уақыт;
- (ф) жалпы орта білім беру мазмұнын қоюдың халықаралық тәжірибесін қарау;

и) білім беру мазмұнының қазіргі заманғы оқу - әдістемелік және материалдық - техникалық базасына сәйкестігі (Ozdamli & Uzunboyly, 2015).

Сурет 4 – Лицей білім беру жүйесіндегі инновациялық талаптар

Лицей – гимназиялар дағы оқу және танымдық процесті жалпы білім беру сабақтарымен салыстырғанда іске асыру әр түрлі болуы керек, бұл оқу және танымдық белсенділік, оқу жоспарлары, әрине, пәндердің даралығына байланысты [199].

Оқу практикасының маңыздылығы ғылыми және әдістемелік әдістерді қолдану арқылы жалпы дидактикалық, әдістемелік мақсатқа жетуде [200]. Оқу процесі келесі аспектілерді басшылыққа алу керек: а) білім беру міндеттерін жоғары білім деңгейлерінде шешу үшін білім мен практикалық дағдыларды игеру; б) оқыту әдістері мен оқу-әдістемелік жұмыстарды және жеке дамудың ағымдағы мәселелерін білу; в) өзін-өзі тану, білім беру пәні, ойдан шығарылған оқыту мен практикалық шындықтың қиялын білу; г) өз психикалық, мінез - құлық ресурстарын басқару мүмкіндігі; д) көру, қабылдау, талдау және жетілдіру [201]. Ғылыми әдебиеттердегі Лицей – гимназияларда мақсаттары мен міндеттері:

- жас және дайындалған оқушылар үшін жалпы орта білім алу үшін қолайлы жағдайлар жасау;
- оқушылардың негізгі пәндер бойынша жоғары дайындығы;
- терең пәндік талдаулардың ауқымын кеңейту және ерте профильдеуді жүзеге асыру;

- жоғары дамыған зияткерлік тұлғаның әлеуетін құру үшін қолайлы жағдайлар жасау.

Лицейлер 10-11 сыныптарда ұйымдастырылған. 2010 жылдан кейін құрылған лицейлерде білім деңгейлері негізгі орта білім беру саласы болды [202]. Лицейлер өз қызметін «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңына, «Жалпы білім беру мекемесі туралы» және лицей жарғысының ережелеріне сүйенуде отырып жүзеге асырады. Лицейлерде білім беруді қамтамасыз ететін жоғары және басқа кәсіпкерлік білім беру ұйымдарымен серіктестіктердің іске асырылуы болашақ мамандарды даярлау болды.

Лицей – гимназистердің едәуір хронологиялық алшақтық және кеңес дәуіріндегі білім беру жүйесін дамытудың ғылыми - негізделген арнайы тұжырымдамасы болмады. Лицей – гимназиялардың мазмұн құрылымымен байланысты педагогикалық тәжірибенің болмауы олардың дамуына зиян келтірді [203]. «Білім туралы» Заң гимназияның мақсаттары мен міндеттерін анықтайды:

- қоғамдағы өмірге бейімделген, кәсіби білім беру бағдарламаларын және шеберлікке бейімделген зияткерлік тұлғаны қалыптастыру;
- білімгерлердің жоғары білімге бағытталуы;
- білімгерлердің ойдағы ойлау процестерін және жеке қабілеттерін дамыту.

Жалпы гуманитарлық, оның ішінде лингвистикалық, философиялық-этикалық, психологиялық және т.б. жетілдіру. Білім беру мазмұнын гуманизациялау және білім беру процесінде адами қасиеттері толығымен қалыптасқан тұлғаны қалыптастыру. Гимназияның құрылымына сәйкес дайындық кезеңі (бастауыш сыныптың 1 - 4 сыныптары) оқу іс - әрекетінің негізгі дағдыларын, теориялық ойлау элементтерін, оқу қызметін өзін - өзі бақылауды, сөйлеу және мінез - құлық мәдениетін игеруді қамтамасыз етеді. Жеке қабілеттер мен оқушының даму деңгейін анықтау. Progymnasium II (негізгі мектептің 5 - 8 жылдары) оқушының жеке басын, оның қабілеттілігін, қызығушылықты қалыптастыруға және әлеуметтік - өздігінен тұру қабілетін анықтайды. III гимназия сахнасы (9 - 11 сынып оқушылары) оқушылардың жалпы білім беруді сараланған нұсқаулар, мамандандыру, ғылыми - зерттеу жұмыстарына дайындық, білімгерлердің өзін-өзі жүзеге асыруы және болашақ кәсіби мансабында өзін-өзі анықтау мүмкіндіктерін жақсартуды қамтамасыз етеді [204]. Гимназиялар екінші, үшінші кезең негізінде ашылды. Бағыттар гуманитарлық, педагогикалық, эстетик, сонымен қатар көпсалалы болады. Оқу және педагогикалық процесті ұйымдастыруда университеттермен серіктестік олардың профильдерінен сақтандырылды. Гимназиялар дамудың жаңа мазмұнын, протикалық дайындықты, элективті курстардың жаңа мазмұнын енгізу әдістері мен формаларын іздеуді ұйымдастырды.

1997 жылы жалпы білім беру тұжырымдамасы, жалпы білім берудің үшінші деңгейінде бір немесе бірнеше аудандарды терең зерттеуді ұйымдастыру қажет (жалпы гуманитарлық, физикалық - математикалық, химиялық және биологиялық, экономикалық, техникалық,

ауылшаруашылығы, өнер және т.б.). «Бір немесе тереңдетілген мектептерде толығырақ пәндер, мамандандырылған мектептер, лицейлер және гимназиялар, оқу жоспарларының бірі болып табылатын «Вариативті» оқу жоспарлары және жоспарланған жеке мектептер, олар оқу жоспары бойынша жұмыс жасайтын «Вариатураны» әр түрлі деңгейдегі білім беру мазмұнының айырмашылығына әкелді.

Оқу орындарының санының өсуі білім сапасының жақсаруын білдірмейді. Бұл әлемдік және Еуропалық білім беру жүйесінде құрылған лицейлер мен жоғары орта мектептердің талаптарына сәйкес келмейді.

Кемшіліктерді жоюға тырысты. «Оқу жоспарлары мен бағдарламаларын қалыптастыру бойынша жыл сайынғы жұмыстарды талдау және талдау кезінде:

- білімгерлердің ашылуы, қазіргі заманғы оқу жоспарлары мен қосымша енгізілген пәндер;

- оқу жоспарында әр түрлі тақырыптардың кейбір учаскелерін біріктіріп, оқу уақытын сақтап, кейбір тақырыптарды зерттеуге кеткен уақытты қысқартты;

- лицей – гимназиялардың құқықтық мәртебесінің болмауы курстар мен арнайы элективті курстарды енгізу бойынша «нақты», «қажет».

Лицей және жоғарғы екінші реттік мектептердің оқытушылары негізгі бағдарламалар мен оқу жоспарларын және пәндік бірлестіктерге негізделген негізгі нұсқалар бойынша оқу бағдарламаларын талдады. Оқу жоспарларына қойылатын талаптар жүйелі болған жоқ. Жергілікті әзірленген оқу жоспарлары және жеке ережелер ақталды. Оқушының тілектері мен қажеттіліктеріне байланысты білім бірнеше бағытта келтірілген. Физика, математика, химия және биология пәндерінен басқа, жоғары орта мектептің табиғатына тән жаңа курстар енгізілді. Мұғалімдер бірнеше оқулықтарды өздері жазып, дидактикалық материалдар мен әдістемелік құралдарды дайындауда жүзеге асырылды.

Ұлттық ерекшеліктер әр пәннің мазмұнына енгізілген. Оқу жоспары өзгерістерге ұшырады және жаңа пәндер енгізілді. «Этика ABC» пәнінің орнына, 1 - 9 сыныптар үшін «Этика», 9 - 11 сыныптар үшін «эстетика», «әлеуметтік пайдалы еңбек», бағалары үшін жаңа оқу жоспары жасалды кейіннен білімгерлерге ою - өрнектер, кестелер, кілем тоқу және т.б. жасауға үйретілген қолөнер бұйымдары сабақтар түрінде өткізілді. Бұл «гуманитарлық - көркем лицей» деп аталды. Жалпы жоғарғы орта мектептердің оқушылары 8 - сыныпты лицейге жіберілді. 8 - сынып алғашқы дайындық курсы болды, 9 - сынып бірінші болды. 10 - сынып екінші, 11 - сынып үшінші. Жаңадан ашылған қазақ лицейі бұл талапқа сәйкес келмеді. Себебі, лицейде оқушылар жалпы білім беретін бағдарламаға сәйкес оқытылады. Ең үлкен проблема лицей үшін болды. Өйткені, лицейдің екі айналымда 48 сынып бар. 9 - 10 сыныптарда екеуі де 11 - сыныпта болды.

Тақырыптар оларды циклге бөлу арқылы оқытылды. Бұл ғылым және физика циклі, математика циклы, шет тілдері циклі, гуманитарлық цикл және білім беру циклы. 8 - 11 сыныптарға лицейдің тапсырысынан кейін, күніне 30

минут сабақ берілді. Апта сайынғы оқу ұзақтығы 5 күн болды. Блокс жүйесіне көшу (Атырау, 1990). Оқу жоспары мен бағдарлама біздің халқымыздың педагогикалық тәжірибесі негізінде жасалды және болашақ қазақ мектебінің ерекшеліктерінің гуманистік тәжірибесі негізінде жасалды. 9 - дан 11 - ге дейінгі сынып оқушылары белгілі бір пәндерге бейімділікті көрсетті, негізінен облыс және қала аудандарының қазақ мектептерінен алынған. Дарынды оқушыларға арналған лицей негізінен 3 ауданда оқытылады (химия және биология, физика, математика және гуманитарлық ғылымдар). Оқу мерзімі - 3 жыл. Негізгі бағыттар бойынша жеке пәндер терең зерттелді, жалпы білім беретін мектептермен салыстырғанда бірнеше сағат саны артты, сонымен қатар, халық педагогикасы, этнография, араб тілдері, шешен , білімгерлердің өтініші бойынша арнайы курстар, ал қосымша сыныптар, биология, физика - математика және гуманитарлық цикл субъектілерін терең зерттеу бойынша сұраныстар енгізілді. Ерекше, академиялық жұмыс кварталдарға (мектептегідей) бөлінбеген, бірақ жоғарғы оқу орындарындағыдай 2 семестрге бөлінеді. Қысқы және жазғы семестрлер кезінде білімгерлертердің білімгерлертері туралы теориялық білім деңгейі 2-3 пән бойынша 4 - 5 пәндер мен емтихандарда сынақтан өту арқылы анықталады.

Білімгерлерге мереке, қыста және жазда жұмыс семестріне берілді. Жалпы білім беретін мектептерден, блоктық оқыту жүйесі университет негізінде жүзеге асырылды, онда дәрістердің, семинарлардың және сабақтардың дәстүрлі емес формалары, сонымен қатар сабақтағы іскери ойындардың элементтері, логикалық мәселелерді шешу, және тапсырмалар, педагогикалық жағдайлар мен пікірталастар құру. Білімгерлердің теориялық білімдерін практикалық қолдануға бағытталған физика және химия саласындағы практикалық сабақтар Атырау педагогикалық институтының зертханаларында және химия институтында өтті. Лицей – гимназиялар орта мектептерден бірнеше жолмен ерекшеленеді: бірінші, лицей – гимназиялар жалпы орта білім беру мекемесінің түрі. Екіншіден, олар дарынды балаларды тәрбиелеуге арналған. Үшіншіден, басқа атауларға қарамастан, негізгі мақсаттар мен міндеттер жалпы орта мектеп жүйесіндегідей. Жалпы алғанда, лицей – гимназиялардағы білім мазмұны үш компоненттен тұрды: одақ республикалық, республикалық және мектеп компоненттері.

Одақ республикалық компонент - инвариантты және әлеуметтік-гуманитарлық, жаратылыстану - математикалық пәндер жиынтығын ұсынды. Орта білім беру жүйесінде сабақтастық құру үшін жасалған.

Республикалық компонент - республикалық кәсіпорындар да қажеттілігімен басқарылған кезде мектеп компоненттері жергілікті қажеттіліктермен басқарылды. Тереңдетілген зерттеулерге және белгілі бір пәндерді тереңдетіп оқытуға бағытталған. Ол элективті және әртүрлі жеке және топтық сабақтардан тұрды. Жоғары орта мектептің оқу бағдарламаларына білім мазмұнында мамандандыруға және алдын-ала оқытуға арналған арнайы курстардан өтті. Ғылыми - әдістемелік негіздемесі және қолданыстағы педагогикалық жүйелердің кейбір қайшылықтарын

лицей – гимназия ның білім беру ұйымдарының, сондай-ақ гимназияның білім беру мекемелерінің қалыптасуы мен ашылуын тарихи дамудың алдыңғы қатарлы білім беру кеңістігіне бөлу бойынша педагогикалық тәжірибені бөлу негізінде ашып көрсету.

Бұл Қазақстан педагогикасының тарихының білім мазмұнын толықтырады және оған жаңа тұрғыдан әділ баға береді. Біздің ғылымда зерттеу жұмысымыздың нәтижелерін басшылыққа ала отырып, біз жоғарғы оқу орындарының педагогикалық үдерісіне «Қазақстандағы лицей – гимназияның қалыптасуы мен дамуы (1987-2017)» элективті курсты енгіздік. Бұл элективті курс болашақ мұғалімдерді дайындауда Қазақстандағы лицей – гимназиялық оқу орындарының 1987 жылдан бастап 2017 жылға дейінгі тарихнамасы, олар ұлттық білім тарихына және олардағы білім беру жүйесіне тарихи - әдістемелік негізде енгізілген. Элективті курс бағдарламасының тақырыптарын зерделеу кезінде оқу түрі - дәріс 30, СӨЖ - 45, СӨЖ - 15. Тақырыптық оқу материалдары лицей – гимназиялардағы педагогикалық білімді беру жүйелеріне қалыптасуы мен дамуының көптеген тарихи жолдарын қамтиды, сонымен қатар әлеуметтік - педагогикалық құрылым және әлеуметтік құрылыс мәселелері. Зерттеу жұмысын орындау барысында қолданыс тапқан әдістер - әңгімелер, сұрақтар мен жауаптар, пікірталастар өткізілген, әр білімгерлер жазбалар мен дайындалған эсселердің мазмұнын ашып, оларды іздеу материалдарымен толықтырды. Элективті курсты оқытуда І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің педагогикалық мамандығының 83 білімгер мен Қайнар Академиясынан 90 білімгер, осы мамандық білімгерлерінің жалпы сандары – 173 білімгер.

Қазақстанда лицей - гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы» курсына 15 сағат бөлінді. Аптасына 1 сағаттан қарастырылған. Бұл бағдарлама, білімгерлердің лицей – гимназиялардың қалыптасуы туралы түсініктерін кеңейту, орта буында жинақтаған материалдарын тереңдете оқыту арқылы алған білімдерін кеңейтіп, ойлауын, даму тарихына сараптама жасай білуін, өз ойын толық жеткізе білумен қатар, өмірге деген көзқарасын қалыптастырады.

Мақсаты:

- болашақ мамандарды терең жан - жақты біліммен, біліктілікпен қаруландыру;
- кәсіби педагогикалық білімнің ғылыми негіздерін қалыптастыру;
- келешек педагогикалық ойлауы және көзқарасын тұрақты қалыптастыру;
- келешек педагогтар тұлғалық тәжірбиелік тұрғыда өзін жетілдіруін қалыптастыру.

Міндеттері:

- білімгерлерде өркениеттік – табиғат тұрғыдан педагогикалық тарихын білім саласының қалыптастыруға жағдай жасалу;
- лицей – гимназия дамуымен көрнекті ғалымдар айналасуда, тарихта ғасырларда және елдің педагогикалық ат салысу;

- жоғары педагогикалық проблемаларды тарихи көзқарас пен салыстырма түрінде зерттеу;
- педагогиканың тарихи тәжірибесінде зерттеушілік пен қызығушылықты, меңгертуге ынтасын арттыру;
- педагогика тарихы әдебиеттер және жұмыс атқарудың бастапқы нәтижесін жоғары қадағалау;
- сананың педагогикалық және тарихи - педагогика идеялардың өзгеше дара бағалауға білімділігіне ықпал ету.

Пән аралық байланыс: педагогика, тарих

Курсты аяқтау формасы: анкеталау, рефератты қорғау

Курсты ұйымдастыру формасы:

- Лекция (Ұжымдық)
- Семинар (Топтық)
- Конференция (Жұптық)
- Сарамандық жұмыстар(Жеке)

Пәнге қысқаша сипаттама

Осы пән модульдің элективті компоненті болып табылады. Қазақстанда лицей - гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы пәні тәрбие мәселелерімен айналысатын мекемелердің, педагогикалық теориялардың дамуын зерттейді. Ол өткен ғасырдағы қол жеткен озық педагогикалық тәжірибелерді талдап, қазіргі уақытта пайдалануға көмектеседі.

Қазақстанда лицей - гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы пәні жас ұрпақты тәрбиелеудің озық идеяларын зерттей отырып, жаңа жасампаз, гуманистік педагогиканың дамуын қарастырады.

«Қазақстанда лицей - гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы» курсының негізгі мақсаты:

- болашақ мамандарды терең жан - жақты біліммен, біліктілікпен қаруландыру;
- кәсіби педагогикалық білімнің ғылыми негіздерін қалыптастыру;
- болашақ педагогтың педагогикалық ойлауы мен көзқарасын қалыптастыру;
- болашақ педагогтардың кәсіби - тәжірибиелік тұрғыда өзін - өзі жетілдіру қажеттілігін қалыптастыру.

Қазақстанда 1987 - 2017 жылдар аралығындағы лицей - гимназиялардың қалыптасуы және даму тарихына бағытталаған элективті курстың міндеттері:

- білімгерлерде Отандық және әлемдік жағдайдағы өркениеттік даму негіздегі тарихи - педагогикада білім жүйесін қалыптастыруда жағдай жасау;
- Отандық лицей – гимназия типіндегі мектептердің қалыптасуы мен дамуына негіз болған қоғамдық және әлеуметтік жағдаяттарды тарихи білім тұрғысынан талдау, және осы бағытта педагогикалық тәжірибе үдерістерінің дамуына үлес қосушы ізденуші ғалымдар мен практик мұғалімдердің педагогикалық ой - тұжырымдарымен таныстыру;
- озық педагогикалық тәжірибелер сипатын және оқу - тәрбие барыстарының көрінісін беретін жоғары педагогикалық үдерістерді тарихи-салыстырмада қарау;

- тарихи - педагогикалық мұрағатта қызығушылығын оятып, меңгерту мен ақиқаттық ғылыми -әдістемелік тұрғыдан көзқарастарды қалыптастыру, зерттеу, игеру;

- тарихи - педагогикалық дерек көздерімен жұмыс жасауға бейімдеу және кәсіби біліктерін жетілдіру;

- ұлттық тәлім - тәрбиедегі педагогикалық сана түсінігі мен тарихи-педагогикалық мұрадағы идеяларға ақиқат пен шындыққа жақын келетін әділ басғасын беруге үйрету, салыстырмалы сараптамалық талдаулар жасай алу білігін қалыптастыруға ықпал жасау.

Кесте 7 - Пәнді оқытудың күнтізбелік - тақырыптық жоспары

№	Мазмұны	Сағат
1	2	3
1-ші модуль. «Лицей, гимназия тарихы»		
1	1 дәріс. Лицей, гимназия ұғымдарына жалпы түсінік	1
	1 практикалық сабақ. Лицей, гимназия ұғымдары және міндеттері	1
	ОСӨЖ: Лицей, гимназия ұғымдарының мәні.	3
2	2 дәріс. Қазақстандағы лицей - гимназиялардың тарихнамасы	1
	2 практикалық сабақ. Қазақстандағы лицей - гимназиялардың дамуы	1
	ОСӨЖ: Қазақстандағы лицей - гимназиялардың қалыптасу негізі.	3
3	3 дәріс. Қазақстандағы лицей - гимназиялардың дамуы және әдістемесі	1
	3 практикалық сабақ. Қазақстандағы лицей - гимназиялардың әдістемесі	1
	ОСӨЖ: Қазақстандағы лицей - гимназиялардың дамуындағы құзыреттілік	3
4	4-дәріс. Лицей – гимназиялардың кезеңділік негіздері	1
	4- практикалық сабақ. Лицей – гимназиялардың кезеңділік негіздері	1
	ОСӨЖ: Лицей – гимназиялардың негіздері – педагогикалық техника.	3
	СӨЖ №1. Егеменді Қазақстанда лицей – гимназиялар жүйесіндегі мекемелердің құруының тарихи-әдіснамалық негіздері	
5	5-дәріс. Қазақстанда лицейлердің қалыптасуы	1
	5-практикалық сабақ. Қазақстанда лицейлердің қалыптасуы	1
	ОСӨЖ: Қазақстанда лицейлердің қалыптасу жолдары	3
	1 аралық бақылау. (бақылау жұмысы)	
2-модуль. Шетелде, Ресейде, Қазақстанда ағарту ісінің дамуының тарихы		
6	6-дәріс. Лицейлердің еңбек нарығына бейімделуі	1
	6-практикалық сабақ. Лицейлердің еңбек нарығына бейімделуі	1
	ОСӨЖ: Лицейлер – еңбек нарығының құрамдас бөлігі	3
7	7-дәріс. Қазақстанда гимназиялардың қалыптасуы	1
	7-практикалық сабақ. Қазақстанда гимназиялардың қалыптасуы	1
	ОСӨЖ: Қазақстанда гимназиялардың қалыптасуы	3
	СӨЖ №2. Қазақстанда лицей – гимназияның білім беру мекемелерін құрылуының қоғамдық әлуметтік сипаты.	
8	8-дәріс. Гимназиялардың даму тенденциясы	1
	8-практикалық сабақ. Гимназиялардың даму тенденциясы	1

7-ші кестенің жалғасы

1	2	3
	ОСӨЖ: Гимназиялардың дамуы	3
9	9- дәріс. Лицей – гимназияның қалыптасуы мен дамуындағы әлеуметтік педагогикалық факторлар	1
	9-практикалық сабақ. Лицей – гимназияның қалыптасуы мен дамуындағы әлеуметтік педагогикалық факторлар	1
	ОСӨЖ: Лицей – гимназияның әлеуметтік педагогикалық факторлары	3
10	10- дәріс. Лицей – гимназияның тарихи-педагогикалық аспектілері	1
	10-практикалық сабақ. Лицей – гимназияның тарихи-педагогикалық аспектілері	1
	ОСӨЖ: Гимназия мен лицейлердің тарихи аспектілері	3
3-модуль. Қазақстандағы гимназия-лицейлердің даму тарихы		
11	11-дәріс. 1987-1991ж.ж. аралығындағы лицей-гимназиялардың дамуының негізгі бағыттары	1
	11-практикалық сабақ. 1987-1991ж.ж. аралығындағы лицей - гимназиялардың дамуы	1
	ОСӨЖ: 1987-1991ж.ж. аралығындағы лицей-гимназиялардың дамуы	3
	СӨЖ №3. Лицей мен гимназияларының білім беру жүйесінде құрылуының тарихи – педагогикалық аспектілігі.	
12	12-дәріс. 1991-2008 ж.ж. аралығындағы лицей-гимназиялардың педагогикалық дамуы	1
	12-практикалық сабақ. 1991-2008 ж.ж. аралығындағы лицей-гимназиялардың педагогикалық дамуы	1
	ОСӨЖ: 1991-2008 ж.ж. аралығындағы лицей-гимназиялардың дамуы	3
13	13-дәріс. 2009 жылдан қазіргі күнге дейінгі лицей-гимназиялардың даму ерекшеліктері	2
	13-практикалық сабақ. 2009 жылдан қазіргі күнге дейінгі лицей-гимназиялардың даму ерекшеліктері	2
	ОСӨЖ: Қазақстанда лицей-гимназиялардың даму ерекшеліктері	3
14	14-дәріс. Қорытынды	1
	14-практикалық сабақ. Қазіргі мектеп пен лицей-гимназия мәселелері	1
	ОСӨЖ: Қазіргі мектеп пен лицей - гимназияларға талдау	3
	СӨЖ №4. Лицей – гимназия типіндегі білім беру мекемесіндегі оқу - тәрбие үдерісін ұйымдастырудың бағыттары	
	2 аралық бақылау. (жазбаша бақылау сұрақтары)	
15	Барлығы: Дәріс: Практикалық сабақ: ОСӨЖ:	

Қазақстанда лицей - гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы курсы үш тараудан тұрады:

- Лицей, гимназия тарихы;
- Шетелде, Ресейде, Қазақстанда ағарту ісінің дамуының тарихы;
- Қазақстандағы лицей мен гимназиялардың даму тарихы.

Қазақстанда лицей - гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы курсын оқыту барысында білімгерлер төмендегідей білімі мен іскерлігі болуы қажет:

- алыс және жақын шетелдердегі, сонымен қатар Қазақстандағы лицей – гимназиялардың даму тарихы туралы;
- тарихи педагогикалық өткенді, бұрынғы және қазіргі педагогикалық көзқарастарды;
- педагогиканың прогрессивті идеялары мен көзқарастарын қазіргі жағдайға бейімдеу іскерлігі;
- оқу - тәрбие процесін тарихи принципті ескере отырып ұйымдастыру іскерлігі;
- өткен тәжірибе негізінде педагогикалық теориялар мен тәжірибелердің қазіргі күйін талдау іскерлігі болуы керек.

Қалыптастыратын құзыреті: (Әлеуметтік - этикалық құзіреттілігі - еңбек рыногындағы бәсекеге қабілетті болуы; педагогикалық және әлеуметтік қарым - қатынас амалдарын меңгеруі, өзінің кәсіби еңбегінің нәтижесі үшін әлеуметтік жауапкершілікті сезінуі білуі қажет.

Кәсіби құзіреттілігі – өзінің педагогикалық іс - әрекетті, педагогикалық қарым - қатынас пен белгілі бір педагогикалық сана мен идеалдардың, құндылықтардың иесі ретіндегі тұлғалық қасиеттерінің қалыптасқандығын анықтайтын пән, психологиялық - педагогикалық, әдістемелік білім, білік, дағдылар жүйесін меңгеруі, адамдармен қажетті қарым - қатынас орната білуі, өзінің даму мүмкіндіктерін анықтау, өзін дене, рухани және интеллектуалдық жағынан дамыту, өзінің көңіл - көйін реттеу және өзін - өзі қолдау амалдарын меңгеруі, инновациялық әдістерді бейімдеу және модификациялау, таңдау туралы білімдерді меңгеруі қажет.

Кесте 8 - Элективті курсты енгізу және оқу - зерттеу сатыларындағы нәтижелер (2017-2018 оқу жылы)

№	ЖОО - ның аты	Білімгерлер саны 2018 жылы II семестр	Элективті курсты енгізу және оқу - зерттеу көрсеткішінің пайыздық деңгейлерінің көрінісі					
			Алғашқы кезеңдегі			Қорытынды нәтижесі		
			Толық	Ортаж	Төмен	Толық	Орта	Төмен
1	І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті	35	11	16	8	18	17	-
2	Қайнар Академиясы	28	7	11	10	12	14	2
3	Жалпы саны	63	18	27	18	30	31	2

Кесте 9 –Элективті курсты енгізу және оқу - зерттеу сатыларындағы нәтижелер (2018-2019 оқу жылы)

№	ЖОО-ның аты	Білімгерлер саны 2019 жыл II семестр	Элективті курсты енгізу және оқу-зерттеу көрсеткішінің пайыздық деңгейлерінің көрінісі					
			Алғашқы кезеңдегі			Қорытынды нәтижесі		
			Толық	Орта	Төмен	Толық	Орта	Төмен
1	І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті	23	8	11	4	12	11	-
2	Қайнар Академиясы	38	7	16	15	14	24	-
3	Жалпы саны	61	15	27	19	26	35	-

Элективті курс «Қазақстандағы лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы (1987-2017)» педагогикалық мамандықтар бойынша І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің және Қайнар академиясының білімгерлердің жалпы сандары - 173 білімгер болды, ал соңғы көрсеткіштік пайыздық нәтиже қорытынды болып табылады.

Кесте 10 – Элективті курсты енгізу және оқу - зерттеу сатыларындағы нәтижелер (2019-2020 оқу жылы)

№	ЖОО-ның аты	Білімгерлер саны 2020 жыл II семестр	Элективті курсты енгізу және оқу-зерттеу көрсеткішінің пайыздық деңгейлерінің Көрінісі					
			Алғашқы кезеңдегі			Қорытынды Нәтижесі		
			Толық	Орта	Төмен	Толық	Орта	Төмен
1	І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті	25	6	12	7	9	15	1
2	Қайнар Академиясы	24	5	15	4	11	13	-
3	Жалпы саны	49	11	27	11	20	28	1

Біздің ғылыми - зерттеу жұмысына жүйеленген теориялық білімді басшылыққа ала отырып біз, дамыған элективті курстың тиімділігін арттыру болашақ мұғалімдер, білім беру бағдарламасына пән бойынша білімді «Педагогика тарихы» қосу үшін педагогикалық іс - тәжірибеден өткізді. Біз таңдаған зерттеу әдісі анық нақтылы беруге бағытталған тәжірибиелік эксперимент /constantiation эксперимент/ болып табылады. Біздің ғылымда

зерттеу іс тарихи - педагогикалық мұрасын білдіретін жұмыс болғандықтан, білім тарихында ғылыми білімнің айналымын өзгерту және тәуелді айнаымалы оның әсер дұрыстығын нақтылауға бағытталған эксперимент заманауи білім толықтыруға өткен мұрасын пайдалана отырып, оның мақсаты бойынша басқа эксперимент негізінен әр түрлі болып табылады. Дегенмен, тарих-педагогикалық зерттеулер отандық білім мен тәрбие барыстарының олқылық жерін толықтырудағы мұралық мәліметтер ретінде өзіндік мәнге ие болады. Себебі, отандық педагогикалық тәжірибені толықтыруды іске асыру тарихи-педагогикалық білімдерді жинақтау және өткеннің педагогикалық құбылыс ретінде түсіне білу екендігін басшылыққа алу болып табылады.

Элективті курсты ЖОО - ның педагогикалық тәжірибесіне енгізу арқылы оқыту және осы курсқа қатысты жүргізілген сауалнамалар арқылы берілетін білім мазмұнының қажеттілігін анықтап, нақтылауға бағытталған тәжірибелік эксперименттің берген қорытынды нәтижелік көрсеткішінің пайыздық деңгейлерінің көрінісін төменде береміз.

2017 - 2018 оқу жылының 8 кесте бойынша жоғарыда көрсетілген II - ші семестеріндегі нәтиже көрсеткіштерінің пайыздық үлес салмағы: Алғашқы кезеңдегі жауаптар: толық - 11,34%; орта -17,01%; төмен - 11,34%. қорытынды нәтижесі: жауаптар: толық - 18,9%; орта – 19,53%; төменгі - 1,26%.

2018 - 2019 оқу жылындағы 9 кесте бойынша жоғарыда көрсетілген II - ші семестрде алынған нәтижелердің пайыздық қатынас көрсеткіші: Алғашқы кезеңдегі жауаптар: толық -9,15%; орта – 16,47%; төменгі -11,59%. қорытынды көрсеткіш нәтижесіндегі жауаптар: толық -15,86%; орта -21,35%; төменгі -0%.

2019 - 2020 оқу жылындағы 10 кесте бойынша жоғарыда көрсетілген II - ші алынған нәтижелердің пайыздық қатынас көрсеткіші: - Алғашқы кезеңдегі жауаптар: толық - 5,39%; орта -13,23%; төменгі -5,39%. қорытынды нәтижесі: - толық - 9,8%; орта -13,72%; төменгі жауап – 0,49 %.

Элективті курсты енгізуде, оқытуда қатыстырылған жалпы - 173 білімгерлер санының алғашқы кезеңдегі жауаптар: толық - 76,12%; орта - 140,13%; төменгі - 83,04%. қорытынды нәтижесі: - толық - 131,48%; орта - 162,62%; төменгі – 5,19 % пайыздық білім деңгейлерінің көрсеткіші анықталды.

Бұл нақты педагогикалық - тарихи білімдерді пайдаланушының, танымдық өнімнің талаптары қанағаттандырылғандығының дәлелі (*валидация*). Тәжірибелік зерттеудегі сауалнамалық тапсырмаларды жауабын тексеру барысындағы келісуді қамтамасыз ететін сапаны басқарудың ішкі үдерісі. Яғни, осы мазмұндық жүйеге бағытталған педагогикалық эксперименттің нәтижелері біздің зерттеу тақырыбын толығымен растайды. Осылайша, дәлелділікті анықтауға бағытталған педагогикалық эксперимент нәтижелері бойынша, алынған мәліметтер ұсынылған ғылыми жорамалдың дұрыстығын растайды. Сондай-ақ ұсынылған элективті курс оқытушысы алған білімнің толықтығын негіздей келе, Педагогика стаздың кәсіби

қызметіндегі білімгерлердің педагогика тарихымен кәсіби білім беру іс-шараларымен байланысы өзін-өзі оқыту және шығармашылық жұмыс траекториясының кең мүмкіндіктерін ашты.

Лицей – гимназияларда ерекшеліктері: біріншіден, тереңдіктің ерекшелігі белгілі бір пәндерді зерттеу; Екіншіден, арнайы курстар белгілі бір пәндерді тереңдетіп оқыту және кәсіби мамандандыруға арналған. Әр түрлі атауларға қарамастан, іс жүзінде лицей – гимназиялардың мақсаттарының ұқсастығы осы оқу орындарының біріккені үшін жатыр

Олар бір - бірінен толық дақылдарды көрсетеді. Лицейлер мен орта мектептердегі білім мазмұнын әр түрлі қалаларда салыстыра отырып, олардың оқу жоспарлары олардың оқу жоспарлары лицейлер мен жоғарғы білім мазмұнын талдау және әлеуметтік ғылымдар бойынша ерекшеленетіні анық. Елдегі орта мектептер, олардың:

- жалпы білім гимназиясының бағдарламасында терең мазмұндағы пәндерді ескерместен;

- ерекшелігі білім салаларына сәйкес келмейді, бірақ пәндік циклдар бойынша, бірақ гимназия нақты мамандандыруға байланысты, лицейде кәсіптің түріне байланысты;

- білімгерлерді білім беру, кәсіптік және мамандандырылған оқыту деңгейінде университеттік оқыту.

Лицей – гимназияларда жүйелік - құрылымдық компоненттерін талдау, білім беру ұйымдарының осы екі түрінің функциялары өздерінің ұйымдастыру процесінде араласқанын көрсетеді (Allagulova, 2020). Мамандарды оқытудың көп деңгейлі теориясы негізінде біз гимназияларды жалпы білім беретін мектептер мен жоғарғы оқу орындары мен лицейлер арасындағы кезең ретінде қарастыруға болады: орта мектептің кезеңдері және білімгерлердің мамандыққа дайындық кезеңі ретінде.

Жоғарғы орта мектептер арасындағы функционалды айырмашылықтар педагогикалық жүйелер сияқты келесі өлшемдерге негізделген:

- білім мазмұны бойынша (жалпы білім, мамандандырылған білім)
- құрылымы бойынша (жан - жақты және толық және толық емес)
- оқушылардың құрамы (аралас, қол жетімді, дарынды балаларға, жынысы бойынша)
- әлеуметтік жағдай бойынша (мектеп - интернаттар, экспорттар, тұрақты тұратын)

Білім беру мазмұнының толық пайдаланылмауына байланысты, олардың кейбір функцияларының қайталануы, тереңдетілген білім, педагогикалық практиканы жүзеге асыратын оқу орны ретінде өтті. Әлемдік және еуропалық білімді беру жүйелеріне моделі негізінде республиканың білім беру жүйесінде, Лицей – гимназиялардың одан әрі дамуы олардың дамуын қамтамасыз ету үшін қажет. Жүйелі ғылыми - әдістемелік жұмысты қажет ететін проблема ретінде білімді беру жүйелеріне үздіксіздігін қалыптастыру. Қазіргі уақытта, білімгерлердің тарихи мұра және танымдық іс - шараларға деген қызығушылығы элективті курстан өткен білім мазмұнын дамытуда көрінеді. «Педагогика және психология» мамандары тарих пен

педагогика және гимназиялардың құрылымдық мазмұнына қатысты теориялық білімдерді игеру қажеттілігін дәлелдеді. Бұл олардың тұтастай алғанда кәсіби шеберлігі үшін қажет.

Педагогикалық эксперимент (тұрақты эксперимент нәтижесінде жоғарыда айтылғандарды анықтауға бағытталған). Мамандық білімгерлері 1987 жылдан бастап 2017 жылға дейінгі аралықта білім алудың негізі арқылы оқытудың өсуінің сәтті деңгейін көрсетті, ол қалыптасу үшін негіз болды олардың танымдық идеялары мен осы бағыттағы көзқарастары, дамудағы білім иелері лицей – гимназия . Бұл элективті курсты ұсыну қажеттілігін дәлелдеді, педагогика пәні тарихы, болашақ лицей – гимназиялардың мұғалімдерінің жаңа білімге негізделген кәсіби қызметке бейімделуіндегі білім берудің тамаша шеберлігінің көрсеткіші болып табылады Қазақстандағы білім тарихын толықтыру.

Қазіргі қоғамның басты міндеті - білім беру сапасына қойылатын талаптарды және оқу, танымдық жұмыс істерінің сәттілігін, білім мен дағдыларды нығайтуға, қабілетті тұлғаны оқыту жағдайының дамуын қамтамасыз ету. Қазақстанда білімгерлердің жеке тұлғаларын дамытуға бағытталған көптеген түрлі білім беру бағдарламалары құрылды. Лицей – гимназиялар өзін - өзі тәрбиелеудің қайнар көзі болып табылады және пәндердегі жеке қасиеттерін дамыту. Сонымен қатар, профессорлық-оқытушылық құрамның кәсіби құзіреттілігін арттыру бойынша жұмыс кіреді. Лицей – гимназияларда мазмұнын зерттеу барысында біз «Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптастуы мен дамуы (1987-2017 жж.)» Элективті курсты (1987-2017 жж.) «Педагогика және психология» мамандығы бойынша оқу процесінде таныстырды университет. Бұл арнайы элективті курс болашақ мамандардың құзыреттерін дамытуға және білім беру жүйесіндегі ғылыми көзқарастарды, ойлау тәсілдерін, кәсіби және жеке дамуды өзгертуге бағытталған. Осы бағдарламаны іске асыру білімгерлерге білім беру жүйесін қалыптастырудың тарихи - педагогикалық ерекшеліктерін зерттеу үшін жағдай жасауға мүмкіндік береді. Оқу құрылымдарының түпнұсқалық мазмұнын анықтайтын тарихи мәліметтермен аналитикалық және зерттеу қызметі қарастырылған. Сабақтарды ұйымдастыру дәрістер, семинарлар, конференциялар және жеке есептер түрінде өткізілді. Элективті курсты зерттеудің қорытынды бақылауы эссе мен жобаларды қорғау түрінде жүзеге асырылады. Курстың негізгі идеясы - Қазақстан Республикасындағы Лицей – гимназиялардың даму теорияларын зерттеу. Оқу процесін қайта құру аспектілері де қарастырылған. Элективті курс үш бөлімнен тұрады.

1. Лицей – гимназиялардың тарихы.
2. Еуропа мен Ресейдегі осы оқу орындарының даму ерекшеліктерін анықтау.
3. Қазақстандағы лицей – гимназиялардың негізгі бағыттарын анықтаңыз.

Осы элективті курстың ілімі білімгерлерге негізгі кәсіби сапалар мен педагогикалық қызметке қажетті білімнің теориялық деңгейлерін қалыптастыруға мүмкіндік берді. Оқу орындарын қайта құру және қайта құру

деңгейлері қарастырылды және атап өтілді. Бұл нарықтық экономиканың талаптарына сәйкес өзін - өзі реттеуге қабілетті мамандарды даярлауға мүмкіндік береді.

1. Лицей – гимназиялардағы оқу процесін ұйымдастырудың және олардың жұмыс істеу ерекшеліктері қарастырылған;

2. Аналитикалық, диагностикалық және теориялық талдау негізінде Қазақстандағы білім беру қызметінің нақты жағдайы жүйеленіп, қорытындылады;

3. Лицей – гимназиялардың оқу процесінде мәселелерді талдау жүргізілді.

Нәтижесінде, жоғарғы оқу орындарының педагогикалық процесінде элективті курс дайындалып, «Болашақ мұғалім және ағартушы» мамандығының білімгерлерінің қатысуымен анықталды, элективті курстың тиімділігі анықталды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, таңдап алған тақырыптық зерттеу жұмысымызды жазу барысында төмендегідей нәтижелерге қол жеткіздік. 1987 - 1991 жылдар аралығындағы Қазақстанда лицей – гимназия типіндегі мектептердің қалыптасуы мен дамуында орын алған тарихи - педагогикалық жүйелердің түрлері, білім беру саласындағы жұмыстар мен жаңа типтері мектептер және олардың өздеріне тән құрылымдық мазмұндарына сәйкес оқу - тәрбие қызметін ұйымдастырудың ерекшеліктерінің болғандығы дәлелденіп қорытынды жасадық.

1. Зерттеу жұмысында 1987 - 1991 жылдар аралығындағы Қазақстандағы лицей – гимназиялық мектептердегі білім берудің тарихи - әдіснамалық жүйесі жасалып, тарихи - педагогикалық және әдістемлік тұрғыдан сипаттамалар беріліп, талдаулар жасалынды.

2. Зерттеліп отырған 1987 - 1991 жылдардағы тарихи кезеңде Қазақстандағы лицей – гимназия типіндегі мектептердің қалыптасуы мен дамуы және олардың мазмұндық құрылымының жүйелік сипатына бір орталықтан басқарылатын кеңестік қоғам құрылысындағы идеологиялыққа бағындырудың жүзеге асырылуы мен егемендік кезеңдегі білімді беру жүйелеріне дамуындағы өзіндік сипатының кейінгі кезеңдермен тарихи ұласымдылығы айқындалды.

3. 1987 - 1991 жылдар кезеңінде қоғам мен әлеуметтік ортадан орын алған Отандық жаңашал сипаттағы лицей - гимназия мектептерінің бүгінгі осы типтегі мектептердің оқу – тәрбие жүйесінің өзар тарихи - педагогикалық байланыстылығы анықталып, олардың ұласымдылықтары мен сабақтастығы анықталды.

4. «Қазақстанда лицей – гимназиялардың оқу орындарын қалыптастуы мен дамуы» (1987 - 2017 жж.) тақырыптық атаудағы элективті курс түзіліп, тарихи педагогика курсының осы бағыттағы оқыту материалдарын жаңа білім мазмұндарымен толықтыруын жүзеге асырылып, ЖОО - да болашақ мұғалімдерді даярлаудағы білім бағдарламаларына енгізіп, анықтығын нақтылауда бағытталынған педагогиканың эксперименттік тәжірибелік зерттеу арқылы нәтижесі анықталып және оның тиімділігінде көрсетілді.

Диссертациялық ізденушілік зерттеу жұмыстарының құрылымдағы жүйе мазмұныны беретін ғылыми аппаратта анықталып, ұсынылған болжамның және тұтастай диссертациялық зерттеу жұмысы құрылымдағы жүйесі мен оның мазмұндық құрылымдарының дұрыстығы дәлелденді. Диссертациялық зерттеу жұмыста табысты болған нәтижелер мен ғылыми - әдістемелік тұрғыдағы қорытындылар Қазақстандағы педагогика тарихына қатысты білімдер қорын толықтырады және білім, оқу - тәрбие мекеме типтерінің қалыптасуы мен дамуы тарихына қатысты зерттеулер мен іздену жұмыстарда да ауқымды қолдануға болатындығына сенімділік болып табылады.

Диссертациялық бағыттағы ғылымға - ізденушілік және зерттеу жұмысын нәтижелер басшылыққа ала отырып, лицей – гимназиялық

жаңашыл типтегі мектептердің педагогикада тәжірибелерінің қоғамда және әлеуметтік ортада дамуына ықылас жасаушы басты жағдаяттардың негізін ашу мен осы типтегі мектептерге келешек лицей – гимназия мұғалімдерінің тәжірбиесін, сондай - ақ оларға педагогикалық қызметтегі білімдеріне кәсіби арттыру және жетілдіру қатысты ұсыныстарды айтамыз:

1. Қазақ жеріндегі жаңашыл лицей – гимназия типіндегі мектептердің дамуындағы тарихын педагогикалық мамандық бойынша жасалатын білім бағдарламаларында элективті курс түрінде жүргізілуі қажет деп түсінеміз.

2. Мектептегі кәсіби оқытушылардың біліктіктерін арттыру және жетілдіріп институттарда лицей – гимназия типіндегі мектептердің педагогикалық тәжірибелерін, тарихы мен оның сол кезеңдегі орын алған теорияларының қалыптасуы жайынан білім беретін лекциялар мен практикалық сабақтарды жүргізуіне болады.

3. Түрлі немесе жаңашылдық сипаттағы мектептердің педагогикалық үдерістері жайында тарихи - педагогикалық білімдерді толықтыру мен лицей - гимназияларды және олардың тәжірибесіне мән беру арқылы жеке пәндерді оқытудың әдістемесі т.б. мазмұндық құрылым жайындағы мәселелерге білім тарихы тұрғысынан зерттелуі қажет деп санаймыз.

4. 1987 - 1991 жылдар кезеңіндегі Қазақстандағы лицей - гимназия типіндегі жаңашыл сипатқа ие болған мектептеріндегі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың тәжірибелерін басшылыққа ала отырып, заманауи лицей – гимназиялардың білім кезеңіндегі ұйымдастырылатын тәрбие жұмыстарына оңтайлы, икемдеп қолдану - Қазақстандық азаматтық пен патриотизмге тәрбиелеу бағытындағы жұмыстарға пайдалану өз нәтижесін беретіні анық.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Нысанбаев А.Н. Национальная идея: мировой опыт и Казахстан. - Общенациональная идея Казахстана: опыт философско-политологического анализа /Под ред. А.Н. Нысанбаева. - Алматы: Компьютерно-издательский центр Института философии и политологии МОН РК, -2006., -С.-412.
- 2 Абдильдина Р.Ж., Абдильдин Ж.М. Демократия. История, понятие и реальность. -Астана, -2012.,-С.-550.
- 3 Сатершинов Б.М. Тарихи сана -тәуелсіздіктің рухани тұғыры. Алматы: ҚР БҒМ ҒК ФжСИ КБО, -2011. -291 б.
- 4 Алейник Р. М. Постмодернизм и социально-гуманитарное знание. - М.: РХТУ, -2009.-С. -155.
- 5 Варламова Л.Д., Толстякова М.Н. Педагогические условия формирования личности будущих инженеров в современном техническом вузе (педагогический опыт): Монография – М.: Мир науки, -2020., -С.100.
- 6 Конаржевский Ю.А. Менеджмент и внутришкольное управление. - М.: Центр «Педагогический поиск», -2000.,-С.-224.
- 7 Бабанский Ю. К., Ильина Т. А., Сорокин Н. А. Педагогика /Учеб. пособие для пед. ин-тов // Под.ред. Ю. К. Бабанского. - М.: Просвещение, -1983., -С.-608.
- 8 Скаткин В.В. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. - 2-е изд. -М.: Педагогика, -1984., -С.-95.
- 9 Краевский В.В. Методология педагогического исследования: Пособие для педагога-исследователя. - Самара: Изд-во СамГПИ, -1994г.,- С-165.
- 10 Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. – М.: Педагогика, -1981., - С.-186.
- 11 Леднев В.С. Содержание образования / В. С. Леднев. - М.: Высш.шк., -1989.,-С. -359.
- 12 Кунантаева К. Развитие женского образования в Казахстане (1920-1977): дис. кан.пед.наук.,- Алма-Ата, -1986., -С.-135.
- 13 Жарықбаев Қ.Б. Развитие педагогической мысли до революционном Казахстане: дис.... д-ра.пед.наук.- Киев, -1982.,-С.-51.
- 14 Храпченков Г.М. Становление и развития русско-национальных школ средней Азии и Казахстана в конце XIX века-начала XX в. в. АПН СССР НИИ общ. пед., - М., -1989 г., -С.-40.
- 15 Ыбыраимжанов Қ.Т. Қазақстандағы бастауыш мектептердің қалыптасуы мен дамуы (1861-1930 ж.ж. материалдар негізінде). 130001 – жалпы педагогика, педагогика және білім тарихы, этнопедагогика: пед. ғылым. ..док. ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясы.- Түркістан, -2007. ,- 350 б.
- 16 Тлебалдиева А.К. Становление и развитие системы начального образования в Казахстане (1917-1941 г.г.): автореф... кан. пед. наук.- Алма-Ата,-1986г., -С.26.

17 Ильясова И.А. История развития педагогической теорий Казахстана (1900-1960 г. г.): дисс... д-ра пед. наук.,- Алматы, -1997.,- С-300.

18 ПОЛОЖЕНИЕ о гимназии в Республики Казахстан Утверждено министром образования Республики Казахстан 30 января 1996 г.// УЧИТЕЛЬ КАЗАХСТАНА., - №15.,-1996г. -С.-4.

19 Гончаров И. Школа отживающая и восходящая // Народное образование. - 1993., - №1.,-С.12-17.

20 Чижевский Б.Г. Организационно-педагогические условия становления лицеев в Украине: автореф. дис. ...канд. пед. наук. – Киев.-1996., -С. -25.

21 Доценко А. Гимназия в детсаде // Рудный Алтай. -1992., -С. -17.

22 ПОЛОЖЕНИЕ о лицее в Республике Казахстан // Учитель Казахстана., -№15., -1996., - С.-4.

23 Шарай Н.А. Теоретические основы управления развитием гимназического образования: автореф. дис....д-ра пед. наук. -М.,-2001.,-С.-45.

24 Катаев Е. Общеобразовательные школы нового типа: реальность и перспективы // Қазақстан жоғары мектебі., -№ 2., -1998.,- С.87–92.

25 Зобнина Т. В., Цветков О. В. Прогимназия: проблемы. и перспективы: (Учебно-воспитательный комплекс на базе детского сада, средней школы и педагогического института г. Шуи) // Начальная школа., -1996. -№ 3. -С. 23—24.

26 ҚР гимназияларының қызметін ұйымдастыру тәртібі туралы ережелер // Қазақстан Республикасындағы білім туралы заңнама: Заң актілерінің жин. - Алматы: Юристъ, -2004., – Б.87–90.

27 Современная гимназия. Взгляд теоретика и практика / Под ред. Е.С.Полат. - М.: ВЛАДОС, -2000., - С.-15.

28 Ивлева Ф. Г. В поисках гармонии: Опыт работы экспериментального образовательного центра-гимназии "Золотая горка"//-Казань; Набережные Челны.,-1998. -Ч. 1.,-С.-256.

29 Кузнецова Е. Совместный поиск истины: (Опыт обучения воспитания одаренных детей в гимназии "Школа Ломоносова", Москва)// Директор школы. -1996. -№ 1. -С. 44-48.

30 Абирова Д. Публично-социальный характер создания в Казахстане образовательных учреждений типа лицей и гимназии International Scientific-Practical Conference. -матер. межд. конф. Част 2,-Сеул Кореа, 11-13 март, -2020., -С.115-123.

31 Астафьева Н.Г., Шешерина Г.А., Клемешова И.В., Тебякина А.И. Программа развития школы. Методические рекомендации. – Тамбов: ТОИПКРО, -2007.-С. -45.

32 Акинфеева Н.В., Владимирова А.П. Государственнообщественное управление образовательными системами. – Саратов, -2001.- С. -54.

33 Гришина И.В., Шевелев А.Н., Волков В.Н. Методические рекомендации по разработке Программы развития образовательного учреждения. – СПб.: КАРО, -2006., -С. -81.

- 34 Загвязинский В.И., Гильманов С.А. Разработка и реализация проектов развития образовательных учреждений. – М., - 1998 –С.-75.
- 35 Ильенко Л.П. Программа развития школы: Структура, содержание, перспективное планирование работы. – М.: АРКТИ, -2001., -С.-75.
- 36 Лазарев В.С. Системное развитие школы. – М. 2. изд. Книги (изданные с 1831 г. по настоящее время) -2003 г.,- С. -77.
- 37 Орлова Т.В. Программно-целевой подход к становлению и развитию образовательных учреждений. – М.: МПГУ, -1997.,-С.311-315.
- 38 Третьяков П.И. Управление образованием по результатам: теория и практика. – М.: Новая школа, -2001., –С.-80.
- 39 Поташник М.М., Моисеев А.М. Управление современной школой (в вопросах и ответах): Пособие для руководителей образовательных учреждений и органов образования. – М.: -Новая школа, -1997.,- С.-80
- 40 Жахина Б.Б. Үздіксіз білім беру тұжырымдамасына негіздей//Қазақстанның жоғарғы мектебі., -Информационно-аналитический журнал., -№1.,-2015., -16-18б.
- 41 Абиров Д.А., Шакирова А.Д. Қазақстандағы заманауи гимназиялық білімнің даму мәселелері//Қазақстанның ғылымы мен өмірі.- 2019., -№1 (74) – Б.38-41
- 42 Рудаков В. Е., Лицеи в России // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона в 86 т. (82 т. и 4 доп.). - СПб., - С.1890—1907
- 43 Брагина А.А. Школа, гимназия, лицей // Русская словесность. -1998. -№ 2., -С. -84.
- 44 Abirov D.A., Innovative features of education in Kazakhstan's Lyceum-Gymnasium// Cypriot Journal of Educational Sciences, 17(1), -2022, 159–173 pp.
<https://doi.org/10.18844/cjes.v17i1.6693>
- 45 Малыгина Л.П. Гагаринские дни – панорама образовательных событий Аэрокосмического лицея им. Ю.В. Кондратюка// ЛИЦЕИСТ научно-публицистический журнал., №2 (64),-г.Новосибирск.,-2021.,-С.-60-63.
- 46 Mercer, Malcom and Elmira Khalikova. Education Sector Development Strategy. ADB and the British Council.- Astana.-2004.,
https://stringfixer.com/pt/Education_in_Kazakhstan
- 47 Перминов А.В. Гимназии и лицеи в истории образовательных систем: автореф. дис. ... канд. пед. наук. -Алматы, -1997., –С.-27
- 48 Сагинов К.М., Кусаинов Г.М., Атейбек С.Т. Үздіксіз кәсіби білім беру жүйесін жаңғырту жағдайында педагог қызметкерлердің дайындығының сапасын арттыру. //Қазақстанның жоғарғы мектебі., - Информационно-аналитический журнал., -№1.,-2015., -72-73 бб.
- 49 Абиров Д. Траектория развития системы образования лицеев: сравнительный анализ Казахстана и зарубежных стран: IV МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «НАУКА В ЕПОХУ ДИСБАЛАНСІВ» (м. Київ | 30 листопада 2018р.) -2 частина ISSN: 5836 – 4978.,- 2018.,-С. -38-44.
- 50 Левин Ю. К., Годник С. М. Деловое содружество школы и университета//5-я педагогическая гимназия Воронежа // Школа и производство. -1995.,- № 2., -С. 20-21.

- 51 Общество и образование: Пер. с англ. / Общая ред. и предисл. В.Я. Пилиповского. - М.: Прогресс,-1989.,-С.- 200.
- 52 Abishev N. A.¹, Abirov D.A.² История становления и развития лицеев, гимназий в казахстане. Talent Development & Excellence.- 2020.,- Vol.12.- №1.,- P.495-506
- 53 Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках.- М.,-1994.,-С.-28
- 54 Титович С.П., Алферов Ю.С. Управление школой в федеративном государстве.- М.: АПН ЦИТП, -1992., -С.- 56.
- 55 Муканова Б.И. Педагогические основы взаимодействия учителя и учащихся в формировании социальной активности подростков.: дисс... док... пед наук.- Алматы, -1991.,-С.- 230.
- 56 Мухамеджанов И.М. Формирование готовности будущих учителей к организации творческого взаимодействия с учащимися в обучении: дисс...кан.пед. наук- Алматы, -1994. -С.,-162.
- 57 Хан Н.Н. Сотрудничество в педагогическом коллективе школы.- Алматы, Ғылым, -1997., -С.-211
- 58 Баранов С.П.Сущность процесса обучения.- М., -1983.,-С-130
- 59 Гмурман В.Е. К вопросу о понятиях «закон», «принцип», «правило» в педагогике // Сов. Педагогика.-1971.,- № 4.,-С. 65-72.
- 60 Менчинская Н.А. Мышление в процессе обучения // Исследование мышления в советской психологии. - М., -1966.,- С. 339-387.
- 61 Богоявленский Д.Н. Приемы умственной деятельности и их формирование у школьников // Вопросы психологии.- 1969.,- № 2.,- С. 25-37.
- 62 Кабанова-Меллер Е.Н Формирование приемов умственной деятельности и умственное развитие учащихся// Акад. пед. наук СССР. Ин-т психологии., - М.,-1968., -С.-288.
- 63 Самарин Ю.А. Очерки психологии ума: Особенности умств. деятельности школьников ., -Акад. пед. наук РСФСР., - М., -1962.,- С.-215.
- 64 Зинченко В.П. Технократическое (проективное) мышление // Вульф В.Б. Иванов В.Д. Основы педагогики в лекциях, ситуациях, первоисточниках: Учебное пособие.- М.: УРАО, -1997., - С. 124 -129.
- 65 Петровский А.В. Проблема развития личности с позиции социальной психологии// Вопросы психологии.- 1984.,-№ 4.,- С.-15.
- 66 Плахова Л. М. Основные направления деятельности школы-гимназии по развитию гимназического образования // Учитель - ученик: проблемы, поиски, находки. -М., -1993. -Сб. № 2. -С. 86-98.
- 67 Внутришкольное управление: теория и опыт педагогических и управленческих инноваций / Под ред. Н.В. Горбуновой.- М.: Новая школа, -1995.,-С.-72.
- 68 Тажибаев Т.Т. Развитие просвещения и педагогической мысли в Казахстане во второй половине XIX века.- Алма-Ата, -1958.,-С.-98.
- 69 Жарыкбаев К.Б. Развитие психологической мысли в Казахстане.- Алма-Ата: «Казахстан», -1968.,- С.-14.

- 70 Кунантаева К.К. Развитие образования в Казахстане 1917-2000 годы.- Алматы, -2001.,- С.-207.
- 71 Кусаинов А.К. Реформирование системы образования в Казахстане - сравнительно – педагогический анализ.- Алматы:Агу, -1996.,-С.-396
- 72 Сембаев А.И., Храпченков Г.М. Очерки по истории школ Казахстана (1901-1917).- Алма-Ата, -1972., -С.-148
- 73 Ситдыков А. Об учебном процессе методах обучения в школах нового типа.- Алма-Ата, -1946.,-С.-75.
- 74 Лизинский В.С. Развитие школы как инновационный процесс. – М.: -1994.,-С.-85.
- 75 Смирнов С. От школы — к гимназии: перестройка или возрождение? // Знание-сила.,-М., -1991.,-№ 6., -С. 60—65.
- 76 Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение.- Л., -1985.,-С.-85.
- 77 Селиверстова Е.Н. Традиции и современность в образовании: На материале современной гимназии // Социализация личности: исторический опыт советского периода и современные традиции. -Библиогр. в подстроч. примеч. - М., -1993. -С. 35-44.
- 78 Коротаева Е.В. Обучающие технологии в познавательной деятельности школьников. - М., -2003.,- С.-100.
- 79 Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал (психологические проблемы)...: Издательство: Дело, - М. -1994.,-С. 20-25.
- 80 Панина Т.С., Вавилова Л.Н. Современные способы активизации обучения. 4-ое изд.-М.: Akadema, -2008.,-С.-5.
- 81 Дрелелов Х., Дитер Хесс, Хельмут Век. Домашние задания. ; перевод с немецкого Н. С. Кабановой - М.,-1989.,-С.35-40.
- 82 Белозерцев Е.П. Подготовка учителя в условиях перестройки.- М.,1983.,-С.-201
- 83 Габай Т.В. Педагогическая психология: Учеб. пособие для студ. высш.учеб. завед.- М.: Академия, -2003.,-С.-240.
- 84 Муканова С.Д. Управление инновационными процессами в условиях стандартизации среднего общего образования: дисс...док...пед.наук.- Караганда, -2008.,-С.-10.
- 85 Таубаева Ш. Исследовательская культура учителя: методология, теория и практика формирования.- Алматы: «Алем»,-2000.,-С.-381
- 86 Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. -М.: Народное образование, -1998.,-С.-253.
- 87 Исаев И.Ф. Школа как педагогическая система: основы управления.- Белгород: БГУ, -1997.,-С.-145.
- 88 Кухарев Н.В., Решетько В.С. Диагностика педагогического мастерства и педагогического творчества .Часть-1.- Минск : Адукацыя і выхаванне -1996.-С.-75.
- 89 Старчевский В. Дом, куда слетаются " Жуки": О частной гимназии в Жуковке Московской области // Мир образования. -М., -1996., -№ 3.,- С. 70—74.

- 90 Лихачев Б.Т. Школа на путях перестройки. Вокруг реформы школы 80-х годов // Педагогика. Курс лекций.- М.: Прометей, -1993.,- С. 470-512.
- 91 Кулюткин Ю.Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя. //Вопросы психологии. -1986.,-№ 2.,- С.12-19.
- 92 Степанов Г. М. О новом типе школы: [Саранская городская гимназия] // Вестник Мордовского университета. –М., -1990. -№ 4. -С. 61—62.
- 93 Қостанай облысының № 17, 21, 20 лицейлері. //Қазақстан кәсіпкері – профессионал Қазақстана., -Қостанай қ.-2005. - № 8, 24-26 бб.
- 94 На пути к новой школе: Опыт перестройки народного образования в Эстонской ССР / Э.Р.Гречкина; Ж.Й. Лийметс, В.К.Руус и др. – М.: Педагогика, -1988.,-С.-224.
- 95 Қазақстан Республикасының баршаға білім беру бойынша ұлттық іс-әрекеттер жоспары - Алматы, -2003.,-С.-14 б.
- 96 Шамова Т.И. Внутришкольное управление: Вопросы теории и практики - М.: Педагогика, -1991.,-С.-192.
- 97 Ксензова Г.Ю. Перспективные школьные технологии. - М.: Педагогическое общество России, -2001., -С.-346.
- 98 Краткий статсборник Казахстана - Алматы, -2004.,-С.- 47.
- 99 Техникалық және кәсіби білім департаментінің күнделікті іс қағазы //Қолданыстағы жұмыс журналы мәліметтерінен.-2007. -34 б.
- 100 Алматы облыс мұрағаты 499 Қоры; іс-2851. бет 353; парақ 124-148
- 101 Қазақстан Республикасы орталық мемлекеттік мұрағат 2235 қор; іс-280., -парағы 6.
- 102 Закатова И.Н. Развитие социально-педагогических функций школы в современных условиях.,- М.,-1997.,-С.-129.
- 103 Макарова Т.Н. Планирование и организация методической работы в школе. М.: Центр «Педагогический поиск»,.- 2002.,-С.-235.
- 104 Орлова Т.В.: Управление образовательными системами. - М.: - Академия, -2006.,-С.-243.
- 105 Полат Е.С.: Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: -Академия, -2010.,-С.-193.
- 106 Баширова Ж.Р. Развитие системы университетского образования в мире: история и современность. Монография.-Алматы: -АГУ им.Абая, - 2003.,-С.-160
- 107 Шукшунов В.Е., Взятых В.Ф., Романкова Л.И. Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие. -Ростов на Дону., -2002.,-С.-544.
- 108 Абиров Д. Взаимодействие на преподавателя и білімгерлері в условията на университетското образование . Сборник с научни доклади. (трета книга). –Болгария: Издательство ЕКС-ПРЕС.- 2019 г.,-С.-161-166 .
- 109 Левит М.В. К формированию концепции гимназического образования в Российской Федерации. Современная гимназия и универсальное образование. – М.: Интерпракс, -1995.,-С. 12–13.

- 110 Каменский, А.М. Лицей как школа индивидуального развития // Народное образование. – 2011., – № 8.,-С.169–172.
- 111 Чудов В. Лицей обычный – методы уникальные/ Н. Кашкарова.- М. Лицейское и гимназическое. – 1999.,- № 6., -С.54–58.
- 112 Софронеева В.В. Общее и частное в профильном и гимназическом образовании / В. В. Софронеева // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2008.,-№ 1.,-С.55–59.
- 113 Мосеева О.Н. Современное гимназическое образование в Омской области: предпосылки возрождения, нормативное правовое обеспечение, этапы становления / О. Н. Мосеева // Омский научный вестник., -2008., -№ 2.,-С. 116–122.
- 114 Каспржак, А. Г. Три источника и три составные части российского гимназического образования // Вопросы образования. – 2010., – №1.,-С.281–299.
- 115 Топалер Е. Откуда есть пошла гимназия по-советски // Московский журнал., –М.,-1991. -№ 5. -С. 73-74.
- 116 Цукер А.А. Основные теоретические принципы гимназического образования // Сибирь. Философия. Образование., -Новокузнецк, -1997., -№ 1., -С. 9-18.
- 117 Православная классическая гимназия при церкви Иконы Божией Матери «Знамение» в Ховрине.- М.: Частная школа. – 1995.,-№ 6.,-С. 149–151.
- 118 Шамова Т. И., Шарай Н. А. Школа-гимназия: цели, содержание, управление // -Магистр 1: Независимый психолого-педагогический журнал. - 1992. -М. -С. 9-13.
- 119 Княжицкий А. «Гимназистки румяные» конца XX века: [О тенденциях развития гимназ. и лицейс. образования] / А. Княжицкий// Лицейское и гимназическое образование. – 2000.,- № 1., – С. 35–38.
- 120 Гелич А. Языковой лицей и одаренные дети: Из опыта работы с одарен. детьми в яз. лицее № 93 г. Челябинска / А. Гелич // Народное образование. – 1996.,- № 8., – С. 35–37.
- 121 Завельский Ю. К. Концепция работы гимназии № 1543 с одаренными детьми.- М. / Ю. К. Завельский // Завуч. – 2000., – № 1.,-С. 107–115.
- 122 Александрова Н.Б. Преемственность элитарного образования в гимназиях, лицеях и университетах / Н. Б. Александрова // Педагогика. - 2012. - № 8.,-М.,-2012.,-С.46– 54.
- 123 Барбакова К. Г. Гимназия–вуз в единой системе образования: из опыта функционирования / К. Г. Барбакова // Социологические исследования.-М., – 2002., – № 7., – С. 104–107.
- 124 Агафонова И.Д. К вопросу об адаптации студентов технического лицея к обучению в вузе // Высшее образование в сфере меняющихся потребностей экономики и рынка труда. -Барнаул, -1994. -С. 77-78.

125 Баширова Ж.Р. Развитие системы университетского образования в мире: история и современность. Монография.-Алматы: АГУ им.Абая., - 2003.,-С-160.

126 Глазунова О. И. Принципы российского лицейского образования // -Россия-2010. -М., -1996. -№ 1. -С. 39-40.

127 Күзембаева В.Қ., Ұлттың ұлы ұстазы. Құрастырушы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі.-Алматы: Орталық ғылыми кітапхана -2001.,- 94б.

128 Козырева Е.И. Школа педагога-исследователя как условие развития педагогической культуры // Методология и методика естественных наук: сб. науч. тр. Изд-во ОмГПУ. – Омск, 1999. – Вып. 4. – С. 311.

129 Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

130 Абиров Д. Қазақстандағы жаңа үлгідегі білім беру мекемелерінің ерекшеліктері// Қазақстанның ғылымы мен өмірі. -Журнал .- Астана.- 2019.,- №2 (77).-Б. 89-92.

131 Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования: научный фонд и перспективы развития. Кн. 1. -Алматы: -Ғылым, -2001, -С.-63.

132 Ниетбаева Г.Б. Оқытушының психологиялық денсаулығы ЖОО – да мамандарды сапалы даярлаудың аспектісі ретінде // Педагогика және психология., -ҚазҰПУ., -№4., -Алматы., -2013., 80-82 бб.

133 Иманбаева С.Т. Жаңа қазақстандық патриотизм – интеллектуалды ұлтты қалыптастырудың кепілі // Педагогика және психология., -ҚазҰПУ., -№4., -Алматы., -2013., 98-100 бб.

134 Каменский А.М. Лицей как школа индивидуального развития // Народное образование.-М. - 2011, №8.,-С.137-144.

135 Иманбаева С.Т. Қазақстанда интеллектуалды ұлтты дамытудың тарихи алғышарттары // Педагогика және психология., -ҚазҰПУ., -№4., - Алматы.,-2015., -96-100 бб.

136 Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь.- М.: Изд. центр Академия, -2001.,-С.-176

137 Арын Е. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика.- Павлодар: ЭКО ҒӨФ. -2006., -С. -482 б.

138 Құсайынов А.Қ.Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология Жалпы ред. басқ. -Алматы: Мектеп.- 2007.,- 63 б.

139 Кудиярова А.М. Педагогические воззрения Ш. Кудайбердыулы: автореф. ... канд. пед. наук. - Алматы, -1994. –С. -29.

140 Кадысова Р.Ж., История развития системы многонационального образования в Казахстане: опыт и проблемы (1985-1995 г.г.): дисс. ... канд. ист. наук. - Алматы, -1999. –С.- 26.

141 Абиров Д. Қазіргі қоғамдағы инновациялық мектептердің ерекшеліктері. // І. Жансүгіров атындағы ЖМУ-нің конференция.- 2018.,- Б.57-60.

- 142 Мукаева Б.И. Педагогические основы взаимодействия учителей и учащихся в формировании социальной активности подростков: автореф. ... докт. пед. наук.- Алма-Ата, -1991., -С.- 49.
- 143 Бекмағамбетова Р.К. Учебное пособие. – Алматы: КазНПУ им.Абая, -2009., -С.-156.
- 144 Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. - Астана, 12 сәуір 2017 жыл // www.akorda.kz/press_conferences.
- 145 Черных Е.Г. Модернизация педагогического образования как важный шаг на пути к подготовке конкурентоспособных кадров. //Қазақстанның жоғарғы мектебі.,-ИАЖ -№3/2014., -С.-109-111.
- 146 Дүйсембінова Р.Қ. Қазақ этнопедагогикасын мектептің оқу-тәрбие процесіне ендірудің ғылыми-педагогикалық негіздері: 13.00.01. пед. ғыл. док. ...автореф. – Алматы, -2001.– 46 б.
- 147 Бөлеев Қ., Оразова Ә. Педагогикалық мерзімді баспасөз және оқушыларға ұлттық тәрбие беру: оқу-әдістемелік құрал. – Алматы, - 2008. – 154 б.
- 148 Бөрібекова Ф., Жанатбекова Н.Ж Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: оқулық. –Алматы: ҚР Жоғары оқу орындарының қауымдастығы, -2014. – 312 б.
- 149 Батракова И.С. Теоретические основы организации педагогического процесса в современной школе., - СПб, -1995.-С.- 418.
- 150 Қожахметова К.Ж. Этнопедагогика: әдіснама, теория, тәжірибе// монография. – Алматы, -2013. -254 б.
- 151 Досбенбетова А.Ш., Тілеуова С.С. Болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлаудың өзекті мәселелері // Білім әлемінде=В мире образования=In the world of Education.-2014.-№4.– Б.220//http://webirbis.ksu.kz/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=PBD_PRINT&LNG=&P21DBN=PBD&S21FMT=infow_wh_print&Z21MFN=15918
- 152 Ильенко Л.П. Новые модели методической службы в общеобразовательных учреждениях. Изд. 4-е, испр. и доп. - М.: -АРКТИ, - 2000., –С. – 46
- 153 Абилов Д. Основные направления учебно-воспитательного процесса в лицеях и гимназиях. Инновационный потенциал развития науки в современном мире// Вестник науки. Сборник статей по материалам международной научно-прак. конференции. Часть 3.,- Уфа.,-2019.,-С.27-37
- 154 Кажимова К.Р. Болашақ педагогтердің кәсіби құндылығын этнопедагогика пәні арқылы қалыптастыру // Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Хабаршысы. – 2017. – №3(118). – Б. 204-207
- 155 Болотова Ж.А., Кострикова Ю.В., Радченко Е.А., Рахманова М.Н. Ценности педагогической деятельности // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – №1-2. – С. 257-259.
- 156 Кпарин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. - М., -1989., -С.-141.

- 157 Лизинский В.М. О методической работе в школе.-М.:Центр «Педагогический поиск», -2002., -С.-121.
- 158 Ипполитова Н.В. Теория и практика подготовки будущих учителей к патриотическому воспитанию учащихся: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. – Челябинск, -2000. – 383 с.
- 159 Зверева М.В. О понятии «дидактические условия» // Новые исследования в педагогических науках. – 1987. – №1. – С. 29-32.
- 160 Татьяиченко В.С. Планирование внутришкольного контроля.- Челябинск,1992.,- С. -177.
- 161 Куприянов Б.В. Современные подходы к определению сущности категории «педагогические условия» // Вестник Костромского гос. университета им. Н.А. Некрасова. – 2001. – №2. – С. 101-104
- 162 Поташник И.М. Управление развитием школы. - Новая школа. – М., 1995., -С.-464.
- 163 Зинченко Г.П. Аффект и интеллект в образовании- М.,-1995.,-С.-24.
- 164 Л. де Калувэ, Маркс Э. Петри М. Развитие школы. Модели и изменения.- Калуга. -Изд.: Калужская типография стандартов, -1993.,-С. -240.
- 165 Хуторский А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. //-Народное образование. – 2003., – М., -№2., -С.58-64.
- 166 Курышев А.С. Проектирование систем непрерывного открытого профессионального образования: теория и практика. - Калининград: БГАРФ, 2007., -С.-138.
- 167 Новиков А.М. Методология образования. Издание второе.- М.: «Эгвес», -2006., -С.-488 .
- 168 Концепция профильного обучения на старшей ступени общеобразовательной школы: проект. Рук.проекта А.Кузнецов, А.Пинский. – М.,-2002., -С.-36.
- 169 Болотов В.А. «Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе».-2003.,-№10.,-С.8-14.
- 170 Романцев Г.М., Федоров В.А., Осипова И.В., Тарасюк О.В. Профессионально-педагогические понятия. Словарь.-город, -Екатеринбург : Издательство РГППУ, - 2005., -С.-455.
- 171 Барбарига А.А. Среднее и среднее специальное образование в современной Англии. -Киев: -2005.,-С.-127.
- 172 Дымарская О.Я., Константиновский Д.Л., Вознесенская Е.Д., Чередниченко Г.А. Социально-гуманитарное образование: ориентации, практики, ресурсы совершенствования. - М.: ЦСП, -2006.,-С.-263.
- 173 Бессонов Р.В. «Специфика обучения в профильной школе».-М: Изд. «Педагогика».-2006.-№7.,-С.23-29.
- 174 Джуринский А.Н. Развитие образования в современном мире.- М., 2002.-С. -176.

- 175 Битюков В.К., Чертов Е.Д., Кондауров А.Т. Проектирование и реализация модели многоуровневого профессионального образования/ науч. ред. З.Д. Жуковская: - Воронеж.,-2003.,-С. -172.
- 176 Шмарион Ю.В. Проектирование образовательных систем (системно-контекстный подход). –Белгород: БелГУ, -2003.,-С.375-397.
- 177 Околелов О.П. Персонафицированное обучение. Монография, - М.: Директ-Медиа, -2013.,-С.-122.
- 178 Сериков В.В. Образование и личность: теория и практика проектирования педагогических систем.-М.: Логос, -1999.,-С.-271.
- 179 Ямбург Е.А. «Гармония педагогических парадигм – стратегия развития образования»: Сборник научных статей по матер. межд. научн-практич. конфер. «Проблемы внедрения психолого-педагогических исследований в систему образования». –М., -2004., -С. -80.
- 180 Загвязинский В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука // Инновационные процессы в образовании: Сборник научных трудов. -Тюмень.- 1990., -№.1(4). -С. -8.
- 181 Дегтярев Е.А. Управление современной школой. –Ростов на Дону.,-2005. -С.-235.
- 182 Алымова Н.А. Школьное самоуправление. -Волгоград, -2011.,-С. -125.
- 183 Сергеева В.П. Профилактика обучения в общеобразовательном учреждении.- М., -2011.,-С.-125.
- 184 Абиров Д.А. Content system of the lyceum and gymnasium educational program. // Bulletin of the karaganda university.-Караганда.-2020.- №4 (100).- С.55-62.
- 185 Асмолов А.Г., Бурменская Г.В., Володарская И.А. Формирование универсальных учебных действий в основной школе: от действия мысли.- М.: Национальный психологический журнал , -2011.№1(5).-С. 104-110
- 186 Гершунский Б.С. Перспективы развития системы непрерывного образования. – М.: Педагогика, -1990.-С. -211.
- 187 Пильдее М.Б. Система работ ОУ в условия модернизации образования. - Волгоград, -2011.-С.-100.
- 188 Алтынсарин И. Собрание сочинений: в 3 т. – Алма-Ата, 1975. – Т. 1., –С.–359.
- 189 Байденко В.И. Стандарты в непрерывном образовании: современное состояние. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки, -1998.,-С. -200.
- 190 Ломакина Т.Ю.: Современный принцип развития непрерывного образования. - М.: Наука, -2006.,-С.-88.
- 191 Овчаренко Е.Н., Шогенов А.А. Интеграционные процессы как фактор развития образовательного пространства поликультурного региона. - М.: ФИРО, -2008., -С. -305.
- 192 Рындак В.Г. Непрерывное образование и развитие творческого потенциала учителя (теория взаимодействия). - М.: Педагогический вестник, -1997. -С.-32.

- 193 Чельшева Т.В. Непрерывное образование как целостная образовательная система: теоретические аспекты. - М.: АПК и ПРО, -2001., - С.82.
- 194 Алексеева Л.Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента // Учитель. –М.,-2004.,- № 3. -С.-78.
- 195 Молчанова Т.К. Составление образовательных программ. – М.,УЦ «Перспектива», -2001.,-С.-116.
- 196 Даутова О.Б. Современные педагогические технологии в профильном обучении / под редакцией А.П. Тряпицкой.- СПб.: -КАРО,- 2006.-С. -352.(22 п.л.)
- 197 Ghezir S. Naimie Z., Leng C. H., Shagholi R. & Abuzaid R.A. Review study: Competency-based approach implementation in educational system// New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences.- 2021.-№8(3).- P.21–29. <https://doi.org/10.18844/prosoc.v8i2.6156>
- 198 Garbin M. C., de Oliveira E.T. & Telles S. Active methodologies supported by interaction and communication technologies in higher education. - 2021.-№2.,-P.47-54. <https://doi.org/10.18844/gjit.v11i2.6117>
- 199 K. Ratheeswari, Information Communication Technologies in Education// Global Journal of Information Technology interaction and communication technologies in higher education.-24.03.2018., -№1(2)., -P.47–54. <https://doi.org/10.18844/gjit.v11i2.6117>
- 200 Taufik M.S., Ridlo A. F., Solahuddin S., Iskandar T. & Taroreh B. S. Application of YouTube-Based Virtual Blended Learning as a Learning Media for Fundamental Movement Skills in Elementary Schools during the Covid Pandemic 19// Annals of Applied Sport Science.-2021.,-P. 40-45., -DOI: 10.52547/aassjournal.1020
- 201 Buronova S., & Abdunazarova I. Methodological basis of introducing innovative technologies to the process of literary education. Mental Enlightenment Scientific-Methodological//Journal,-2020.-№(2).-P.76-84. <https://uzjournals.edu.uz/tziuj/vol2020/iss2/9/>
- 202 Iatsyshyn A. V., Kovach V. O., Lyubchak V. O., Zuban Y. O., Piven A. G., Sokolyuk O. M. & Shyshkina M.P. Application of augmented reality technologies foreducationprojectspreparation.-2020 <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/3856>
- 203 Zelenina N. A., Telegina N. V., Pronchev G. B., Yagudina R. I., Galimov F. M. & Slepneva, E. V.Key problems of complex topics in mathematics as the basis of teaching methods in the conditions of selfeducation// Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Educatio.-2021.-№17(10). <https://www.ejmste.com/article/key-problems-of-complex-topics-in-mathematics-as-the-basis-ofteaching-methods-in-the-conditions-of-11186>
- 204 Szakács S. The Romanian Education System: Historical Perspectives. In Europe in the Classroom.-2018.-P.39-86. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-60258-5_2

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ

БЕКІТЕМІН

«Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу
университеті» КЕ АҚ, Педагогика
және психология факультетінің
деканы
К.Т. Ыбыраимжанов
«05» «08» факультеті 2020 ж.

Ғылыми-зерттеу жұмысты
БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНЕ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ АКТ

«І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті» КЕ АҚ-ның келесі құрамдағы комиссиясы:

- төраға: Педагогика және психология факультетінің деканы
Ыбыраимжанов К.Т.;
- комиссия мүшелері:
- Баженова Эльмира Даулетхановна;
- Шужебаева Арзигуль Исмаиловна;
- Сыдыкбекова Марианна Амангельдыевна;

Алматы облысы, Талдықорған қаласы, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің 6D010300 - «Педагогика және психология» мамандығының «Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы» (1987-2017 ж.ж.) атты элективті курс оқылды. Элективті курсты оқыту барысында «Педагогика және психология» мамандығының 83 студентіне элективті курс жүргізген докторант Данияр Ақпарович Абилов 6D010300 - «Педагогика және психология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындаған Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы(1987-2017ж.ж.)атты диссертациялық зерттеуінің ғылыми нәтижелері енгізілгені туралы осы актіні жасады.

Осы пән элективті компоненті болып табылады. Қазақстанда лицей-гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы пәні тәрбие мәселелері мен айналысатын мекемелердің, педагогикалық теориялардың дамуын зерттейді. Ол өткен ғасырдағы қол жеткен озық педагогикалық тәжірибелерді талдап, қазіргі уақытта пайдалануға көмектеседі.

Қазақстанда лицей-гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы пәні жас ұрпақты тәрбиелеудің озық идеяларын зерттей отырып, жаңа жасампаз, гуманистік педагогиканың дамуын қарастырады.

Сонымен қатар, элективті курсты оқыту және сауалнама жүргізудің кезеңдеріндегі нақтылық нәтижелерге қол жеткізілді (2018 - 2019 ж.ж. 2 семестр, 2020 ж. 2 семестр) бас кезеңде сауалнама жүргізу барысында толық жауап, толық емес жауап негізде, соңы кезеңде толық, орташа, төменгі жауаптарға қол жеткізді.

Элективті курстың мақсаты: болашақ мамандарды терең жан-жақты біліммен, біліктілікпен қаруландыру;

- кәсіби педагогикалық білімнің ғылыми негіздерін қалыптастыру;

- болашақ педагогтың педагогикалық ойлауы мен көзқарасын

қалыптастыру;

- болашақ педагогтардың тұлғалық-кәсіби тұрғыда өзін-өзі жетілдіру қажеттілігін қалыптастыру.

Болашақ лицей және гимназия мұғалімдеріне Қазақстандағы әр түрлі типтегі мектептердің даму тарихындағы (1987-2017 ж.ж.) озық, алдыңғы қатарлы тәжірибелерді игерту және меңгерген білімдерін бүгінгі ұлттық мектептерді құру, ондағы берілетін білім мазмұнын, жанартылған білім беру жүйесіндегі мектеп құрылысын анықтау мен әлемдік білім беру кеңістігіне енуде лицей гимназияларда білім берудің өзіндік ерекшелігі мен құзырлығын анықтау талаптарына сәйкес өткеннің тарихи – педагогикалық мұраларындағы құндылықтарға дұрыс баға бере білуге, озық үлгідегі тәжірибелі қазіргі лицей және гимназиялардағы сыныптардағы оқу-тәрбие үдерісіне түрлендірет және оңтайлы пайдалана білуге үйретуді анықтау болды.

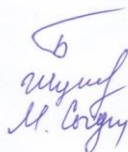
Енгізу нысаны	Енгізу көлемі	Енгізілген жұмыстың қысқаша мазмұны
«Педагогика бағытында» мамандығының студенттеріне	Д.А. Абиров диссертациялық жұмысының ғылыми нәтижелері негізінде болашақ Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы (1987-2017) озық, алдыңғы қатарлы тәжірибелерді игерту білім сапасын	Енгізілген жұмыстың мазмұны: ұсынылған элективті курс бойынша студенттердің білім сапасын арттыру, лицей – гимназиялардың білім беру тарихын тереңнен зерттеп, Қазақстандағы лицей – гимназияларға қатысты мұрағат деректеріне, журнал, газеттер хрестоматия, оқу кітаптарының құрылымына және оның мазмұндық мәніне, осы бағытқа зерттеу жүргізген ғалымдардың

		гимназия мұғалімі мамандығын игеретін білімгерлер үшін бұл курстың қажеттілігі мен өткен кезеңдердегі лицей – гимназиялар білім беру жүйесіне теориялық-тәжірибелік және тарихи тұрғыдан талдау жасау. Лицей – гимназиялардың білім берудің тарихи-әдіснамалық негіздері және бүгінгі жалпы лицей – гимназиялардың білім берумен өзара үйлесімділігі мен сабақтастығы жөнінде түсінік беру.
--	--	---

Осы актінің материалдары 05.06.2020 жылғы №4 хаттамаға сәйкес «Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті» КЕ АҚ, Педагогика және психология факультеті, «Педагогика және психология» кафедрасының комиссия отырысында қаралды.

Комиссия мүшелері:

Кафедра меңгерушісі
PhD доктор
к.п.н., доцент
к.п.н.

Баженова Э. Д.
Шужебаева А. И.
Сыдыкбекова М. А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

БЕКІТЕМІН

«Қайнар Академиясы, Ғылыми
істер жөніндегі проректоры, э.ғ.д.,
профессор

Ә.Ж.Сапарбаев

« _____ 2020 ж.

**Ғылыми-зерттеу жұмысты
БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНЕ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ АКТ**

Қайнар Академиясының келесі құрамдағы комиссиясы: Педагогика, психология және әлеуметтік пәндер кафедрасының меңгерушісі Еркінбекова М.А.; комиссия мүшелері, Көмекбаева Ляззат Кеңесбаевна, аға оқытушы Турниязова Жанар Қуанышевна, аға оқытушы Бектурсын Мира, автор 6D010300 – «Педагогика және психология» мамандығының ізденушісі Д.А.Абиров 2017-2020 оқу жылдары 6D010300 – «Педагогика және психология» мамандығы бойынша білім беру үдерісіне «Қазақстанда лицей – гимназиялардың қалыптасуы мен дамуы (1987-2017)», (2017-2018, 2018-2019, 2019-2020 оқу жылы, 1,2,3 курс білімгерлері) атты элективті жүргізіп, болашақ Педагогика және психология мамандығын игеретін студенттерге лекция, семинар тақырыптарында бағдарламасы туралы актіні құрды.

Ұсынылған арнайы курс берілетін білім негізінде мамандық бойынша оқитын студенттер Қазақстанда лицей-гимназиялардың қалыптасуы мен даму тарихы пәні жас ұрпақты тәрбиелеудің озық идеяларын зерттей отырып, жаңа жасампаз, гуманистік педагогиканың дамуын қарастырады.

Сонымен қатар, лицей және гимназия мұғалімдеріне Қазақстандағы әр түрлі типтегі мектептердің даму тарихындағы (1987-2017 ж.ж.) озық, алдыңғы қатарлы тәжірибелерді игерту және меңгерген білімдерін бүгінгі ұлттық мектептерді құру, ондағы берілетін білім мазмұнын, жаңартылған білім беру жүйесіндегі мектеп құрылысын анықтау мен әлемдік білім беру кеңістігіне енуде, лицей және гимназияның білім берудің өзіндік ерекшелігі мен құзырлығын анықтау талаптарына сәйкес өткеннің тарихи – педагогикалық мұраларындағы құндылықтарға дұрыс баға бере білуге, қазіргі лицей және гимназиялардың сыныптардағы оқу-тәрбие үдерісіне түрлендіре және оңтайлы пайдалана білуге үйрету.

Комиссия мүшелері:
ОӘБ басшысы
Кафедра меңгерушісі

К. Алпысбаев
М.А.Еркінбекова

**«ЛИЯС ЖАНСҮГІРОВ АТЫНДАҒЫ ЖЕТІСУ МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІ»**

Бекітемін
Педагогика және
психология факультеті
деканы
 К. Ыбыраимжанов
« 18 » 06 2018 ж.

**Педагогика және психология факультеті
Педагогика және психология кафедрасы**

**ҚАЗАҚСТАНДА ЛИЦЕЙ – ГИМНАЗИЯЛАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ
МЕН ДАМУ ТАРИХЫ (1987-2017)
ПӘНІНІҢ ОҚУ - ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕНІ**

Мамандық: 5B010300 – «Педагогика және психология»

Оқу формасы: күндізгі

Талдықорған қ. 2018 ж.

ҚАЙНАР АКАДЕМИЯСЫ

БЕКІТЕМІН

Қайнар Академиясы,
Ғылыми істер жөніндегі
проректоры, э.ғ.д.,
Профессор

Ә.Ж.Сапарбаев
« 01 » 09 2018 ж.

Педагогика және психология факультеті
Педагогика және психология кафедрасы

ҚАЗАҚСТАНДА ЛИЦЕЙ – ГИМНАЗИЯЛАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ
МЕН ДАМУ ТАРИХЫ (1987-2017)
ПӘНІНІҢ ОҚУ - ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕНІ

Мамандық: 5B010300 – «Педагогика және психология»

Оқу формасы: күндізгі

Алматы қ. 2018 ж.